MASARYKOVA
UNIVERZITA

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Volný čas vícedětných rodin

Bakalářská práce

IVA NOVOTNÁ

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Němec, Ph.D.

Katedra sociální pedagogiky

Brno 2023

MUNI
PED

Bibliografický záznam

Autor: Iva Novotná
Pedagogická fakulta
Masarykova univerzita
Katedra sociální pedagogiky

Název práce: Volný čas vícedětných rodin

Studijní program: PdF B-PD Pedagogika,

bakalářský studijní program

Studijní obor: PdF SOCP Sociální pedagogika

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Němec, Ph.D.

Rok: 2023

Počet stran: 162

Klíčová slova: Volný čas, sociologie, sociální politika, životní styl, rozhodovací strategie rodin, vícedětná rodina, vícepřípadová studie

Bibliographic record

Author: Iva Novotná
Faculty of Education
Masaryk University
Department of Social Education

Title of Thesis: Leisure time of multi-child families

Degree Programme: PdF B-SOCP Social pedagogy, Bachelor's degree programme

Field of Study: Social pedagogy

Supervisor: doc. PhDr. Jiří Němec, Ph.D.

Year: 2023

Number of Pages: 162

Keywords: Leisure time, sociology, social policy, lifestyle, decision-making strategies of families, multi-child family, multi-case study

Anotace

Bakalářská práce s názvem „Volný čas vícedětných rodin“ se zabývá vylíčením sociální reality z perspektivy členů rodin se třemi a více dětmi v rámci volnočasového fragmentu rodinného života. V teoretické části práce poskytuje charakteristiky základních pojmů souvisejících s předmětem výzkumu, vysvětluje návaznost na studovaný obor a zprostředkuje dosavadní stav poznání. Výzkumná část nabízí analýzu případových studií tří rodin s více dětmi a zachycuje výzkumné závěry. Cílem práce je kvalitativní zmapování možností trávení volného času vícedětných rodin.

Abstract

The bachelor thesis entitled "Leisure time of multi-child families" deals with the portrayal of social reality from the perspective of members of families with three or more children within the leisure fragment of family life. In the theoretical part of the thesis, it provides the characteristics of the basic concepts related to the subject of the research, explains the relation to the field of study, and conveys the current state of knowledge. The research part offers an analysis of case studies of three families with multiple children, and captures the research findings. The aim of the thesis is to qualitatively map the leisure time possibilities of multi-child families.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, s využitím pouze citovaných pramenů, dalších informací a zdrojů v souladu s Disciplinárním řádem pro studenty Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

V Brně 17. dubna 2023 .....

Iva Novotná

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé bakalářské práce doc. PhDr. Jiřímu Němcovi, Ph.D. za odborné rady, podněty a podporu při jejím zpracování.

Obsah

Seznam obrázků 13

Seznam tabulek 14

Seznam pojmů a zkratek 15

Seznam příloh 16

1 Úvod 17

2 Teoretická část 21

2.1 Souvislost s oborem sociální pedagogika 21

2.2 Rodina 23

2.3 Volný čas 31

3 Empirická část 37

3.1 Metodologie – kvalitativní výzkum 37

3.2 Výzkumný cíl a výzkumné otázky 38

3.3 Výzkumný design – případová studie 39

3.4 Charakteristika výzkumného souboru 43

3.5 Sběr dat 45

3.6 Analýza a interpretace dat 48

3.7 Validita a reliabilita dat 51

3.8 Etika výzkumu 52

3.9 Výsledky výzkumu 53

4 Sebereflexe výzkumníka 89

5 Závěr 91

Použité zdroje 97

Příloha A Tab. 1.: Počty závislých dětí ve vícedětných rodinách, Tab. 2.: Počty závislých dětí dle typu rodiny 101

Příloha B Schéma práce dle R. K. Yin: Případová studie 102

Příloha C Časový snímek 103

Příloha D Informovaný souhlas – vzor 104

Příloha E Schéma rozhovoru 105

Příloha F Ukázka analýzy rozhovoru/kódování 110

Příloha G Přehled kategorií a podkategorií 112

Příloha H Přepis rozhovorů 114

Seznam obrázků

Příloha B Schéma práce dle R. K. Yin: Případová studie……str. 102
Příloha C Časový snímek……str. 103

Seznam tabulek

Příloha A Tab. 1 Počty závislých dětí ve vícedětných rodinách
Tab. 2 Počty závislých dětí dle typu rodiny ……str. 101

Seznam pojmů a zkratek

Komplexní výzkum	–	**Komplexní výzkum o situaci rodin a seniorů probíhající v letech 2018-2022**
VÚPSV	–	**Výzkumný ústav práce a sociálních věcí**
ČSÚ	–	**Český statistický úřad**
MPSV	–	**Ministerstvo práce a sociálních věcí**

Seznam příloh

Příloha A	Tab. 1: Počty závislých dětí ve vícedětných rodinách, Tab. 2 Počty závislých dětí dle typu rodiny	str. 101
Příloha B	Schéma práce dle R. K. Yin: Případová studie	str. 102
Příloha C	Časový snímek	str. 103
Příloha D	Informovaný souhlas - vzor	str. 104
Příloha E	Schéma rozhovoru	str. 105
Příloha F	Ukázka analýzy rozhovoru/kódování	str. 110
Příloha G	Přehled kategorií a podkategorií	str. 112
Příloha H	Přepis rozhovorů	str. 114

1 Úvod

„Tady vyjdeš na kopec, je tam vyhlídka, připadá ti, že máš takový nadhled nad tím životem víc."

(Anonymní otec šesti dětí)

Rodina bývá ve výzkumech hodnotových orientací stavěna stabilně na první místo, bez ohledu na to, jaká sociální skupina je objektem šetření. Česká republika se dlouhodobě potýká s demografickým stárnutím obyvatelstva[1]. Celá Evropa bojuje se zvyšujícím podílem starších osob. Rodiny s více dětmi (více budoucími pracujícími odvádějícími část svých příjmů na sociální pojištění, ze kterého se hradí důchody seniorů) přispívají zvýšenou měrou k řešení demografické situace. Efekt, který nástroje státní politiky na nárůst porodnosti mají, je omezený. Společnost se změnila. Dochází k etablování individualistických tendencí a zdůrazňování seberealizace. Tyto tendence se jeví spíše coby nezvratné. Klíčovým se zdá spíše hodnotové nastavení než vliv finančních stimulů. Napříč politickými stranami se ve volebních programech dlouhodobě objevuje podpora prorodinné politiky (Novotná, 2021). Investice státu do dětí by měla být chápána nejen jako zdroj emočního uspokojení rodičů, ale také jako investice do lidského kapitálu a budoucího společenského a ekonomického rozvoje (Národní koncepce rodinné politiky, 2005, s. 42). Je zde všeobecný konsensus na lepším financování péče o děti i daňových úlevách. ČR vydává na daňové úlevy nejvíce ze zemí OECD. Populace je živý organismus se svými vnitřními procesy, které jsou výsledkem individuálních rozhodnutí. Tato rozhodnutí jsou činěna v kontextu složitě se propojujících a křížících se momentů biologické, psychické, sociální, ekonomické a politické povahy. Výzkum poukázal na skutečnost, že skupina rodičů se třemi a více dětmi považuje za ideální vyšší počet dětí více než zbylá populace[2]. Z toho lze usoudit, že většinově společnost příliš nevnímá důležitost většího počtu dětí. Rodiny s více dětmi představují minoritní skupinu obyvatelstva. Pro tuto cílovou skupinu však neexistují specifické úlevy či opatření. Vícedětné rodiny nicméně čelí specifickým problémům, mezi kterými můžeme jmenovat slaďování práce a péče o děti, či větší finanční zatížení. Dle Prokopa (2020, s. 86) 8 procent rodin se třemi a více dětmi žije v těžké chudobě a přes 40 procent si nemůže dovolit nenadálé výdaje. Chudoba, která tyto rodiny ve zvýšené míře

[1] V roce 2019 tvořila předproduktivní složka populace (0–14 let) 16 % všech obyvatel, produktivní složka (15–64 let) 64,1 % a poproduktivní (65 a více let) 19,9 %.

[2] Zdroj: https://ikdp.cz/wp-content/uploads/2019/12/Paper_Dve_deti_a_dost.pdf

ohrožuje, přináší nejen materiální strádání, ale také omezení rovných vzdělávacích šancí a zvýšené riziko sociálního vyloučení. Tomu je nutno zvláště u dětí předcházet a zabraňovat, což je velmi důležité pro formování jejich dalšího života, postojů a hodnot. Jak vyplynulo z průzkumů, značnou finanční zátěž představují pro tuto cílovou skupinu taktéž výdaje na volnočasové aktivity a to jak na ty pravidelné zájmové, tak na ty mající jednorázový charakter, resp. taktéž výdaje na kulturu a dovolené coby způsob trávení volného času již neinstitucionalizovaný. Sociology byly popsány zvyšující se nároky soudobého rodičovství. Dítě se dostalo do centra zájmu, a to přesto (nebo právě proto), že počet dětí se snížil. Tento trend lze vysledovat od oblasti hygieny a základních potřeb, přes důraz na psychické potřeby (druhá polovina 20. století) až po dnešní akcentaci vzdělání a rozvoj osobnosti, včetně volnočasové. Sociální tlak na rodiče se stupňuje, dítě se stalo předmětem úsilí o odstranění jeho nedostatků a podpoření talentu, projevující se v rámci volného času. Rodiče více dětí, pociťují tento trend o to naléhavěji (Komplexní výzkum, 2018, s. 139).

Přestože problémů, s nimiž se tato úzká skupina populace dennodenně potýká, je širší spektrum, rozhodla jsem se vybrat téma trávení volného času a popis možných úskalí, s nimiž se rodiny s více dětmi v rozhodování o způsobu trávení svého volného času střetávají, jelikož se úžeji pojí k předmětu mého studia - sociální pedagogiky. Fenomén volného času se etabloval coby přirozená pravidelná součást lidských životů a jako takový získává pozornost teoretiků a výzkumníků. Přes tento zájem „neexistuje v České republice pracoviště, jehož stěžejní zájem by byl soustředěn na tuto oblast“ (Němec a kol., s. 85) Vědecké zaměření na volný čas otevírá celé spektrum témat, které zaštiťuje obecně téma životního stylu. Fokusem mé práce je tedy zachytit výseč rodinného života co do způsobu trávení volného času, resp. specificky volného času vícedětných rodin. Odhalí práce, zda se odrazí specifika rodin s více dětmi do podoby trávení volného času? Rozhodným momentem pro výběr tématu práce bylo zjištění, že tato minoritní forma rodin je v odborných publikacích a výzkumech spíše opomíjena. Rodinám se třemi a více dětmi je v českém odborném diskurzu věnována minimální pozornost. Studie věnované pouze vícedětným rodinám v kombinaci s možnostmi trávení volného času jsem se nedopátrala. Cílená rodinná politika by však měla být založena na dobré znalosti objektu svého působení, tedy i specifických potřeb rodin s více dětmi. Vytvářet podmínky pro velké rodiny je jednou z pro-populačních cest.

Práce může sloužit jako zajímavá komparace různých osobnostních přístupů ve způsobu trávení volného času, může představovat sondu do fungování „dnešních“ rodin. Jaké možnosti či omezení v trávení volného

času jsou definovány samotnými „velkými“ rodinami? Projeví se v trávení volného času socio-ekonomický status rodiny? Jaké další faktory budou výzkumem zachyceny? Mým cílem je vylíčit sociální realitu z perspektivy jejích účastníků, přičemž očekávám i osobní obohacení. Ačkoliv jsem sama matkou čtyř dětí a tuto realitu každodenně prožívám, pravidelně se neobklopuji a záměrně nijak nevyhledávám příležitost ke sdílení s rodinami, jež obdobnou životní zkušenost mají. Záměrem práce bylo potvrdit či vyvrátit závěry soudobých studií a výzkumů, explorovat téma na vybraném výzkumném souboru rodin. Vycházím ze skutečnosti, že „realizace specificky zaměřených výzkumů a jejich výsledky nám napomohou vyvarovat se chyb, které bychom identifikovali jen pozvolna v praxi a na základě vlastní zkušenosti[3]. Výzkum v oblasti volného času může být bohatou inspirací při realizaci samotných aktivit v praxi a příspěvkem pro rozvoj nebo ověření teorie“ (Němec a kol., 2010, s. 81). Závěry práce mohou být využity jako výchozí materiál sloužící ke zkvalitňování péče o rodiny s více dětmi, zefektivnění nástrojů rodinné politiky. Výsledky práce mohou posloužit jako studijní materiál pro studenty v oborech jako sociální pedagogika, volný čas či sociologie, kteří se zaměřují na práci s ohroženými rodinami. Svou prací bych ráda zviditelnila tuto sociální skupinu, s akcentací jejich potřeb vázaných na volný čas. Je třeba zmínit, že i tato skupina je značně heterogenní.

Bakalářskou práci jsem rozdělila na část teoretickou a empirickou. Teoretická část je rozdělena do tří kapitol, vztahujících se ke zkoumanému tématu. Ve výběru výchozích pojmů jsem adresně cílila na ty, které se úzce pojí s tématem práce a které poskytují teoretické zakotvení následného výzkumu a zjištění z něj plynoucích. Hlavním cílem teoretické části bakalářské práce je prostřednictvím odborné literatury, dostupných výsledků šetření, vlastní zkušenosti, seznámit čtenáře s postavením rodin s více dětmi, přiblížit zkušenosti této specifické skupiny na příkladu výseče rodinného života – trávení volného času. Před započetím designování výzkumné studie jsem tedy provedla literární rešerši a vytvořila tím teoretický rámec pro navazující vícepřípadovou studii. Mezi ústřední činnosti přípravných prací teoretického rázu patří právě konceptualizace pojmů[4], o jejichž nastínění jsem se pokusila v následující kapitole.

[4] Konceptualizace „ilustruje důležité znaky, vymezuje vztahy, sumarizuje dostupná vysvětlení, založená na teorii nebo teoriích, vychází z dosavadních zjištění ve výzkumných pracích, zahrnuje osobní přístup a preference výzkumníka a také „počítá“ s možnými překrýváními se prvků zkoumaného jevu s „nekonzistentností“ jednoznačných, dohledaných vysvětlení.“ (Chrastina, 2009, s. 146)

Ve druhé části práce se věnuji samotnému výzkumu, přičemž výzkum byl realizován, jako vícepřípadová studie využívající metody kvalitativního výzkumu. Sběr dat probíhal metodami rozhovorů, zúčastněného pozorování a analýzou dokumentů.

2 Teoretická část

2.1 Souvislost s oborem sociální pedagogika

V přiblížení souvislostí studovaného oboru se zkoumaným tématem je na místě zmínit charakter sociální pedagogiky coby integrujícího interdisciplinárního oboru. Soustřeďuje a rozvíjí poznatky společensko-vědních oborů, přičemž napojení na **sociologii** je jedno z nejužších. **Sociologie rodiny** pak představuje dílčí obor sociologie, v němž je předmětem zkoumání rodina coby sociální instituce a jednotka socializace. Rodina je exemplárním základním článkem, na němž se studuje skupinová dynamika a vztahy ve skupině. Poskytuje dítěti prostor pro jeho aktivní projev, seberealizaci, součinnost s druhými, upevňuje a dále rozvíjí vědomí povinnosti, zodpovědnosti, ohleduplnosti a úcty, což je vysoce aktuální i ve vztahu ke zkoumanému tématu rodinného trávení volného času. Jak uvádí Kraus (2008, s. 11) **sociální pedagogika** sleduje souvislosti výchovy spíše na mikroúrovni, typu rodina, škola, zájmové organizace, zájmové sdružení. V souvislosti s tématem znevýhodněných skupin můžeme zdůraznit vazbu jak na obor **sociální práce**, jehož objektem zájmu je výhradně tato část populace (sociální pedagogika se nespecializuje pouze na znevýhodněné), tak **volnočasové vychovatelství** se zaměřením na rizikové děti. S ohledem na téma práce pro doplnění zmíním i vazbu na **politologii**, úloha státu pro rodiny s více dětmi, coby chudobou ohroženější skupinou, nabývá na významu více než u rodin ostatních.
Vycházím-li z popisu oboru sociální pedagogiky uvedeného na stránkách katedry sociální pedagogiky MU (Gulová, 2022), krom běžné populace pracují sociální pedagogové také se sociálně znevýhodněnými[5] skupinami, přičemž ve výčtu sociálně znevýhodněných skupin nechybí rodiny s více dětmi. Prostřednictvím volnočasových aktivit sociální pedagog kompenzuje či minimalizuje náročnou životní situaci, podporuje a motivuje ke změně. Zejména v sociálně slabém prostředí rodina často vystupuje jako jediná zóna bezpečí, kam se především děti, mohou uchýlit,

[5] „Různé definice znevýhodněného prostředí vycházejí z negativního ovlivňování psychického a kognitivního vývoje, vždy se orientují na charakteristiku specifických skupin populace, které v takovémto prostředí žijí, často se uvádí jedinci a rodiny s nízkým sociálním statusem, nízkou kvalitou života, nízkými příjmy, ohrožené sociálně-patologickými jevy. V případě dětí a mladých lidí jsou vymezovány následující cílové skupiny, na něž je soustředěna pozornost: děti z chudých rodin…“(Knotová, D., 2011, s. 66)

proto je třeba, tam kde sociální mechanismy nejvíce selhávají, asistence[6]. Národní koncepce rodinné politiky (2017) zmiňuje skutečnost, že chudobou jsou více ohroženy domácnosti se třemi a více dětmi. U rodin s nízkým sociálně ekonomickým statusem se nabízí v tomto ohledu široké pole posilování finanční gramotnosti organizované v rámci komunit, ve známém prostředí. I zde mohou sociální pedagogové sehrát svou preventivní úlohu.

Aktuálním trendem sociálně-pedagogické práce, jak uvádí Pavlíčková (2017, s. 97) je na úseku podpory rodin její přenesení do přirozeného rodinného prostředí. Je patrný příklon k postupům, které v případech, kdy je to možné, chrání celistvost rodinných vazeb. Rodinný systém může být možným zdrojem vzniku i řešení problémů. Jednou z činností, jež sociální pedagogika zaštiťuje je i zajištění podmínek pro společensky přijatelné volnočasové aktivity. Zde je na místě osvěta v oblasti informování o volnočasových aktivitách důležitých pro rozvoj dítěte, poskytnutí poradenství zaměřeného na možnosti trávení volného času dětí, rodin a jejich motivování k využívání těchto aktivit. Tyto aktivity mohou mít dle finančních možností sociálních pracovníků podobu víkendových výchovně-vzdělávacích pobytů pro rodiny s dětmi, nebo krátkodobých jednorázových akcí. Dále můžeme zmínit motivaci k docházce do školních družin a klubů, do zájmových kroužků či pomoc s výběrem a zajištěním vhodné volnočasové aktivity pro dítě, rodinu, popřípadě rodiče nebo zprostředkování nabídek prázdninových a jednorázových aktivit pro děti, i rodiny. V případě potřeby sociální pedagogové mohou býti nápomocni při hledání a zajištění finančních zdrojů pro úhradu těchto potřeb dětem (např. nadacemi, dárci). Dle Knotové (2011, s. 95) výchovou ve volném čase dětí školního věku (coby součást služeb, které mohou zajistit sociální pedagogové), lze umožnit rodičům (i maminkám více dětí) vstupovat na trh práce, pomáhat harmonizovat rodinný a pracovní život. K souvislostem volnočasového působení specificky u rodin vícedětných, které jsou potenciálně slabší socio-ekonomickou jednotkou, můžeme zmínit i závěry přehledové studie Kolaříkové a Němce (2007, s. 22). Byl potvrzen vztah mezi způsobem trávení volného času a socioekonomickým postavením aktérů (blíže viz níže podkapitola 2.3.1. Volný čas rodin). Pro sociální pedagogy je uvědomění si této souvislosti důležité s ohledem na možné zaměření preventivních aktivit často orientovaných právě na způsoby trávení volného času konkrétních skupin klientů, u kterých se očekává pozitivní přínos volnočasových aktivit. Tyto mohou hrát

[6] V rámci Komplexního výzkumu o situaci rodin a seniorů se rodiny s více dětmi neschopné zvládnout tíživou životní situaci nejčastěji obracejí na pedagogicko-psychologické poradny, psychology, pedagogy. Každá pátá rodina byla v kontaktu s OSPOD.

aktivní roli v otázce prevence vzniku rizikových a sociálně patologických jevů.

2.2 Rodina

„Rodina představuje nejstarší společenskou instituci, jejímž základním účelem je vytvářet soukromý prostor pro reprodukci společnosti, stíněný proti vířícímu a nepřehlednému světu veřejnému. Chrání své členy, nemění svůj tvar, vnitřní uspořádání ani habitus a změny ve svém okolí vyrovnává. Svou stabilitou umožňuje dynamiku, brání společenský systém před chaosem a zhroucením“ (Možný, 2008, s. 2). Institut rodiny je formován především lidskou přirozeností, přírodně ekonomickými podmínkami, kulturními poměry. Rodinu je třeba chápat jako samostatný systém, na který jsou kladeny nároky, očekávání jako na celek v rámci společenství stejně jako na jednotlivé jeho členy.

Přestože zákonné zakotvení rodiny v občanském zákoníku[7] dává rodinu do souvislosti s institutem manželství, soudobá rodina nejsou jen manželé, podoba rodiny se mění. Formy soužití se postupně diverzifikují, důležitost získávají citové vazby. Rodinou tedy dnes chápeme i náhradní rodinu, nemanželské páry, registrovaná partnerství. Do rodiny rozšířené pak řadíme i další příbuzenstvo žijící v jedné domácnosti. Proměny forem rodiny jsou důsledkem demografických změn (nižší míra sňatečnosti, vysoká míra rozvodovosti, vývoj porodnosti, růstu střední délky života a podobně), ale také odrazem kulturně-normativních změn (zejména individualismu) a rostoucí tolerance k „alternativním“ životním stylům (Zpráva o rodině, 2020). Reprodukční potřeba navzdory demografickým scénářům zůstává. V duchu učení Matějčka (2017) dítě nadále slouží jako zdroj podnětů, zkušeností a společenského uznání, přispívá k naplnění potřeby bezpečí a jistoty, uspokojuje potřebu otevřené budoucnosti.

V dějinném vývoji společnosti se řada funkcí rodiny měnila. Se změnami společenských podmínek některé ustupovaly do pozadí nebo zcela vymizely, jiné nabývaly na důležitosti. V současné době určuje místo rodiny ve společnosti několik základních funkcí (Velký sociologický slovník, 1996, s. 747), z nichž jmenujme funkci reprodukční, emocionální (citovou), zabezpečovací (ekonomickou), výchovnou a funkci sociální jistoty. Některé funkce „dnešní“ rodina není schopna plnit nebo je plní pouze

[7] Institut manželství je upraven v § 655 a dalších zákona č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

částečně. Dochází k přenesení zodpovědnosti za tyto funkce na jiné společenské instituce, například škola nebo volnočasová zařízení přebírají část výchovných funkcí.

2.2.1 Rodina s více dětmi

Přejdeme-li k charakteristice rodiny s více dětmi, je nutno konstatovat, že neexistuje její jednotná definice. Pro potřeby práce vycházím z počtu překračujícího demografický standard, tedy od tří dětí výše. Tyto rodiny nepředstavují homogenní skupinu, lze vysledovat čtyři základní typizované podkategorie. **První skupinu** tvoří rodiny s nízkou příjmovou i sociokulturní úrovní. Rodiče bývají bez kvalifikace s velmi nízkou ekonomickou aktivitou, a proto je tato skupina silně závislá na sociálních dávkách a měla by být předmětem individuální péče sociálních pracovníků. Zde se nabízí prostor pro zapojení sociálních pedagogů a to ve smyslu popsaném výše v kapitole zabývající se souvislostmi se studovaným oborem. **Druhou skupinu** tvoří rodiny, v nichž jsou oba rodiče kvalifikovaní, při zakládání rodiny mají představu o dvou až třech dětech při ekonomické činnosti obou partnerů, avšak z určitých důvodů překročí plánovaný počet dětí (např. narození dvojčat, či trojčat). Jejich situace vyžaduje zvýšenou podporu a pomoc společnosti, a to jak ve finanční oblasti, tak v pomoci při výchově dětí i ve vytváření předpokladů ke sladění rodičovských a pracovních funkcí rodičů. **Třetí skupinu** tvoří manželské páry, které záměrně přivádějí na svět více vlastních dětí s předpokladem dělby práce rodičů tak, že se žena věnuje převážně nebo zcela péči o děti a domácnost. Tyto rodiny se snaží být finančně soběstačné, což znamená, že muž se musí více věnovat svému povolání. Pokud nenastane nějaká mimořádná sociální událost, poskytují svým dětem dostatečné emocionální a materiální zázemí a kvalitní výchovu. **Čtvrtá skupina** je pak složena z rodin, které přijímají děti do adopce i pěstounské péče, často i k vlastním dětem a jsou úzce spojeny se sociálními pracovníky, za jejichž pomoci dávají dětem náhradní domov. Zde mají významnou funkci dávky pěstounské péče (Národní koncepce rodinné politiky, 2005, s. 41).

2.2.1.1. Vícedětná rodina - předmět výzkumu v kontextu soudobé rodiny

Jelikož model rodiny s více dětmi neodpovídá soudobým trendům, v následující stati se zamyslím nad odlišnostmi rodin s více dětmi oproti mainstreamovým tendencím. Poskytnutý přehled znaků vícedětné rodiny vychází ze závěrů platných pro model rodiny mého výzkumného zájmu

přijatých v rámci projektu **Komplexní výzkum o situaci rodin a seniorů probíhajícího v letech 2018-2022** (dále jen „Komplexní výzkum“) organizovaného Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí[8]. Pozornost šetření byla zaměřena na utváření, fungování rodin a výchovu dětí ve vícedětných rodinách.
Následně tedy poskytnu základní přiblížení modelu rodiny s více dětmi v kontextu většinového typu rodiny, tak jak jej definuje Bohuslav Kraus (2008, s. 83-86), jehož znaky soudobé rodiny charakteristiku vícedětné rodiny vždy uvozuji.

a) Muž ztratil dřívější výsadní postavení v rodině**,** rodiče se komplementárně doplňují. Hovoříme o **demokratizaci** uvnitř rodiny. Děti se stále aktivněji podílejí na organizaci rodinného života a vztah mezi rodiči a dětmi je více partnerský.
Ad a) K tomuto znaku vyplynuly z Komplexního výzkumu závěry ohledně míry zaměstnanosti matek, která je v případě matek tří a více dětí nižší. Stejně jako u matek s méně dětmi převládá návrat do práce dosažením tří let věku dítěte. Většina rodičů více dětí deklaruje spokojenost s partnerskou dělbou činností. Spokojených s dělbou práce je 95 % mužů a 82 % žen (spíše převládá tradiční pojetí dělení na „mužské“ a „ženské“ činnosti). Nižší spokojenost panuje v času, který tráví plněním rodinných povinností a uspokojením svých zájmů. U mužů s věkem klesá zájem podílet se na péči o domácnost, u žen naopak mírně stoupá. Muži by se rádi více zapojili do péče o děti. Ačkoliv převažuje tradiční spíše nerovnoměrné pojetí dělby práce, v postojích rodiče vyjadřují podporu genderové rovnoprávnosti, což odpovídá naznačeným demokratizačním tendencím. Ve velkých rodinách se naléhavěji řeší potřeba nastavit pravidla fungování.
b) Rodina se obecně dostává do **izolovanosti** a žije spíše v uzavření před vnější společností. Sílí tendence odděleného života jednotlivých generací a poklesu významu sousedských vztahů a také obecné tendence uniknout záplavě podnětů dnešního přetechnizovaného a medializovaného života do pomyslného klidu rodiny.

[8] Objektem dlouhodobého šetření realizovaného roku 2018 byly úplné a neúplné rodiny se třemi a více nezaopatřenými dětmi ve věku do 26 let, respondenty jejich rodiče, sezdané i nesezdané páry, maximální počet dětí byl zvolen šest z důvodu zachování homogenity, celkem se účastnilo 1095 respondentů. Kvalitativní část výzkumu byla prováděna polostrukturovanými rozhovory s každým rodičem zvlášť, účastnilo se jej 12 rodin. Statistická data, s nimiž se ve studii Komplexního výzkumu pracovalo, vycházela z měření Českého statistického úřadu na základě dat ze sčítání lidu, domů a bytů z roku 2011, finanční a materiální podmínky rodin se třemi a více dětmi pak z dat výběrového šetření SILS 2017. Zdroj: https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vz_460.pdf

Ad b) K problematice izolovanosti vícedětných rodin Komplexní výzkum zachytil pojetí mezigeneračních vztahů, které by zdánlivě mohly být pro fungování vícečetných rodin esenciální. Můžeme předpokládat, že rodiče s více dětmi ocení blízkost prarodičů intenzivněji. Prarodiče však žijí odděleně i v případě vícedětných rodin. Z Komplexního výzkumu konkrétně vyplynulo, že dvě pětiny rodin žily ve stejném městě jako rodiče matky či otce a jedna čtvrtina pak ve městě blízkém bydlišti prarodičů. Pokud bydlely ve společné domácnosti s prarodiči, o málo častěji žily s rodiči matky (8 procent) než otce (6 procent). Polovina dotazovaných připustila, že vztahy s prarodiči bývají zdrojem sporů mezi partnery. Soužití s rodiči otce bylo pro partnerství více zátěžové. Vyjevila se skutečnost, že čím blíže prarodiče bydleli a pomáhali s vnoučaty, tím častěji takto docházelo k nesouladu a napětí ve vztazích nukleární rodiny. Tři čtvrtiny respondentů přiznaly, že občasně přijímají emocionální podporu od rodičů. Obdobnému procentu rodičů se dostávalo pomoci s péči o děti od prarodičů vždy, když to potřebovali, nebo občas. Ve 38 procent případů získávali pomoc v oblastech finančního a materiálního zabezpečení a v pomoci s péčí o domácnost (34 procent). Vůči prarodičům se dostávalo emocionální podpory, pomoci s nákupy, péčí o domácnost, osobní péčí, doprovodem k lékaři či na úřady, finanční výpomoci. Pomoc směřovaná prarodičům byla menší než opačně.

c) Rodina se **zmenšuje**, zvyšuje se počet osob žijících v jednočlenných domácnostech a počet osamělých žen s dětmi. Spolu s uvedenou izolovaností to vede k menší stabilitě rodin, které se stávají citlivějšími na nejrůznější vnitřní otřesy. Neexistuje vnější ukotvení v širších společenských vazbách. Zmenšování rodin je vysvětlováno změnami v hodnotových orientacích, kulturně-normativních vlivech a nepříznivými ekonomickými podmínkami.

Ad c) Vycházíme-li z řeči čísel, statistické ukazatele tezi o zmenšování rodin spíše potvrzují (pro srovnání vycházíme-li z údajů Světové banky[9] počet dětí na jednu ženu dle v roce 1960-2,09, 1970-1,92, 1980-2,08, 1990-1,9, 2000-1,15, 2010-1,51, 2020-1,71). Rodiny se třemi a více dětmi tvoří pouze 8 procent úplných rodin a 5 procent neúplných rodin se závislými[10] dětmi. Statistický přehled počtu závislých dětí ve vícedětných rodinách, dle typu rodin, je dostupný v tabulce č. 1 a č. 2 v příloze A této práce. Tři a více dětí mělo v době sčítání v roce 2011 - 79 566 rodin,

[9] Zdroj:https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=CZ&view=chart

[10] Za závislé dítě je považována osoba v domácnosti tvořené jednou rodinou, ve vztahu syn/dcera (ať už vlastní, adoptované nebo v pěstounské péči, společné dítě či dítě jednoho z rodičů), ekonomicky neaktivní, ve věku 0-25 let.

tj. necelých 7 procent, přičemž rodiny se třemi dětmi převládají jak v úplných, tak neúplných rodinách (85 procent). Čtyři děti má 11 procent vícedětných rodin, ostatní pět a více dětí. Věřící respondenti měli častěji než nevěřící čtyři a více dětí. 70 procent dotázaných mělo tolik dětí, kolik by chtělo. Nejčastějším důvodem pro rozhodnutí mít více dětí bylo narození vícerčat, jako důvod pro méně dětí byl nejčastěji zmiňován věk rodičů, dále zdravotní stav, finanční situace, nedostatečná podpora státu. Zpravidla je počet dětí společným rozhodnutím obou partnerů pramenícím z jejich spokojenosti s rodinným životem a péčí o děti. Zajímavým zjištěním je, že děti s vícero sourozenci plánují mít sami více dětí. Lidé pocházející z větších nukleárních rodin mají tedy častěji sami více dětí. Pro doplnění můžeme konstatovat, že v případě porodů v pořadí třetích dětí je průměrný věk matky dlouhodobě na úrovni 33 let. Doba mezi druhým a třetím porodem se zkracuje. K obecnému hodnotovému nastavení rodin s více dětmi lze konstatovat, že je obdobné jako u ostatních sociodemografických kategorií. Zásadní hodnotová priorita je spatřována v rodině, penězích a práci. Univerzálně sdílené jsou taktéž tradiční teze týkající se péče o děti v podobě preference úplné rodiny, či povinnosti rodičů zabezpečit děti, většinově přijímaný je taktéž souhlas o důležitosti manželství. Převažuje tradiční chápání partnerských svazků.

d) Dalším rysem moderní rodiny je **dezintegrace**. Ubývá chvil, kdy se celá rodina schází pohromadě za účelem sdělit si navzájem své zážitky, radosti i starosti a hledat cesty vzájemné pomoci a spolupráce. Naopak přibývá rodin, v nichž se jednotliví členové jen potkávají, korespondují spolu, případně vůbec přestávají komunikovat. Navíc lze v řadě rodin pozorovat, že si manželé vedle společného rodinného života vytvářejí ještě další, mimo prostředí rodiny. Hovoříme o atomizaci rodin.

Ad d) Vztahy mezi rodiči a dětmi byly v naprosté většině rodin s více dětmi hodnoceny velmi pozitivně. Tři čtvrtiny dotázaných vnímaly partnerský vztah jako velmi šťastný či převážně spokojený, pro 4 procenta respondentů bylo partnerství komplikované až nešťastné. Míra spokojenosti roste s výší vzdělání. Občasné problémy připouštěli zejména respondenti s více než třemi dětmi. Největší zátěžové období pro porozumění mezi rodiči a dětmi je ve věku dětí od 7 do 15 let. Příčinami sporů mezi rodiči a dětmi jsou nejčastěji neplnění domácích úkolů a chování k sourozencům. I přes velkou míru shody, největší napětí v rodinách vycházelo z otázek rozdělení domácích prací a názorech na pracovní vytížení, hospodaření s penězi, času, který tráví děti na internetu či mobilu. Méně časté jsou problémy týkající se vzájemné komunikace, způsobů trávení volného času, školního prospěchu, ojediněle pak výběr kamarádů či výběr oblečení. Mezi dětmi panují nejhorší vztahy, pokud jsou děti ve školním věku, nebo kde je mezi dětmi velký věkový rozdíl. Množství času,

který rodiny tráví pohromadě, není velké. Zpravidla se jedná o večery a víkendy.

e) Rostoucí **zatížení pracovními aktivitami** rodičů sebou nese značné časové zaneprázdnění. Důsledkem je vyčerpání, málo času na relaxaci a na chvíle prožité společně s dětmi. To bývá často kompenzováno kupříkladu nadměrným přísunem materiálních prostředků a vysokým kapesným, které rodiče dítěti poskytují, což se může promítnout do hodnotového systému a charakterových vlastností dětí (neskromnost, sobectví, povýšenost) a v konečném důsledku to může přispívat i k jejich deviantnímu chování.

Ad e) Slaďování rodiny a práce se stalo zásadním prvkem rodinného života, majícím fundamentální vliv na plnění rodinných funkcí, u rodin s více dětmi potenciálně pociťovaným o to palčivěji. Z Komplexního výzkumu vyplynulo, že míra zaměstnanosti matek tří a více dětí je, jak již bylo zmíněno nižší. Ekonomická aktivita žen se mírně snižuje s počtem dětí v úplných rodinách a výrazně v rodinách neúplných. Počet dětí v rodině ovlivňuje více ekonomickou aktivitu ženy než muže. Ženy pečující o tři a více dětí jsou častěji nezaměstnané nebo jinak ekonomicky neaktivní než ženy s méně dětmi[11]. Z mateřské dovolené se nejčastěji vrací po dosažení tří let věku dítěte. Na jiný než plný úvazek pracuje zhruba 30 procent žen na poloviční, ostatní na kratší, 6 % mužů nepracuje na plný úvazek. Slaďování rodinných a profesních rolí je pro mnohé rodiče tří a více dětí obtížné. Pouze polovina zaměstnaných rodičů uvádí, že rodinné a pracovní povinnosti zvládá bez problémů, pětina zvládá „obojí tak napůl" a ostatní zvládají práci na úkor rodiny, či opačně. Rodiče více dětí se mnohdy dostávají do začarovaného kruhu, kdy potřeba finančního zabezpečení rodiny je motivuje k vyšší výdělečné aktivitě, která zase způsobuje nedostatek času na děti a neuspokojivé naplnění představ o rodičovské roli. Ke spokojenosti se zvládáním kombinace rodiny a zaměstnání přispívá pozitivní vnímání partnerského rozdělení rolí v rodině. Mezi těmi, kdo dobře zvládá slaďování rolí, je více než třetina zcela spokojených s dělbou práce mezi partnery. Nároky zaměstnání jsou zdrojem napětí pro dvě pětiny rodičů (u lidí s nižším vzděláním častějším). Téměř stejně často je spatřován zdroj napětí v péči a výchově dětí (9 procent rozhodně ano, 28 procent spíše ano). Finance pro rodiče vícedětných rodin nejsou nejdůležitější hodnotou. Rozhodnutí mít více dětí je často spojen s vědomím, že to finanční situaci rodiny zhorší. Velká rodina pro ně představuje hodnotu samu o sobě. Rozhodnutí o množství dětí nebylo podřízeno potřebě vyššího materiálního zabezpečení, děti jsou vedeny

[11] U žen pečujících o tři a více dětí je 34 % v domácnosti, 13 % je nezaměstnaných, ženy samoživitelky jsou spíše nezaměstnané.

ke skromnosti. Mnozí rodiče více dětí zmiňují, že ani nepovažují za správné, aby děti měly všechno, co si přejí.

f) Dvoukariérový model současné rodiny se vyskytuje stále častěji. Je to důsledek emancipace (růstu vzdělanosti, kvalifikovanosti, a tedy i zaměstnanosti žen), který vede bohužel někdy i k rozpadu rodin.

Ad f) V polovině (53 procent) úplných rodin se třemi a více dětmi jsou výdělečně činní oba partneři (u rodin s nižším počtem dětí je tento podíl dvoutřetinový). Více dětí mají lidé se základním vzděláním. Byl zaznamenán trend, kdy více dětí se stále častěji rodí vysokoškolsky vzdělaným ženám[12], věřme, že soudobá ekonomická recese tento trend nezvrátí. Dotazovaní byli spokojeni se vzděláváním svých dětí ve školském systému, což potenciálně odráží i celkovou spokojenost v populaci. Z respondentů rodičů na mateřské dovolené tvořili muži 3 procenta, obdobně jako v rodinách s méně dětmi. Z výzkumu dále vyplynulo, že čím jsou ženy starší, tím méně času chtějí věnovat zaměstnání. Svou roli zde hraje měnící životní zkušenost a preference.

g) Česká republika patří k zemím s nejvyšším výskytem **rozvodů**. Rozpadá se téměř každé druhé manželství[13], a to nezahrnujeme rozchody nesezdaných párů. Společenské stigma plynoucí z rozvodu rodičů již dnes nepůsobí, rozvod však neztrácí svůj psychologický význam jako faktor ovlivňující duševní zdraví dítěte a jeho osobnostní rozvoj.

Ad g) Vícedětné rodiny jsou převážně rodinami úplnými (84 procent). Na rozdíl od úplných rodin s jedním dítětem jsou rodiče většinou manželé (90 procent v rodinách se třemi dětmi). Čím vyšší vzdělání matka tří a více dětí dosáhne, tím větší je pravděpodobnost, že se dítě narodí sezdaným rodičům. V 88 procent neúplných rodin se třemi a více dětmi stojí v jejich čele žena (obdobně jako u ostatních neúplných rodin). Obecně lze konstatovat, že svými hodnotovými a postojovými orientacemi se respondenti z výběrového souboru rodičů z vícedětných rodin neodlišují významně od české populace a populace rodičů z různých typů rodin s nezletilými dětmi. Přes závěry o harmonii, která převážně v rodinách s více dětmi vládne, každý pátý dotazovaný někdy o rozvodu, či rozchodu uvažoval (častěji ženy než muži).

---

[12] V roce 1995 se jako třetí v pořadí narodilo vysokoškolačkám 9 % dětí, jako další pak necelá 2 %., v roce 2017 se podíl nezměnil (8 % a 2 %).

[13] Dle aktuálně dostupných dat ČSÚ bylo v roce 2021 ukončeno rozvodem 21,1 tisíce manželství, což činí 39,7 %. Rozvodovost byla nejnižší od počátku století, což je zajímavé zjištění vzhledem k omezujícím pandemickým opatřením, kdy spousta rodin trávila více času spolu a zároveň byly vystaveny stresové zátěži v podobě domácího vyučování a vlastních pracovních povinností. Ve třech pětinách rozvodů šlo o manželství s nezletilými dětmi. V rozvedených manželstvích žilo celkem 20,4 tisíce dětí.(Zdroj: https://www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-rok-2021)

h) Roste **diferencovanost socio-ekonomické úrovně**. Mnoho domácností se koncentruje v nižších příjmových pásmech. Když pak chtějí některé z nich řešit finanční problémy půjčkami, často se neúměrně zadluží, takže jim hrozí i sociální vyloučení.
Ad h) Pětina rodin se třemi a více dětmi podle svých deklarací hospodaří se svými příjmy zcela bez obtíží, určité potíže přiznává 69 procent vícedětných rodin, „velké obtíže" vnímá 15 procent rodin se třemi a více dětmi (u většiny z nich žena nepracuje). Ušetřit finanční prostředky se každý měsíc daří 57 procentům vícedětných rodin. Auto vlastní 82 procent vícedětných domácností. Více než polovina vícedětných rodin žije ve vlastním domě, čtvrtina rodin žije v nájemním bytě. Hypotéku splácí až polovina vícedětných rodin. Tři čtvrtiny dotázaných vícedětných rodin mohou zaplatit svým dětem vše, co potřebují. Jakou finanční zátěž vnímají rodiny s více dětmi v oblastech volnočasových, je rozebráno v kapitole 2.3.1.1. Volný čas rodin s více dětmi.
Rodiče vyváženě požadují podporu svých rodin od státu a současně přisuzují obdobnou odpovědnost samotné rodině. Vlastní odpovědnost rodiče uznávají. Rodiny se třemi a více dětmi jsou však častějšími příjemci sociálních dávek[14] (přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení, dávky hmotné nouze, důchod, podpora v nezaměstnanosti). Od státu očekávají odpovědnost za péči o zdravotně postižené a seniory, tedy v těch oblastech, kde velká část pomoci spočívá v odborné péči nebo sociálních příjmech. Autonomii rodiny proti roli státu podporují spíše muži, lidé žijící s partnerem a sezdaní, přičemž příklon k tomuto postoji roste s věkem a dosaženým vzděláním. Samoživitelky a lidé s nižším vzděláním se více přiklánějí k formě finanční podpory než k posilování služeb pro rodiny. Vyšší podporu státu cílenou na vícedětné rodiny vyjádřili nejmladší rodiče, samoživitelé, nesezdaní, ekonomicky neaktivní a lidé s nejnižším vzděláním. Vícedětné rodiny byly nejvíce nakloněny preferenci daňových úlev oproti rodinným dávkám. Necelé tři čtvrtiny rodičů se klonilo k cílené finanční podpoře směrované do rodin na základě počtu dětí. Z kvalitativní části vyplynuly náměty na pomoc státu či lokálních autorit v podobě podpory finanční, zkrácených úvazků pro matky a rozšíření kapacit zařízení pro předškolní děti, příspěvků na ve-

[14] V roce 2017 – 73 % rodin se třemi a více dětmi pobíralo alespoň jednu sociální dávku. Podíl příjemců roste se zvyšující se počtem dětí v rodině. Některou z dávek pobírá nadpoloviční většina rodin i s pracující ženou. Dávky zaujímají 12 % podíl v rodinném rozpočtu. Více než třetina rodin dostává přídavky na děti, rodiny se čtyřmi dětmi je čerpají z více než poloviny.

řejnou dopravu (mnoho rodin s více dětmi žije vzhledem k ceně nemovitostí mimo město). Rodiče více dětí jsou zklamáni tím, že jejich péče a zajištění dětí není společností více oceňována. Obecně platná je teze, že se zvyšujícím se počtem dětí v rodině příjem domácností roste, ale snižuje se částka náležející na jednotlivé členy. Rodiny se třemi a více dětmi mohou uplatňovat vyšší daňové úlevy na děti, častěji se jim nepodaří splnit podmínky nároku[15]. Nějakou půjčku nebo úvěr splácí 57 % vícedětných rodin (hypotéky, spotřebitelské úvěry).
K základním charakteristikám rodiny s třemi a více dětmi můžeme doplnit další, neméně zajímavou týkající se územního rozložení, kterého je důležité si všímat z hlediska adresnosti rodinné politiky. Nejvíce dětí třetího pořadí se narodilo v roce 2017 ve Středočeském kraji, Jihomoravském kraji, Hl. městu Praha a Moravskoslezském kraji. Čtvrté a další děti se narodily nejčastěji v Moravskoslezském a Ústeckém kraji. Nejvyšší podíl úplných rodin se třemi a více dětmi byl v kraji Vysočina, Zlínském a Pardubickém kraji, nejnižší v Hlavním městě Praha.

2.3 Volný čas

Existuje mnoho definic volného času, coby jedné z dimenzí, která ovlivňuje kvalitu života[16]. Kvalitu života můžeme pak chápat jako určitou úroveň štěstí. Pávková (in Průcha, 2009, s. 93) volný čas charakterizuje jako „opak nutné práce a povinností, dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi. Neméně výstižné je vymezení pojmu volného času v pojetí Vincejové (in Novotná, 2017, s. 103), která volný čas chápe jako prostor, ve kterém je jedinec osvobozený od pravidel, příkazů a všeobecně závazného chování, prostor pro osobité uplatnění každého jedince, svět nenucené aktivity. Tato spontánnost, svoboda projevu zažitá ve volném čase se pak přenáší i do pracovní činnosti a často se stává zdrojem změn. Míra aktivity ve volném čase hovoří o hodnotách, které člověk upřednostňuje. Důležitost, jakou volný čas může sehrát ve smyslu činitele ovlivňujícího právě hodnotový rámec mladých

[15] Rodinám se třemi a více dětmi se daří uplatňovat daňové zvýhodnění hůře než rodinám s méně dětmi (83 %) z důvodu častější ekonomické neaktivity.

[16] Studium kvality života prodělává v poslední době „boom.“ Původně ekonomicko-politologický koncept se prosazuje ve společenských vědách. Studium kvality života znamená identifikaci faktorů, které přispívají k dobrému a smysluplnému životu a k pocitu lidského štěstí. Cílem je rozvoj životních podmínek, které by umožňovaly žít způsobem, který je pro nás nejlepší. Rozlišujeme objektivní (materiální zabezpečení, fyzické zdraví, sociální status) a subjektivní (vnímání svého postavení ve společnosti) kvalitu života. (Payne in Marušáková, 2010).

lidí, shrnula Kratochvílová (2004), která volný čas vnímá jako prostor na sebevyjádření a seberealizaci člověka v souladu s jeho individuálními potřebami a zájmy. Je neodmyslitelně spojený s životním stylem, se způsobem života. Jedná se o čas, se kterým může člověk nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je důležitou součástí společenského života, má vliv na utváření osobních společenských hodnot, proto si zaslouží pozornost zejména v období dětství a dospívání, kdy se tvoří hodnotový rámec významný pro formování postojů, názorů, vzorců chování.

Pro potřeby empirické části je třeba vymezit, co vše oblast volného času zahrnuje. Obecně volný čas dle Hájka (in Novotná, 2017, s. 105) zahrnuje odpočinek a zábavu, rozvoj zájmové sféry, zlepšení kvalifikace a účast na veřejném životě. „Činnost volného času můžeme rozdělit do tří oblastí. První je činnost **spontánní**. Ta nemá určený začátek ani konec a není vedena pedagogem. Většinou se jedná o aktuální zájem účastníků. Další činností je činnost zájmová **příležitostná**, která je časově vymezená a poskytuje organizované příležitostné nebo cyklické aktivity. Na rozdíl od spontánní činnosti je organizována pedagogem a jedná se například o soutěže, turnaje, výlety. Zájmová činnost **pravidelná** je pro účastníky přihlášené k pravidelné docházce a patří mezi ně například kroužek, soubor, klub, oddíl, kurz." (Pecháčková, 2022, s. 9). Volný čas lze tedy obecně rozdělit na organizovaný a neorganizovaný. Volný čas dětí se principiálně odlišuje od volného času dospělých. Volný čas dětí má svoje zvláštnosti, od času dospělých se liší rozsahem, obsahem a mírou samostatnosti a závislosti, často spojené z pedagogickým ovlivňováním. Vymezíme tedy každou věkovou kategorii zvlášť. Dle Novotné (2017, s. 103) volný čas **dospělých** zahrnuje odpočinek, rekreaci, zábavu, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání, dobrovolnou veřejně-prospěšnou činnost a časové ztráty s těmito aktivitami spojené. U **dětí a mládeže**[17] z tohoto výčtu vyjmeme dobrovolné vzdělávání, přičemž činnosti vykonávané dětmi ve volném čase můžeme rozdělit na sportovně-rekreační, aktivity kulturně-uměleckého typu, fyzické aktivity, sociální aktivity a volný čas nenaplněný žádnou činností. Do povinností dospělých řadíme zaměstnání, starostlivost o domácnost a rodinné příslušníky, činnosti nutné k zabezpečení biologických funkcí, časové ztráty spojené s plněním povinností. Do pojmu volného času dětí a mládeže pak nepatří vyučování a činnosti s ním související, sebeobsluha, základní péče o zevnějšek, povinnosti spojené s chodem rodiny, domácnosti, další uložené vzdělávání a další časové ztráty s těmito aktivitami spojené.

[17] Děti 0-18 let, mládež 18-26 let.

2.3.1. Volný čas rodin

„Rodina jako primární sociální skupina je pro rozhodující většinu dětí a mladých lidí také prvotním prostředím volnočasového života a výchovy, zásadně se podílejícím na formování jejich osobnosti“ (Hofbauer, 2004, s. 56). Přes veškeré změny, ke kterým v podobě a funkcích rodiny obecně došlo (viz předchozí kapitoly), rodina, jak konstatuje Hofbauer (2004, s. 57), zůstává východiskem, na němž v mnohém závisí bohatost zážitků dítěte a jeho připravenost na volnočasový život v dospělosti. Rodiče více než direktivně působící činitel nebo naopak pozorovatel živelného pojetí volného času svých dětí mají působit coby iniciátoři, inspirátoři či spoluorganizátoři volnočasových aktivit svých dětí. Rodina může svým vlastním příkladem a aktivním zdravým způsobem života představit dětem možnosti využití volného času tak, aby byl pro ně smysluplným a přispíval ke zdravému životnímu stylu. Aktivity volného času tedy spoluvytvářejí i životní styl rodiny a zpětně jej ovlivňují. Rodiče v tomto smyslu působí nápodobou, vytvářením pozitivních vzorců svým dětem, společným trávením volného času a sledováním potřeb, zájmů a nadání dětí, na které reagují sami nebo prostřednictvím různých výchovných prostředí. Rodina tak může rozvoj jedince stimulovat, ale zároveň jej limitovat. Volným časem kultivujeme rodinné prostředí ve smyslu posílení komunikace, vzájemné důvěry, interpersonálních dovedností, výchovného působení. Rodina představuje primární sociální prostředí ovlivňující způsob využívání volného času dětí. Kvalitní trávení volného času působí jako prevence před vznikem patologických jevů.

Rodinné chování, včetně způsobu trávení volného času, je podmíněno socio-kulturními a ekonomickými podmínkami, hodnotovými orientacemi, stejně jako rodinnými tradicemi a uznávanými osobnostními normami. Podíl společensko-ekonomického postavení rodičů na způsob trávení volného času dětí akcentuje již zmíněná práce Kolaříkové & Němce (2007, s. 15). Způsob trávení volného času dětí dle výsledků výzkumu úzce souvisí se vzdělanostní úrovní rodičů (lépe sociálně situované rodiny měly také vyšší vzdělání). Obě proměnné ovlivňují způsob trávení volného času stejným směrem. Bohatší kulturně-sociální zázemí rodin příznivě ovlivňují kulturní rozvoj jednotlivců. Konkrétně můžeme uvést, že čím vyššího vzdělání rodiče dosahují, tím více vedou své děti k tomu, aby se nenudily, a tím více se jejich děti věnují organizovaným volnočasovým aktivitám, častěji pracují s počítačem a více se věnují činnostem intelektuálním. Tyto děti také často tráví svůj volný čas s rodinou (rodiči, sourozenci, prarodiči). Naopak děti rodičů s nízkým vzděláním a nízkým socioekonomickým statusem se více než ostatní věnují neorganizova-

ným činnostem odehrávajících se mimo rodinu. Se vzrůstajícím vzděláním rodičů jejich vliv na způsob trávení volného času dětí roste, k čemuž se pojí i míra ovlivňování pocitů nudy[18]. Pocit životního štěstí je přitom se subjektivním vnímáním nudy úzce svázán.[19] Nižší míra pocitu životního štěstí a spolu s tím vyšší míra pocitu nudy byla přitom odhalena častěji u dětí ze socioekonomicky slabých a méně vzdělaných rodin. Naopak děti, které se věnují organizovaným volnočasovým aktivitám, jsou ve svém životě výrazněji šťastné. Výzkum potvrdil, že pocit životního štěstí je determinován způsobem trávení volného času. Potvrdí se tyto závěry u vybraného vzorku rodin s více dětmi podrobených výzkumnému šetření?

2.3.1.1. Volný čas vícedětných rodin

Dnešní rodina obecně a rodina s více dětmi o to více se potýká s nedostatkem časového fondu, který mohou rodiče věnovat společným aktivitám, společným zážitkům utužujícím rodinnou soudržnost. Výchovná funkce rodiny bez dostatku času na rodinu nemůže být zachována. Kvalitní trávení volného času není vyhrazeno pouze lidem vyššího sociálního statusu, u rodin s více dětmi se často objevuje nespokojenost s množstvím času, který na volnočasové aktivity mají k dispozici vzhledem k omezenějším ekonomickým možnostem a vyšší pracovní vytíženosti. Rodina přirozeně ovlivňuje výběr volnočasových aktivit členů rodiny také disponibilními finančními možnostmi často souvisejícími s počtem dětí, zaměstnáním rodičů, bytovými možnostmi, materiálním vybavením, místem bydliště. Významným činitelem je tedy také podoba lokality, nakolik je bohatá na volnočasové možnosti, ať už v případě komerčních zařízení ve větších městech nebo vyžití v přírodě v případě menších obcí či okrajových částí měst. Všechny tyto faktory významnou měrou ovlivňují celkový životní styl rodin.
Uvedené závěry potvrdil i Komplexní výzkum, v jehož rámci nedostatek finančních prostředků na uspokojování potřeb členů rodiny a nedostatek času na společné aktivity členů rodiny byl uveden coby jeden z hlavních problémů vícedětných rodin. Z konkrétních k volnému času se pojících závěrů Komplexního výzkumu vyplynulo, resp. se potvrdilo, že rodiče

[18] Přespřílišná kontrola volného času adolescentů ale může mít i negativní dopad, neboť může dospívající směřovat k činnostem, které je nebaví a zároveň snižovat jejich míru aktivního zapojení se do organizace vlastního volného času a s ním se pojících zájmů.
[19] Z dětí, které ve výzkumu uváděly, že se v životě nenudí, pociťovalo životní štěstí 95 %. U těch, co uváděly, že se nudí často, už to bylo jen 78 %.

jsou nespokojeni, že nemohou dětem věnovat více času ve volnočasových činnostech („popovídání si“), 64 procent respondentů je nespokojeno s disponibilním časem na vlastní zájmy a záliby. Spokojená je třetina rodičů. Téměř všichni rodiče připisovali hodnotnému trávení volného času velký význam a zároveň většina (80 procent) deklarovala jeho vysokou finanční náročnost. Necelá třetina vícedětných rodin nemá dostatek prostředků na rodinnou dovolenou (ve srovnání s pětinou dětí se dvěma dětmi, čtvrtinou rodin s jedním dítětem). Schopnost zaplatit dovolenou je jedním z parametrů materiální deprivace rodiny. S přibývajícím počtem dětí nejvíce klesají průměrné výdaje na jedno dítě v případě oděvů, následované platbami na volný čas a stravování (nejméně se mění průměrné výdaje na zdraví). Do jisté míry se dá říci, že čím vyšší výdaje na danou položku, tím více s růstem počtu dětí průměr na danou položku a dítě klesá. Celkové náklady vzrůstají se zvyšujícím se počtem dětí nejvíce právě v kategorii volného času. Za nejproblematičtější považují rodiče více dětí úhradu volnočasových aktivit a to zejména takových, které mají jednorázový charakter, jako jsou školy v přírodě, lyžařské kurzy nebo prázdninové tábory (obtíže s jejich zaplacením v Komplexním výzkumu uvedla třetina rodičů). Každá čtvrtá rodina platí s obtížemi i pravidelné zájmové aktivity dětí. Vyšší míra deklarovaných obtíží přetrvává u rodin s příjmem do 40 000 Kč, rodiny s příjmem do 20 000 Kč si tyto výdaje nemohou dovolit. Dalším pozoruhodným závěrem bylo, že rodiny vychovávající děti dvouleté a mladší, nebo šestnáctileté a starší výdaje na jejich volnočasové aktivity častěji nemají výdaje. Nejvíce se tyto výdaje řeší v rodinách školou povinných dětí. Výrazně zátěžovým obdobím bylo pro rodiny se třemi a více dětmi září, kdy je třeba zaplatit dětem kroužky, školní výbavu a i běžné a občasné platby typu družina, třídní fondy, stravné, jízdné apod. Obtíže hrazení byly procentuálně více zaznamenány u rodin s čtyřmi a více dětmi, u samoživitelů. Zhruba každý třetí rodič by rád dal více prostředků do zajištění volnočasových rodinných aktivit. V případě nižších finančních příjmů rodin se otevírá pole kreativitě rodin, tráví čas jinak než za využití drahých kroužků, společně s nižšími náklady. Zajímavý postřeh vzešel z kvalitativní části výzkumu, z něhož vyplynula nespokojenost rodin s placením vstupného na různé volnočasové aktivity. Obvykle je do vstupného zahrnuta nukleární rodina v počtu dva dospělí a dvě, případně tři děti. Za další děti je pak třeba zaplatit jednotlivé vstupné. Do způsobu trávení volného času se prolíná i kvalita vztahů uvnitř rodiny. U vícedětných rodin je koordinace společně tráveného volného času tak, aby pokryla spektrum zájmů všech členů domácnosti složitější i s ohledem na věkové rozpětí dětí, šíři zájmů a zálib. Spo-

lečný volný čas bez ohledu na množství dětí pak často následuje zaměření rodičů (výtvarně, hudebně, cestovatelsky…), do kterého se odráží hodnotový systém.

3 Empirická část

V předcházející části jsem nastínila teoretická východiska zpracovávaného tématu, na která naváži kapitolou následující, kterou jsem pro zachování návaznosti rozčlenila na oddíl věnovaný metodologickým východiskům proběhlého výzkumu a oddíl věnovaný představení výsledků vzešlých z výzkumné sondy. Zatímco první oddíl poskytne popis postupů a metod, použitých v průběhu výzkumu za účelem zodpovězení výzkumných otázek, v oddíle druhém poskytnu představení a rozbor podtémat, která vyplynula z analýzy případů, resp. zkoumaných sociálních jednotek. Pokusím se o vystihnutí společných znaků zasazených do rámce závěrů výzkumů popsaných v teoretické části. Práce bude uzavřena závěrečným shrnutím, ve kterém se pokusím o zodpovězení výzkumných otázek. Vycházeje z typologie Yina (2009) takto stylisticky zachovám lineárně-analytický postup.[20]

3.1 Metodologie – kvalitativní výzkum

Jako základní přístup jsem s ohledem na povahu, záměr a cíle výzkumu, jimiž byla v nejobecnějším pojetí sociální realita vícedětných rodin a specificky zmapování způsobu trávení volného času, zvolila kvalitativní strategii.

Skutečností je, že sociální svět se neustále mění a „stejně se mění i pravidelnosti, které se v něm projevují. Člověk interpretuje svůj svět a reaguje také na interpretace ostatních. Vědecké teorie jsou interpretace, na něž lidé reagují individuálně i kolektivně, a tím paradoxně redukují explanatorní sílu těchto teorií. Tato proměnlivost sociálního světa, množství faktorů, jež jej ovlivňují, i potřeba pochopit jednání sociálních aktérů přispívají k významu kvalitativních metod.“ (Danielová, 2006, s. 812)

Samotný kvalitativní výzkum můžeme v souladu s Hendlem definovat jako „proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, in-

[20] Lineárně-analytický postup: začíná výkladem zkoumaného problému, jeho dílčích složek a dosavadních publikovaných poznatků. Předkládá čtenářům výzkumné otázky, popisuje použité výzkumné metody, získaná data, způsob analýzy a končí zjištěnými výsledky. Tento postup je vhodný pro deskriptivní, explorativní i explanační případové studie.

formuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“ (Hendl, 2005, s. 50). Přihlédneme-li k záměru výzkumné práce, kvalitativní přístup se jeví výhodným coby „sběr velkého množství dat získaných od relativně malého počtu respondentů.“ (Veselý, Nekola, 2007, s. 150)
V případech neprobádaných fenoménů či fenoménů, u nichž data nelze kvantitativními metodami získat, je kvalitativní výzkum první volbou. Vzhledem ke skutečnosti, že jsem se nedopátrala prací zaměřených specificky na dané téma, resp. téma volného času v kombinaci s touto opomíjenou sociální skupinou, se mi jevil kvalitativní přístup vhodnější.

3.2 Výzkumný cíl a výzkumné otázky

Hlavním cílem výzkumné práce je prostřednictvím vícepřípadové studie zmapovat způsob trávení volného času rodin s třemi a více dětmi.

Se zaměřením na hlavní cíl výzkumu pak badatelská práce cílí především k zodpovězení otázky:

Jakým způsobem tráví volný čas vícedětné rodiny?

Dílčí cíle pak aspirují na zodpovězení otázek:

Jakým způsobem se do reality vybraného výzkumného vzorku vícedětných rodin promítnou závěry týkající se předmětu výzkumu vzešlé z předchozích studií týkajících se vícedětných rodin[21]?

Jaké faktory ovlivňují způsob trávení volného času vícedětných rodin?

Vnímají rodiny s více dětmi omezení ve způsobu trávení volného času, případně v čem omezení spatřují?

Jakou formu podpory (státní, komunitní či jiné) by vícečetné rodiny případně uvítaly v oblasti trávení volného času?

[21] Jak definuje Punch (2008, s. 37), snažila jsem se postupovat v duchu induktivně-deduktivní hierarchie, založené na umístění nahoře obecněji platných, abstraktních komponentů, dole jsou pak situovány komponenty nejvíce konkrétní a specifické.

3.3 Výzkumný design – případová studie

Jako výzkumnou metodu jsem zvolila formu vícečetné případové studie sociálních skupin, vícedětných rodin. „V sociálně-vědním výzkumu bývá případová studie vymezována jako intenzivní systematické studium subjektu nebo subjektů s definovanými hranicemi, prováděné v kontextu dané situace a zkoumáním hlubších údajů a východisek, charakteristik sociálního prostředí, kultury a interakcí“ (Chrastina, 2019, s. 51). V rámci výzkumu jsem byla především vedena snahou zachytit sociální fenomén vícedětných rodin, jejich sociální realitu, resp. výseč trávení jejich volného času ve své komplexnosti a jedinečnosti zároveň, a tím docílit hlubšího porozumění. V obecné rovině lze konstatovat, že cílem této výzkumné strategie je „detailní popis a vysvětlení určitého případu v jeho přirozeném prostředí a v daném kontextu kultury, hodnot a času“, přičemž „princip strategie je založen na detailním a širokém sběru informací, dat a údajů o jednom nebo více případech a jejich vzájemném porovnávání, doplňování, hledání vztahů, příčin, vyvozování závěrů, které osvětlují zkoumaný jev (případ)“(Němec, 2022). Prioritním výzkumným zájmem bylo zachycení způsobu „fungování rodin, stejně jako sociální vztahy mezi aktéry v rámci jednotek, rozhodovací procesy či zajímavé jevy“ (Mareš, 2015, s. 115). V předmětném výzkumu představovaly případy jednotlivé rodiny, sociální entity, které zastupují konkrétní jev tím, že jsou příslušníky rodin s více než dvěma dětmi a přirozeně spolu tráví volný čas. Tento kontext určuje hranice případu.[22]
Z důvodů dosáhnutí větší přesvědčivosti závěrů jsem zvolila časově náročnější cestu vícečetné případové studie, do které jsem zahrnula tři rodiny. Uvedený rozsah výběrového souboru se mi zdál dostatečný co do obsáhnutí výzkumné otázky a zároveň potenciálně umožňující v základní míře dostát teoretické saturace[23]. Touto četností případů je

[22] Dle členění Stakea přehled o problému nebo o teoretické explanaci poskytuje tzv. instrumentální případová studie. Tento typ studuje případ, který výzkumníkovi poskytuje náhled na problém nebo téma. V tomto pojetí zúčastněná osoba nabývá spíše druhotného významu, a případ je tak považován za důležitý až jako prostředek při ukončování zjišťování. Instrumentální případová studie používá konkrétní případ (protože „některé z případů mohou být lepší než jiné“), aby byl získán širší pohled na problém nebo sociální jev (Crowe et al., 2011). Častokrát jde o případ typický označovaný někdy také jako případ instrumentální. Na rozdíl od intrinsitní případové studie je konkrétní vybíraný případ jako celek méně důležitý než výběr konkrétních charakteristik, vlastností a zajímavostí, kterými tento případ disponuje (Christina, 2009, s. 121).

[23] K tomu, aby se saturace docílilo, je zapotřebí, aby proces zařazování případů do studie byl zastaven v okamžiku zjištění výzkumníka, že nové případy již přestávají přispívat k dalším anebo novým zjištěním.

možné potvrdit či vyvrátit případné odklony od původní teorie – dat získaných ze statistických měření, k jejichž ověření výzkum podružně také směřoval. Více případů by zajisté vedlo k rozsáhlejší opoře v datech umožňující hlubší revizi závěrů. Nejednalo se tedy o komparativní studii, neporovnávala jsem zkušenosti rodičů z vícedětných rodin se zkušenostmi rodičů z jiné referenční skupiny. Je pravděpodobné, že s některými problémy se potýkají rodiny s dětmi bez ohledu na počet.

S úmyslem zachovat rozsah výzkumu jsem se snažila dbát na rozsah případů, a to zejména s ohledem na povahu sociálních jednotek, jejich množství i zvolených témat. Pomyslné hranice zkoumaných případů jsem stanovila tak, že do nich bude zahrnuto vše, co se týká dané sociální skupiny, jejích členů a procesu ovlivňujících způsob trávení volného času. Přestože hlavním tématem, k němuž byly otázky směřovány, byl způsob trávení volného času a faktory, které jej ovlivňují, do rozhovorů s rodinami jsem zahrnula i témata, která zdánlivě s tématem nesouvisela, jako vztahy v rodině, motivy mít velkou rodinu, původní rodinné zázemí rodičů a další. Domnívám se však, že byly přínosným doplněním souvislostí dokreslujících zázemí rozhodovacích procesů v rodinách, považovala jsem je za relevantní. Jak poznamenal Yin (2009, s. 18), hranice mezi zkoumaným fenoménem a autentickým kontextem však nejsou vždy patrné. Nebylo pro mne coby zaujatého nezkušeného badatele snadné udržet striktně linii výzkumné otázky a ponechat stranou jiná témata.

Dle Chrastiny (2009, s. 131) výzkumný design případové studie zaměřené také na dílčí atributy případů se označuje za pod/jednotkami stavěnou případovou studii. V té je studována pouze některá vybraná část případu nebo fenoménu v podobě zvolených jednotek nebo pod/jednotek analýzy. Často jde právě o vícepřípadové studie, které umožňují srovnání na úrovni jednotlivých případů anebo na úrovni srovnávaných studovaných výběrových jednotek, jež jsou shodné a společné všem studovaným případům. Pod/jednotkou lze chápat atribut volného času vícedětných rodin.

Plně jsem si byla vědoma nedostatků, které zvolený výzkumný design nese. Můžeme zmínit zpochybnitelnou zobecnitelnost. „Kontextuálnost vymezuje platnost, že existuje pouze málo pravidel, obsahů chování a prožívání, zákonů a zákonitostí v kvalitativním pohledu, které by měly obecnou, široce působnou platnost“ (Chrastina, 2019, s. 65). Zhoršená

zobecnitelnost byla způsobena i jednorázovostí sledování jednotek analýzy - rodin.[24] Mezi další nevýhody patří nedostatek vědecké rigoróznosti, subjektivita interpretací výsledků výzkumu, případné zkreslení závěrů způsobené výzkumníkovým/mým napojením na téma i aktéry výzkumu. Vzhledem k zesíleně osobnímu pojetí se v tomto designu mohou odrazit i mé nedostatečné zkušenosti coby výzkumníka. Dané nevýhody byly dle mého názoru vyváženy unikátností, komplexností a šíří získaných dat, které ostatní přístupy nemohou v tomto měřítku podchytit. V kombinaci s daty kvantitativních měření zmíněných v teoretické části práce mohou tvořit více plastický obraz fenoménu, zde s důrazem na žitou realitu.

V rámci postupu, kterým byla tato vícečetná případová studie realizována, jsem následovala schéma dle Roberta K. Yina (2009, s. 57, překlad I. N.), které je přílohou B této práce. Studie probíhala v krocích tvorba studie – výběr případů simultánně s tvorbou pravidel sběru dat – vedení jednotlivých případových studií – tvorba zprávy z každé studie individuálně s případným redesignem studií probíhajících následovně po pilotní (resp. předešlé) studii - soupis závěrů každé studie zvlášť i porovnáním studií vzájemně – generování teorie – návrh změn – závěrečná zpráva[25]. Yin definoval vícečetnou případovou studii jako samostatný výzkumný plán, který směřuje ve svém závěru k návrhu vlastní teorie anebo revidování teorie stávající. Ke každému případu bylo přistupováno individuálně a v závěru došlo ke komparaci, byly popsány společné jevy a odlišnosti. V rámci studie jsem tedy aspirovala na vysledování i případných pravidelně se objevujících událostí, jejich četnost, z nichž bych byla schopná vyvodit závěry obecné povahy (teorii). Dle Johannsona (2008, s. 10) bych mnou zvolený způsob usuzování a typ zobecnění vyvozený z provedených případových studií označila spíše jako smíšený[26]. Na základě dat získaných předběžným studiem tématu jsem závěry předchozích výzkumů či literatury mými případy testovala. Uplatnila jsem pojetí

[24] Holistická studie byla, zvážíme-li faktor času, po který byly jednotky analýzy sledovány, konstruována synchronně. Jde o pozorování a studium variací případů v rámci jednoho okamžiku. (Christina, J., 2019, s. 112)

[25] „Nutno však podotknout, že přestože je kvalitativní případová studie legitimní výzkumnou metodou, nemá ustálenou vlastní metodologii na úrovni konkrétních kroků a dílčích postupů. To, co se může jevit jako nevýhoda, je současně obrovskou výhodou – případová studie je tak značně flexibilní metodou kvalitativní výzkumné strategie“

[26] Kromě deduktivně-induktivního pojetí lze v použité metodě nalézt prvky abduktivního odvozování, která kombinuje empirická data s existujícím teoretickým věděním kreativním způsobem. Výzkumník vytváří kategoriální rámec interpretace, deskripce a explanace empirického světa, který bude studovat. Rámec je v průběhu výzkumu modifikován na základě empirického materiálu (Gulová, Šíp, 2013, s. 75).

Milese a Hubermana (in Gulová, Šíp, 2013, s. 74) kteří doporučují začít výzkum vytvořením provizorního seznamu kódů předcházejícím výzkumu. Seznam pak vychází z konceptuálního rámce, výzkumných otázek, hypotéz, problémových oblastí a klíčových oblastí, které výzkumník přináší do studie. Případová studie studuje jev v určitém kontextu, není mechanickou aplikací teorie, specifikuje její platnost pro tento kontext. Po závěrech vzešlých z teoretického uvažování vede cesta k datům, závěry jsou revidovány, ty opět vztaženy k datům, z nichž vzniká teorie. Metodou indukce jsem dospěla v rámci mého vzorku k určitým zobecněním, které jsem shrnula a popsala v částech věnovaných interpretaci výzkumu a závěrečným poznámkám. Dle Gulové a Šípa (2013, s. 74) induktivní postupy odkazují k zakotvené teorii. Alternativu k a priori induktivnímu kódování lze nalézt ve vytvoření obecného schématu pro kódování, jež nemá specifický obsah, označují pouze obecné oblasti, ve kterých budou induktivně vytvářeny kódy. Implicitní teorie jsou svým způsobem obsaženy již v našich pojmech, není tedy jasná hranice mezi tím, kdy data popisujeme a kdy je vysvětlujeme. V rámci rozlišení účelů výzkumu dle Yina (2009) na exploratorní, deskriptivní, explanatorní a evaluační tak byla má práce vedena snahou naplnit částečně všechny jmenované, zejména pak deskriptivní s popisem fenoménu volného času vícedětných rodin, případně exploratorní. Popis fenoménu úzce souvisí s jeho důkladnou explorací. Explanace pak přichází na řadu při vysvětlení vysledovaných vztahů mezi proměnnými, proč se věci dějí, jak se dějí. Krom popisu konkrétních (typických) aktivit nebo jejich četností, jsem se pokusila o vykreslení relačních nebo kauzálních vztahů. Právě takový výzkumný design lze považovat za „smysluplný, protože může přinést plnohodnotnější druh explanačního, nikoliv jen statisticky popisného druhu vědění.“ (Kolaříková, Němec, 2007, s. 21). Výzkum jsem vedla s vědomím omezených možností výzkumného designu, iluzorním zachycením všech intervenujících proměnných. V daném případě je rozumné hovořit spíše o tom, že výzkum může přinést více než „popis kauzálních vztahů spíše charakteristiky relačního typu“ (Kolaříková & Němec, 2007, s. 21) (jako například v našem případě vztah mezi sociálním statusem rodin a způsobem trávení volného času, vzděláním rodičů a organizovaností volného času u dětí). K evaluaci došlo v rovině nastavení sociálního systému a jeho vlivu coby činitele zasahujícího do rozhodování a společenské reflexe zúčastněných rodin.

3.4 Charakteristika výzkumného souboru

Parametry výběru oslovených rodin jsem nastavila na vzorek tří rodin s třemi a více nezaopatřenýma dětmi ve věku do 26 let[27]. Rozhodla jsem se jít cestou nejvíce podobných případů, které by mi lépe umožnily koncipovat teorii, resp. ověřit závěry předešlých studií. Vzorkování homogenními případy, které se vyznačují podobnými vlastnostmi, jak uvádí Chrastina (2009, s. 168), zaměřuje, redukuje, zjednodušuje a usnadňuje skupinové dotazování. Při zvažování, jaký model rodiny zvolit, jsem upřednostnila cestu reprezentativnosti[28] a ustoupila od hledání hraničních případů, např. rodin trpících extrémní finanční nouzí či rodin, u nichž lze hodnotit péči o děti jako problematickou nebo závadnou. Vstupní podmínkou účasti na výzkumu bylo tedy podobné socio-ekonomické zázemí. Rodiče zúčastněných rodin měli ukončené vysokoškolské vzdělání a až na výjimku v případě matky u třetí rodiny (která v době provádění výzkumu čerpá rodičovskou dovolenou) jsou ekonomicky aktivní. Je pravděpodobné, že nižší dosažené vzdělání partnerů by se potenciálně promítlo i do ekonomického zázemí, resp. podoby volného času rodin. Pro poměřitelnost s výsledky předešlých studií by varianta rozličné skladby partnerů co do stupně dosaženého vzdělání byla přínosnější. Nicméně podnětnost životních přístupů oslovených rodin tento handicap z pohledu přínosu kvalitativní studii vyvážila. Homogenita vzdělání nebyla takto zvolena záměrně. V rámci vzorku mi dostupných oslovených a do výzkumu se ochotných zapojit rodin finální skladba vzdělání rodičů spíše vyplynula. Byla jsem si tedy vědoma, že případným podobným socio-ekonomickým statusem vybraných rodin neposkytnu v takové míře nadstavbu k hlavnímu cíli, kterým je vysledovat celou škálu faktorů které zachycují či potvrzují závěry z proběhlých šetření, na které jsem navázala, či naopak, že výsledky výzkumu proběhlého u relativně malého vzorku rodin budou natolik rozdílné, že nebude možné vyvodit zobecňující závěry tak, aby byl naplněn cíl výzkumu. Data by potenciálně nemusela být plně saturována. Výběr rodin jsem provedla dále tak, aby byl naplněn cíl výzkumu v maximální míře a zodpovězeny výzkumné otázky, jelikož „pro výzkum badatel vybírá takové případy, které splňují maximum vlastností považované v dané teorii za relevantní“ (Švaříček, R., Šeďová, K., 2007, s. 105). Rodiny, u nichž jsem získala dojem, že nad způsobem trávení volného času přemýšlejí, ať už z povahy věci u rodiny, ve které matka pracuje ve volnočasové organizaci, či jsem

[27] Nezaopatřené dítě – dítě do skončení povinné školní docházky a poté dítě studující nebo soustavně se připravující na budoucí povolání, nejdéle však do 26. roku věku.

[28] Yin (2009) rozlišuje případy na kritické, extrémní a reprezentativní.

tohoto dojmu nabyla v rámci rozhovorů předcházejících provedené studii. U oslovených rodin jsem předpokládala zkušenosti s předmětem výzkumu. Jakýkoliv jedinečný model trávení volného času a procesů či proměnných, které do tohoto modelu vstupují, byl však vítaný a z badatelského hlediska cenný. Vycházela jsem zároveň z ochoty do studie vstoupit. V pořadí třetí oslovená rodina (a i další oslovená rodina) mi z časových důvodů rozhovor před realizací odřekla, jelikož „jedou na minuty" (což samo o sobě dotváří plasticitu vícedětné reality typické obtížnou časovou koordinací všech členů domácnosti). Musela jsem tudíž poupravit mou původní představu o spektru modelů trávení volného času, resp. typu informantů. Třetí rodina se vymyká počtem dětí a faktem, že matka čerpá rodičovskou dovolenou. U všech oslovených jsem znala matku a rámcově také zázemí rodin. Jednalo se tedy o formu komfortního homogenního vzorkování, kdy jsem ke zkoumaným rodinám měla snadný přístup.
Při mnohonásobné studii jsem postupovala v souladu s metodou popsanou Švaříčkem & Šeďovou tak, že po vyhodnocení prvního případu jsem volila další případy tak, aby podpořily a rozšířily výsledky prvního, resp. následně druhého šetření (2007, s. 107).

Charakteristika první rodiny – paní Petra a pan Josef

Paní Petra (46 let) je učitelkou angličtiny na vysoké škole. Pan Josef (47 let) pracuje jako manažer a na zkrácený úvazek se věnuje koníčku, kterému se postupem času začal věnovat i profesně. Je živnostník. Oba mají dokončené vysokoškolské vzdělání a jednoho sourozence. Žijí v rodinném domě v menším městě nedaleko Brna. Jsou manželé 21 let a mají spolu tři děti. Nejstarší Martina (17 let) studuje střední školu. Prostřední Eliška (15 let) studuje poslední ročník základní školy. Nejmladší Josef (5 let) navštěvuje mateřskou školu. Oba chtěli dvě až tři děti, jsou s počtem dětí spokojeni. Rodina je finančně zabezpečena.

Charakteristika druhé rodiny – paní Vanda a pan Martin

Paní Vanda (48 let) pracuje ve volnočasovém zařízení. Pan Martin (47 let) je zaměstnaný, pracuje jako projektant. Manželé jsou vysokoškolsky vzdělaní. Jsou sezdaní taktéž 21 let. Stejně jako první rodina bydlí v rodinném domě ve středně velké obci nedaleko Brna, mají spolu tři děti. Nejstarší syn Václav (17 let) studuje střední školu, prostřední dcera Ela (14 let) studuje víceleté gymnázium, nejmladší syn Štěpán (10 let) navštěvuje základní školu. Paní Vanda má jednoho bratra, pan Martin pochází ze tří sourozenců. Paní Vanda chtěla více než dvě děti, pan Martin

přesnou představu před vstupem do manželství neměl, což se odrazilo i do spokojenosti se současným počtem dětí, kdy pan Martin je spíše v hodnocení neutrální. Rodinu můžeme zařadit do střední příjmové třídy.

Charakteristika třetí rodiny – paní Bára a pan Daniel

Paní Bára (43 let) je zaměstnána jako právnička ve státní správě, v době provádění výzkumné studie čerpá mateřskou dovolenou. Pan Daniel (48 let) je zaměstnaný, je společníkem ve firmě zabývající se měřením hluku. Jsou sezdaní 20 let. Bydlí v malé obci (600 obyvatel) v blízkosti Brna. Vlastní rodinný dům. Mají šest dětí. Klára (17 let) studuje na gymnáziu, Dalibor (15 let) navštěvuje střední školu (Technické lyceum), Pavel (13 let) a Jakub (10 let) dochází do základní školy, Tomáš (4 let) navštěvuje mateřskou školu a Ema (2 roky) prozatím žádné předškolní zařízení nenavštěvuje. Paní Bára má jednoho sourozence a pan Daniel pochází z vícečetné rodiny. Partneři vstoupili do manželství coby praktikující křesťané a v tomto duchu vedou i své děti. Vysněný počet dětí, na němž se oba partneři shodli, byl čtyři. Přesto s finálním počtem dětí jsou oba spokojeni. Manželé se sami řadí do nižší až střední příjmové třídy, s ohledem na skutečnost, že mají aktuálně snížený příjem vzhledem k pobírání rodičovského příspěvku.

3.5 Sběr dat

Inspirována radami Morse a Fielda jsem před započetím výzkumu šla cestou kritické analýzy předchozích výzkumů a selektivního výběru relevantních dat. Provedla jsem extenzivní obsahovou analýzu a prozkoumala literaturu, tak abych předešla možným zkreslením při tvorbě závěrů. V takovém případě totiž zůstává výzkumník otevřený a informovaný, ale jelikož je vůči poznatkům kritický, neovlivňují jeho znalosti vlastní schopnost nezaujatě problematiku analyzovat (Olecká, 2010).[29] Dle Mareše (2015, s. 124) příprava případové studie zahrnuje i studium dosavadních výzkumů, teorií a výzkumných nálezů. Předpokládá tedy

[29] Druhou cestou, kterou se dle Olecké (2010) obvykle méně zkušení výzkumníci vydávají je nashromáždění, přečtení a použití pokud možno veškeré relevantní informace vztahující se k tématu, tzn. úvodní část práce je věnována sumarizaci poznatků. Vystavují se tak ovšem riziku, že brzy ztratí kontrolu nad svou metodou jak z důvodu zahlcení, tak například proto, že předchozí výzkumy mohou být pro výzkumníka z různých důvodů zavádějící (např. nevědomě ovlivní proces kódování).

použití smíšeného přístupu, jehož součástí je i kvantitativní výzkum, ověřující předem definované předpoklady. Tím se odlišuje od teoretických přístupů, které se vyhýbají začleňování vlastních údajů do širšího rámce dosavadního bádání; neusilují o vyvrácení, potvrzení či doplnění výsledků dosavadního výzkumu. Výhodou využitého výzkumného designu je triangulace zdrojů dat a výzkumných metod. Více zdrojů a metod sběru se jeví přínosně, když „každá z těchto metod „uchopí" zkoumanou situaci svými prostředky a nabízí trochu odlišný pohled než jiná metoda." (Gavora, 2000, s. 146) Rozmanitost metod umožňuje pojmout předmět výzkumu hloubkově.

Počáteční premisy, s nimiž jsem do výzkumu vstupovala, byly tedy konstruovány na základě studia výstupů dostupných soudobých výzkumů. Nenašla jsem mnoho výzkumů zaměřených přímo na vícečetné rodiny s dětmi, zásadním zdrojem sekundárních dat[30], s nímž jsem výsledky mého výzkumu chtěla konfrontovat, byla data vzešlá z výzkumů prováděných VÚPSV, statistická data pořízená ČSÚ, statistiky MPSV. Nosným zdrojem dat byla dostupná literatura zabývající se metodologií, tématem trávení volného času a vícedětných rodin vsazeného do socio-ekonomického kontextu, včetně on-line zdrojů a závěry vzešlé vlastním pozorováním v rodinách, vedením polostrukturovaných rozhovorů s rodinami. Doplňkovým zdrojem dat byla analýza volnočasových snímků pořízených rodinami v průběhu jednoho týdne (vzorový snímek je součástí přílohy C). Analýzou snímků jsem získala celistvější obraz volného času rodin. Shrnující popis snímků je součástí příslušných kapitol věnovaných výsledkům šetření v jednotlivých rodinách. Abych neodváděla pozornost od mnou zvoleného cíle, rozhodla jsem se pominout rozbor legislativních dokumentů a mezinárodních dokumentů týkajících se tématu vícečetných rodin z pohledu sociálního zabezpečení a podpory státu, nicméně v rozhovorech dané téma coby jedna z kategorií, jež rodiny do souvislosti s trávením svého volného času dávají, přirozeně vyplynula. Práce si klade za cíl taktéž podružně zachytit návrhy podpory vícedětných rodin. Hlavní použitou metodou se stal **polostrukturovaný rozhovor** s rodinami, který na rozdíl od strukturovaného umožňuje dle Denzina & Lincolna (2018, s. 1002, překlad I. N.) lépe využít znalostní potenciál rozhovoru tím, že poskytuje více prostoru k následování různých úhlů respondenta a zároveň dává možnost tazateli ovlivnit průběh a obsah rozhovoru. Ve srovnání s nestrukturovaným rozhovorem pak tento typ rozhovoru poskytuje více možností směřovat konverzaci na témata, které mu připadají podstatná, neopominutelná ve vztahu k předmětu výzkumu.

[30] Sekundární pramen – ten, ve kterém autor popisuje (nebo i zpracovává) údaje jiných (Gavora, 2000, s. 16).

Polostrukturovaný kvalitativní rozhovor lze definovat jeho účelem, kterým je interpretace zkoumaného fenoménu prostřednictvím získání popisu žité reality respondenta. Postup dotazovaní, jako výzkumný postup pokládání otázek a zaznamenávání odpovědí mi umožnil „získat informace o vlastnostech, míněních, postojích, nebo předchozích zkušenostech“ (Veselý, Nekola, 2007, s. 170). Rozhovor byl optimální metodou s ohledem na záměr získat od respondentů osobní a důvěrné odpovědi. Při osobním kontaktu lze očekávat, že se respondent svému výzkumníkovi více „otevře“ a sdělí podrobnější informace, než kdyby využil ke své metodě sběru dat dotazník (Gavora, 2000, s. 110). Při nedostatečné odpovědi má výzkumník možnost se na nejasnosti doptat svého respondenta. Při vedení rozhovorů jsem se řídila poučkou Gavory (2000, s. 110) a v maximální míře se snažila o vytvoření vlídného vztahu a příjemné atmosféry v respondentům bezpečném prostoru jejich domovů, ve kterých se aktéři cítí komfortně a více přirozeně. Rozhovory byly vedené osobní formou v předem dohodnutý čas. Nutno říci, že prvek času se ukázal být největší překážkou v průběhu šetření, jelikož početné rodiny s obtížemi hledaly společný časový prostor, v němž by se cítily pro potřeby studie komfortně. V úvodu každého rozhovoru mi byl poskytnut informovaný souhlas (příloha D). Rodinám jsem objasnila cíl a průběh výzkumu. Rozhovory byly nahrávány na diktafon s následnou transkripcí. Z etických důvodů jsou respondenti označeni smyšlenými jmény, záznam byl drobně přizpůsoben spisovnému jazyku, výplňková opakovaná slova byla místy vypuštěna. Po absolvování a sepsání pilotního rozhovoru jsem navázala zbylými rozhovory, snažila jsem se držet struktury kategorií, které vyplynuly z prvního rozhovoru z důvodu závěrečné komparace, umožňující generalizaci závěrů. V případě první rodiny jsem se dodatečně dožádala odpovědí na několik otázek, které jsem potřebovala upřesnit a v rámci rozhovoru jsem opomenula či odpovědi v průběhu hovoru zanikly. Ty mi byly poskytnuty matkou prostřednictvím hlasové zprávy.

Přestože jsem se v připravených dotazech snažila vyhnout uzavřeným a návodným otázkám, v rozhovorech jsem si byla vědoma některých, které mohly daný efekt na respondenty mít. Zejména u části rozhovoru vedeného s dětmi, které obtížněji své myšlenky formulovaly, či nebyly tak sdílné. Samotné rozhovory jsem koncipovala do dvou částí. Úvodní otázky týkající se partnerství a některých rozhodovacích strategií, finančního zázemí jsem směřovala výlučně na rodiče, na finální část zaměřenou převážně na otázky volného času jsem přizvala děti. Přistoupila jsem k tomuto postupu s ohledem na citlivou povahu některých dat, u nichž jsem se domnívala, že by ve všech rodinách nemusely být otevřeně sdílené v rámci rodiny. Tento postup jsem dopředu s rodiči konzultovala

a osvědčil se mi i s ohledem na udržení pozornosti menších dětí. Děti měly zároveň svůj prostor k vyjádření, do něhož jim rodiče nevstupovaly. V případě třetí rodiny si dcera otevřeně vyžádala provedení rozhovoru bez přítomnosti rodičů. Otázky, které při rozhovoru zazněly, jsou součástí přílohy E.
V průběhu rozhovorů jsem se snažila si poznamenat **terénní zápisky**. Jelikož jsem se však více soustředila na obsahovou stránku probíhajících interview, při přepisu audionahrávek, který následoval bezprostředně po proběhlém rozhovoru, jsem si zpětně zaznamenala popis některých situací, které vyplynuly mimo rámec rozhovoru (kupříkladu v případě první rodiny, kdy pan Josef v druhé půli rozhovoru si již dělal pracovní poznámky se sdělením, že již přemýšlí nad následující prací). Snažila jsem se zachytit vlastní pocity i vypozorovat obsah neverbálních sdělení, která by mohla doplnit komplexnost zkoumaného fenoménu.
Další doplňkovou použitou metodou bylo **pozorování**, které spočívalo v jednorázových sondách v rodinách, jednalo se tedy dle Gavory (2000) o zúčastněné pozorování nestrukturované, které je pružné, nevyužívá škálování a umožňuje reagovat na realitu nerutinním způsobem. Určeny byly dopředu pouze konkrétní jevy a osoby, členové zkoumaného vzorku, rodin s více dětmi mající bohaté zkušenosti se zkoumaným fenoménem trávení volného času. Přestože vlastním pozorováním nedocílíme zodpovězení samotných otázek předmětu výzkumu, dotváří se jím celkový externí obraz fungování rodin a jejich nastavení, lze vypozorovat interpersonální vztahy, výchovný model, vnější projevy aktérů v jim přirozeném prostředí, nonverbální komunikaci (například jak na sebe neverbálně reagují děti, jaká energie panuje mezi partnery).

3.6 Analýza a interpretace dat

Charakteristikou metody případové studie je její flexibilita a také to, že nemá určeny fáze a procesy sběru, analýzy a interpretace dat a z nich odvozených zjištění a závěrů.
Smyslem **analýzy dat** je u případové studie „podobně jako v jiných kvalitativních designech dávat případu smysl, ozřejmovat souvislosti, vysvětlovat, interpretovat a také dokládat naše zjištění o příčinách a okolnostech dotýkajících se zkoumaného případu“ (Švaříček & Šeďová, 2007, s. 108). „Smysluplnost dat pak spočívá v konsolidaci, redukci a interpretaci toho, co lidé řekli, a v tom, co výzkumník viděl a četl – tím jde o proces vytváření významů.“ (Chrastina, 2019, s. 106). Hledáme tedy vzorce, témata, pravidelnosti a vztahy mezi daty, která mají pro výzkumníka vý-

povědní hodnotu, význam. Analýza dat je prováděna za účelem zodpovězení stanovených výzkumných otázek. Při samotné analýze dochází k organizaci dat, jejich schematizaci a kategorizaci.
Specifiky analýzy vícepřípadové studie se zabývá Chrastina (2019, s. 107), když konstatuje, že při průběžné analýze zdrojů dat a povahy získávaných informací vícepřípadové studie je vhodné zvažovat druh replikační strategie, která může být dvojí. Mnou zvolený postup byl založený na replikaci literární, kterou vystihuje pojetí „více z toho samého" a týká se zpravidla dat získaných z více případů tak, aby byla naplněna všechna kritéria pro konstruování homogenního vzorku (tu Chrastina odlišuje od replikace teoretické, ve které jsou obsahy odlišné a identifikované podle teoretického hlediska).
Je třeba říci, že etapy sběru a analýzy dat při práci na mém výzkumu probíhaly víceméně souběžně, vzájemně se prolínaly. Základem analýzy a interpretace provedené studie byla tedy data získaná z přepisů rozhovorů (příloha H) a terénních zápisků z pozorování, data získaná studiem dokumentů. Po proběhlém pilotním/úvodním rozhovoru jsem provedla prvotní analýzu správnosti nastavených otázek, uvědomila si, která data jsou nosná, co do zodpovězení výzkumných otázek, která podružná, zavádějící, a proto nemusím na jejich získání lpět v dalších rozhovorech. Průběžnou analýzou dat jsem mohla výzkum v jeho průběhu modifikovat – například se jednalo o doplňování rozhovorů o nové otázky. Tento proces probíhal opakovaně. Bez důkladné analýzy dat nelze provést interpretaci[31] a následné vyvození závěrů.
Pozornost byla v rámci výzkumu směřována zejména na předem vybraná cílem výzkumu definovaná subtémata/proměnné stěžejní pro mezi-případovou komparaci, kterými byly v daném případě kupříkladu způsob trávení volného času/slaďování pracovního a rodinného života/vztahy v rodině/finanční zabezpečení/stupeň organizovanosti volného času. Mezi faktory jsem hledala vztahy (referenčním rámcem mi byly závěry Komplexního výzkumu) a snažila se je zároveň důkladně popsat. Některé oblasti, jimiž se zabýval Komplexní výzkum, jsem vzhledem k nedostatečnosti dat nemohla věrohodně dát do souvislostí a vyvodit z nich závěr.

[31] Cílem **interpretace** případů pak je dle Žiakové (2009, s. 266) identifikovat možné intervenující proměnné a jejich souvislosti. Interpretace dat je u případové studie, stejně jako u jiných kvalitativních designů konstruována tak, že každý výzkumník přisuzuje datům vlastní smysl, interpretační pravdu. Osobnost výzkumníka se do kvalitativní interpretace obtiskne, tím se stává interpretace unikátní.

K vlastní analýze dat jsem použila **otevřené kódování**[32], kdy je text rozdělen na určité jednotky, kterým se udělují jména a vznikají tak kódy, vystihující danou jednotku (Švaříček & Šeďová, 2007). V seznamu kódů jsem seskupovala jednotlivé kódy (jevy s nosnou informační hodnotou) na základě jejich podobnosti systematickým porovnáváním a hledáním pravidelností do podoby základní matice kategorií a podkategorií charakterizující daný případ, tyto jsem pojmenovala. Postup kódování jsem naznačila na příkladu části rozhovoru s první rodinou (příloha F). Při postupu analytické práce jsem se řídila radami Milese & Hubermana (1994), jehož podstatou je grafické znázorňování a sestavování vztahových sítí případů, jelikož „zobrazení by měla usnadnit analýzu a udělat ji validnější" (Gulová, Šíp, 2013, s. 79), což umožňuje větší transparentnost pro čtenáře. Nicméně je mi blízké zamyšlení Gulové, Šípa (2013, s. 80) relativizující pozitivistickou podstatu grafického znázorňování při kvalitativní analýze. Znázornění dat slouží standardizaci procedury, ale chápu ji spíše jako korekci než vodítko analýzy. Ta vychází ze schopnosti vidět celek a v něm smysl, znázornění je nástrojem pro zpřesnění a korekci závěrů výzkumníka.

Popis kategorií byl dokumentován doslovnými citacemi. Seznam kategorií a podkategorií je součástí přílohy G této práce. V závěrečné etapě analytického procesu jsem vytvořila kostru analytického příběhu, která představuje „jednoduchý popis našich kategorií a vztahů mezi nimi" a jednotící linii, do které je třeba sloučit „všechna data a kategorie, které chceme mít obsaženy ve výzkumné zprávě" (Švaříček & Šeďová in Hanzelová, 2014, s. 38).

V kategoriích jsem si na závěr všímala i rozporů mezi jednotlivými případy. Dle Yina existují „i případy, kdy všechna vysvětlení jsou svým způsobem věrohodná, přijatelná a toto pojetí „soupeření" je vhodné právě pro případové studie" (Mareš, 2015, s. 130). Každý případ jsem analyzovala, resp. interpretovala zvlášť, na závěr se pokusila o syntézu v jednotnou zprávu podávající celkový obraz zkoumaného fenoménu v souvztažnosti k výsledkům předchozích šetření, při respektování rámce daným hlavním výzkumným cílem, resp. dílčími podotázkami, na jejichž zodpovězení jsem cílila především.

Výsledky výzkumu jsou obsahem kapitol 3.9 a 5.

[32] „Kódovací rámce jsou ústředním tématem metody obsahové analýzy. Kódovací rámce se používají k organizaci dat pro identifikaci poznatků (informací) po ukončeném procesu otevřeného kódování. První kódovací rámec je často víceúrovňovým procesem, což vyžaduje několik postupných třídění všech případů. Výzkumníci začínají obecnějšími postupy třídění do specifikovaných (speciálních) tříd." (Chrastina, 2009, s. 107)

3.7 Validita a reliabilita dat

U kvalitativního výzkumu je **validita**[33] pojímána jako pravdivost (nálezy reprezentují jevy, ke kterým odkazují) a platnost (nálezy jsou podepřeny důkazy) výzkumu a celého výzkumného procesu (Švaříček & Šeďová et al., 2007).

Validity výzkumu jsem se pokusila docílit bezprostředním kontaktem se zkoumanou realitou v přirozeném prostředí, využitím citací výroků účastníků výzkumu, předložením výsledků analýzy k vyjádření zkoumaným osobám a triangulací zdrojů dat (varianta vícečetné případové studie měla překlenout případné nedostatky unikátních závěrů vzešlých ze studie jednotlivé) a metod (rozhovor a pozorování). Validita byla potenciálně narušena běžnými zdroji zkreslení a riziky každé případové studie, jako jsou dle Yina (2009, s. 141) nepoznaná historie skupiny (dané riziko se nemuselo v případě mi známých rodin projevit natolik), kolísání hodnot v čase, specifičnost metody sběru dat, případná stylizace respondentů.

Reliabilita představuje stav, kdy různí výzkumníci dojdou ke stejným výsledkům prostřednictvím různých metod. Švaříček & Šeďová (2007, s.

V Yinově (2009, s. 24) pojetí by výzkumník aplikující metodu případové studie měl maximalizovat čtyři základní podmínky určující kvalitu návrhu výzkumu v podobě případové studie, a to: a) konstruktovou validitu: stanovením správných „operacionalizovaných" přístupů pro zkoumané koncepty – jde o snižování subjektivity spojením otázky sběru dat a zjišťování do výzkumné otázky a návrhu, propozice studie, b) interní validitu: týká se zpravidla explanatorních nebo kauzálních případových studií, nikoliv případových studií deskriptivních a exploratorních – určuje se příčinný vztah pro konstatování platnosti, podle něhož jsou některé podmínky vedeny podmínkami jinými, c) externí validitu: stanovení oblasti, pro kterou lze generalizovat zjištění ze studie. Generalizace je založena na replikační logice a jde současně o možnost přenositelnosti výsledků (závěrů, platností, zjištění), d) reliabilitu: prokazuje, že operace studie, jako je proces sběru dat, mohou být opakovány se stejnými/podobnými výsledky. Toho se dosáhne důkladným dokumentováním všech postupů a vhodným vedením a archivací všech záznamů, interpretací a datových souborů. Současně tak dochází k co možná nejvyšší eliminaci možných nedostatků, chyb a dezinterpretací. Chrastina (2009, s. 86)upozorňuje, že od Yinova pojetí validity se jiní vědci (Stake, Merriam) odklání. Merriam konstatuje, že realita je holisticky nahlížená i konstruovaná, je tedy vícerozměrná a neustále se měnící. Nejde tak o jasný, objektivní a pevný jev „čekající na studium." Stake vychází z přesvědčení, že většina kvalitativních výzkumníků nejen věří, že existuje několik perspektiv nebo pohledů na případ a fenomén v jejich vlastních kontextech, ale že současně neexistuje způsob, jak se o nejlepším pohledu přesvědčit. Požaduje použití protokolů a postupů, které podporuje výzkumníkovo úsilí, přesahuje jednoduché opakování sběru dat, až po konzultovanou snahu pro konstatování validity analyzovaných dat.

40) uvádí, že reliabilita v kvalitativním výzkumu je poměrně nízká a různí výzkumníci mohou dojít k jiným výsledkům z důvodu nízké standardizace metod. V případě případové studie, která je svou povahou sociální podstaty zaznamenávající prožívání, vnímání a chování různých lidských bytostí, které se v čase mění, a tudíž její opakování z povahy věci totožné výsledky reálně může přinést obtížně.
Reliabilita vícečetné studie byla úměrně snížena i hodnocením jedním výzkumníkem a jednorázovostí sondy do rodin. K potenciálnímu zvýšení pak došlo vedením rozhovorů v přirozeném „bezpečném" prostředí, doslovnou transkripcí provedených rozhovorů, dodržením podobného rámce otázek použitého u všech rodin, důrazem na důsledné užití obdobných postupů při kódování a zapisováním terénních poznámek, schopností doložit závěry na datech vzešlých z výzkumu.
Chtěla jsem předejít případné nevěrohodnosti přijatých závěrů i využitím dat vzešlých z odborných publikací etablovaných autorů a předešlých reprezentativních výzkumů renomované výzkumné sociologické instituce, jakou byl v daném případě Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. Při konstrukci struktury studie jsem se držela tématu trávení volného času a předlohou volby otázek mi byly také otázky použité v rámci „Komplexního výzkumu o situaci rodin a seniorů 2018-2022" z důvodu možného srovnání statistických zjištění s daty vzešlými z této vícečetné případové studie. Coby nezkušený výzkumník jsem se snažila při badatelské práci uplatňovat principy otevřenosti, bez lpění na prekonceptech vzniklých vlastní zkušeností a studiem závěrů předešlých šetření. Pokusila jsem se o maximální objektivitu oproštěním se od stereotypních vzorců myšlení.

3.8 Etika výzkumu

Dotazování všech účastníků výzkumného šetření proběhlo na základě informovaného souhlasu (k nahlédnutí v příloze D), kdy v případě nezletilých dotazovaných udělili tento souhlas jejich zákonní zástupci. V rámci výzkumného šetření byly rozhovory se souhlasem zúčastněných nahrávány na diktafon. Rozhovory byly v trvání do dvou a půl hodiny. Všechna data byla po celou dobu trvání výzkumu chráněna proti zneužití, a to v souladu s GDPR. Následně byl proveden doslovný přepis, z něhož byly veškeré možné identifikační údaje odstraněny tak, aby byli účastníci výzkumu chráněni a anonymizováni. Jména členů rodin jsou smyšlená.

3.9 Výsledky výzkumu

3.9.1 Volný čas 1. rodiny (paní Petra a pan Josef)

3.9.1.1. Příběh první aneb jak to celé začalo

Paní Petra a pan Josef svou rodinu označují spíše za tradiční, neboť jak popisuje Josef: „*chodíme do práce, občas jedeme na dovolenou.*" V rodině převládá tradiční dělení rolí, kdy žena se převážně stará o domácnost, většina denní péče o děti leží na ní, což potvrzuje i pan Josef, když říká: „*větší tíha na chodu domácnosti je na Petře, ale na mně vždy byla větší tíha ekonomiky rodiny. Práci jsem v podstatě vždy dělal 11 hodin denně většinu života a teď mám náročný koníček, který se stal ekonomickým příjmem*." Vztahy v rodině panují uspokojivé. Rodina působí spíše harmonicky. Pan Josef je hodnotí jednoznačně pozitivně, popisuje náročnost období puberty u starších dcer. Paní Petra spíše pozitivně, což dokládá svými slovy takto: „*tak samozřejmě má to svou dynamiku. U interakcí mezi partnery mají převládat kladné, a to splňujeme*." Děti fungují spíše jako samostatné jednotky, které nevyhledávají vzájemné interakce. I když, jak samy přiznávají, v mladším věku se „*víc handrkovaly*." U nejmladšího syna je autonomní vývoj bez úzké vazby na sestry dán patrně i věkovým odstupem. Děti si uvědomují výhody, které jim soužití s více sourozenci skýtá, což můžeme demonstrovat na vyjádření Martiny: „*když jsi jedináček, můžeš si připadat sama. Rodiče soustředí všechnu energii na jedno dítě, které může být rozmazlené. Kontakt s děckama mu sourozenci zprostředkují i před nástupem do kolektivu*." Eliška zastává více praktický přístup, když dodává: „ *Tak rodiče neřvou jen na mě, což je úlevné. Beru to, jak to je.*"
Rozhodnutí mít více dětí vzešlo přirozeně a od prvopočátku byli manželé ve své představě o počtu dětí v souladu. I vzhledem k zdravotním komplikacím Petry spojeným s otěhotněním, nebyla představa o konečném počtu dětí partnery předem jednoznačně definovaná, ale nechtěli zůstat u jednoho dítěte a mít více než tři děti jim připadalo a nadále připadá náročné. U Petry to bylo, jak sama uvádí: „*o nějakém vnitřním pocitu. Věděla jsem, že to nějak finančně zvládneme, takže to asi nebyl limitující faktor a jinak jsem nad tím moc nepřemýšlela. A ano to vědomí, že máme ty babičky, které třeba pomůžou s něčím, tak to někde tam v pozadí bylo také*." Pan Josef vnímal založení početnější rodiny skrze své hodnotové nastavení, což dokládá svým tvrzením: „*Mně přišlo, že kdo jiný by měl mít děti, než lidi, kteří si to můžou hodnotově, emočně a materiálně dovolit*."
Partneři svého rozhodnutí mít více dětí nelitují, což bylo ovlivněno i časovým devítiletým rozestupem mezi dvěma staršíma dcerami a mladším

synem. Pan Josef to dokumentuje svými slovy takto: „ *že nemáš tři děti po roce a půl, to tě pak může přemáhat víc.*“ Zátěžovým obdobím se pro rodinu stalo nedávné období pandemie Covid, i když tuto zátěž dle svého sdělení nevnímali skrze množství dětí, ale situaci jako takovou. V rozhovoru se množství dětí do vnímání okolností promítlo, když pan Josef podotýká: „*Na druhou stranu v bytě při Covidu s pěti lidmi mohla být těžká ponorka*.“

3.9.1.2. Definice a význam volného času

Pro paní Petru je volný čas: „*o vybalancování, co dělá každý zvlášť, co děláme dohromady, aby měl své volno a aktivity organizované a celé to skloubit.*“ Z rozhovoru vyplynulo rozlišné vnímání toho, co do volného času jednotliví členové domácnosti zahrnují. To, co paní Petra z volného času jednoznačně vylučuje, popisuje v následném prohlášení: „*To co musím obsáhnout v domácnosti, rozhodně za volný čas neberu, na zahradě jak kdy*.“ Pan Josef akceptaci prací kolem rodinného domu coby volného času částečně připouští, když se vyjadřuje, že: „*se to časem mění. Ze začátku mě to bavilo, jak se vše tvořilo, pak jak jsme byli v Číně, jsem si od toho rád odpočinul. Teď je to o tom, si najít rozumnou míru, nebýt toho otrokem*.“ Sportovní aktivity nejsou také jednoznačně vždy posuzovány coby volnočasové, což potvrzuje sdělení Josefa: „u mě je cvičení zdravotní záležitost a o disciplíně. Jdeme dětem příkladem, dobíjí to baterky.“ Nejstarší Martina definuje volný čas jako věci, které nejsou škola, domácí práce a záležitosti sebepéče, kterou naopak mladší Eliška do volného času zahrnuje, jelikož se ráda o svůj zevnějšek stará. Martina si není jistá, zda zahrnout do volného času brigády, na které se od 18 let chystá chodit častěji. Eliška má ambivalentní postoj, zda do svého volného času vždy začlenit i kroužky, když říká: „*kroužky nejsou moc volný čas. Jsem nějak zaměstnaná, a není to jen na mně, ale zároveň mě to baví. Ale když je toho moc, tak to tak nevnímám*“, Martina tento názor sestry sdílí.
V popisu, jak si představují ideálně prožitý volný čas, se jednotliví členové rodiny dle svých preferencí a často aktuálního rozpoložení logicky liší. Paní Petra ráda cvičí, je s kamarádkami, pracuje na zahradě. Pan Josef si nejlépe odpočine na dlouhé dovolené, když je: „*v jiném rytmu*“, nebo je ve „flow“ při stříhání videí, příjemný čas je i ten strávený v práci, jak sám říká: „J*sou tam lidi, kterých si vážím. Já nevypínám*.“ Martina se ve volném čase věnuje kurzu žurnalistiky, čte si, dívá na filmy, je s přítelem či kamarády. Eliška tráví svůj volný čas ráda s kamarády, také sleduje filmy. Nejmladší Josef se rád věnuje elektronice.
V rámci hovoru vyplynul byť modifikovaně patrný vliv vzorů z dětství ovlivňujících způsob trávení volného času u vlastní rodiny v dospělosti,

jak dokládá svými slovy Petra: „ *každý máme jinou zkušenost a teď procesujeme, co nám vyhovovalo, co ne*.“ Petra je zastánce všestrannosti, přesto více tíhne uměleckým směrem, jelikož „*donutí to k sebedisciplíně*.“ Částečně se vyhraňuje vůči způsobu trávení volného času uplatňovaný jejím otcem, který děti „*hodně vedl k práci, ale ležet na pláži bylo pro tátu ztráta času*.“ Roli anti předobrazu svého otce v tomto smyslu zmiňuje i pan Josef „*neměl kamarády, neměl koníčky. Jediným koníčkem byla rodina, ale já mám kamarády a koníčky*.“ Partneři si uvědomují sdílené zkušenosti z dětství, kterou u vlastní rodiny replikují v případě závodního sportu, jelikož jak konstatuje pan Josef: „ *Ani jeden jsme nedělali žádný závodní sport, kterému by se musela celá rodina podřídit. Ani my nemáme tyto ambice na děti, ale kdyby některé dítě je mělo, tak ho podpoříme*.“
Pan Josef částečně popírá existenci rozdílů ve způsobu trávení volného času oproti tomu, jak jej trávil v dobách svého dětství. Nemyslí si, „*že se to nějak radikálně změnilo. Občas se jelo na dovolenou, nejezdilo se na zimní dovolenou pravidelně. Děcka chodila po kroužcích. Dřív se četly noviny, teď internet, jezdilo se za babičkami na víkendy. To se dělá stále.*“
Jak je volný čas pro členy rodiny Petry a Josefa důležitý coby faktor příznivě ovlivňující kvalitu života zhodnotily starší dcery. V tomto smyslu byla určující „Covidová“ zkušenost, což dokládá Martina svým sdělením: „*určitě, při Covidu mě mrzelo, že jsem nemohla dělat divadlo*.“ Eliška přitakává: „*když nejdu dlouho na tréninky, nebo nejdu ven, tak mi to chybí, že to dlouho nedělám*.“ Martina někdy zápasí s vybalancováním volného času, jelikož má zájmů přes míru, která by ji umožnila pohodové rozložení času vyžadujícího školou a volnočasovými aktivitami. Těší se, až bude studovat na vysoké škole a bude se „*moci soustředit na jednu věc*.“

3.9.1.3. Omezení v trávení volného času

Podstatu vícedětné reality z pohledu konfliktu času a péče o závislé potomky vystihuje následující vyjádření pana Josefa: „*Ale důležitý je, že když máš víc dětí, tak svůj čas a energii dělíš mezi víc dětí. Jedináček dostane víc péče a energie a otázka je, jestli je to dobře, jestli v některý moment té péče není moc, kdy oni by měli přestříhávat pupeční šňůru. Jakmile přibyde třetí dítě, které z počátku vyžaduje větší pozornost, tak ty nejsi schopný dát tolik energie starším dětem. Někdy je ti to líto vůči starším a zároveň je tam moment, kdy ty na ně můžeš být přísný, ale děti v kontextu té rodiny ví, že jsou milované. V důsledku to nemůže být špatně. Schopnost soužití, spolupráce, dělení se, je vlastně důležitá. Máme komfort prarodičů, kteří se můžou věnovat tomu jednomu dítěti.*“
Paní Petra hovoří o limitech svého volného času tentokrát z pohledu matky více dětí takto: „*Když máš víc dětí, vždy tam je jeden, který tráví víc*

času péčí o ně. Já bych si nemohla dovolit mít časově náročného koníčka jako ty, pokud to nechceš hodit na babičku.“
Limitující ráz volného času týkající se specificky reality předmětné vícedětné rodiny vyplývá taktéž z již uvedené poznámky paní Petry „ *o vybalancování, co dělá každý zvlášť, co děláme dohromady, aby měl své volno a aktivity organizované a celé to skloubit*“, týkající se složité koordinace volného času věkově a zájmově různorodé vícečetné rodinné jednotky. Zároveň bylo zmíněno, že s přibývajícím věkem dětí je časová koordinace stále náročnější.
Otázky nastavení vstupného na akce není pro rodinu téma z důvodu většího věkového rozestupu dětí, kdy nejmladší syn na řadě míst vstupné platit nemusí a nejstarší dcera je již zpoplatněna jako dospělá.

3.9.1.4. Slaďování pracovních povinností a volného času

Partneři se shodují, že slaďování pracovních povinností a volného času je fenoménem dnešní doby, s nímž se dnešní společnost potýká bez ohledu na počet dětí, jelikož „*všichni máme 168 hodin týdně, s tím asi balancuje každý*.“ V případě pětičlenné rodiny paní Petry a pana Josefa lze situaci hodnotit slovy paní Petry, která udává, že: „*Je to o tom, co dělat abychom byli celá rodina spolu, holky mají své představy, jeli za prarodičema, na baráku práce, čas pro sebe. Když máš víkend, dva volné dny na to jet na výlet, pracovat na domě, navštívit babičky, zahrada v létě, je to těžké zkoordinovat*.“ Pan Josef však zmínil institut „*který posunul Covid*“, jenž představuje pro partnery vítanou časovou úsporu a který výrazně napomohl nastolení větší rovnováhy rodinného života v podobě „*hybridního režimu práce z domova, který změnil ten work-life balance. Ušetří 250 hodin za rok, jeden pracovní měsíc*.“
Paní Petra má časově více flexibilní zaměstnání, které jí umožňuje skloubit pracovní povinnosti s péčí o rodinu. Její práce je hůře placena. Pan Josef je pracovně vytížený a zajišťuje většinu příjmu rodiny. Ona sama se k tématu vyjadřuje takto: „*Ano mám prázdniny, volný čas. Ale nejsem v práci nešťastná, ale koníčkům bych třeba byla věnovala víc času za jiných okolností. Záleží taky na představě komfortu. Jsem ráda, že máme pěkné bydlení, a že když jdu nakupovat nemusím přemýšlet, jestli koupím kus masa, ale nemusím lítat každý rok na exotickou dovolenou.“*
Rodina nemá zavedený speciální systém, který by jim sloužil jako pomůcka koordinace sladění režimu více členů domácnosti. Časový rozvrh je v režii paní Petry, která vše koordinuje a má přehled o časových možnostech jednotlivých členů domácnosti, vede v patrnosti logistiku dovozu a odvozu do kroužků, i když, jak sama dodává: „*plánování, abychom se domluvili, jaké má kdo plány, což je čím dál složitější.“* Starší dcery jsou

soběstačné, občas využijí pomoci prarodičů žijících ve stejné obci, což dokládá i svým vyjádřením Martina, když říká: „*někdy nás babička s dědem někam odvezou. Sourozenci si ale neasistují. Do Brna jezdím veřejnou dopravou. Mám platební kartu a kapesné*.“ Prarodiče jsou nápomocni při doučování matematiky, výpomocí s vařením, pomocí s rukodělnými pracemi i morální podporou vnoučatům, což lze doložit slovy Elišky: „*babička mi dává rady do života. Radí mi, kam na střední třeba.“*

3.9.1.5. Finanční stránka

Peníze jsou dle pana Josefa v případě, že člověk netrpí nouzí, na volnočasové aktivity určeny. Ačkoliv se nemusí partneři ve výdajích na volnočasové aktivity svých dětí omezovat, v jejich hrazení přemýšlí spíše výchovně, jelikož chtějí, aby si děti „*uvědomily hodnotu těch věcí. Aby se naučily hospodařit s penězi*.“ Jejich rozhodovací strategii popisuje paní Petra takto: „*když naznáme, že je pro dítě hodně důležité, tak finance nejsou limitující faktor. Je to v kontextu celého roku, když dcera za léto absolvovala vícero aktivit, tak jí dáme příspěvek na další k narozeninám. Abychom měli dojem, že je v tom rozumná míra.“* Při zvýšených požadavcích má v hrazení volného času dětí poslední slovo pan Josef. Zmiňují, že v místě bydliště nejsou kroužky a pravidelné volnočasové aktivity natolik nákladné. Paní Petra by však investovala do těchto aktivit i více, pokud by byla možnost kvalitnějšího výběru, nicméně časová náročnost, kterou by dovážení dětí do vzdálenějšího kroužku vyšší kvality představovalo, je příliš vysoká.

V celkové kalkulaci výdajů rodiny pan Josef vyhodnotil výdaje na dovolenou na prvním místě, následováno výlohami za jídlo. Konstatuje, že „*s dvěma průměrnými příjmy bychom si pravidelné volnočasové aktivity naší rodiny nemohli dovolit*“, což doplňuje paní Petra, když uvádí: „*nárazové aktivity bych omezila nejdříve při nedostatku financí.“* Přesnou kalkulaci si manželé nevedou.

Finančně náročné připadá paní Petře „*nejvíce období druhého stupně, zhruba od sedmé třídy a pak střední škola, kdy obecně jsou kroužky trochu dražší a hlavně se platí různé kurzy typu lyžáky, výjezdy do zahraničí.“* Co se týče období v roce, které je pro rodinu finančně zátěžové z hlediska výloh na volný čas, paní Petra zmiňuje nárazové kurzy v průběhu roku a období prázdnin kvůli hrazení stále nákladnějších letních táborů, které si již starší dcery volí samy.

3.9.1.6. Role státu

Své rozhodování pro založení rodiny nad celospolečenský průměr státními pro-populačními nástroji podmínili partneři až podružně v kontextu nastavení systému zdravotní péče a kvalitního vzdělávacího systému. Manželé vychází v hodnocení ze své dvouleté zahraniční zkušenosti v Číně, která jejich smýšlení ovlivnila natolik, že jak říká Petra si: *„více váží institucí typu ZUŠ, plavání se školou“,* což dále rozvádí *„všude nejsou samozřejmostí. Stát je někdy až moc se starající a spousta lidí těch možností nevyužívá a neváží si jich.“*
Při úvahách o tom, jak by stát mohl být nízkopříjmovým rodinám nápomocen, však nevylučuje: *„třeba Střediska volného času či Základní umělecká škola by mohly mít nějaké procento míst pro tyto rodiny, mohly by jim poskytovat finanční výhody. Instituce zřízené obcí by mohly mít dotační program pro tyto rodiny*.“
Jediný nástroj, který v souvislosti s rodinnou a sociální politikou ve prospěch rodin s více dětmi zmínil pan Josef, jsou daňové úlevy. Paní Petra ze škály podpůrných rodinných opatření ze strany státu zvažovala při zakládání rodiny pouze délku mateřské dovolené, *„ale přímo v kalkulaci kolik těch dětí, to ne.“* S množstvím dětí spíše aktuálně řeší větší nápor uchazečů o studium na střední školy, které jsou pozůstatkem rodinné politiky 70. let minulého století.
V názoru na roli státu v podpoře rodin zastává pan Josef pojetí, že stát by neměl být tím, kdo přispívá na vyrovnání zvýšených životních nákladů vícedětným rodinám. Opět z hovoru vystupuje hodnotové nastavení pana Josefa v pojetí „velké rodiny“, který se vyjadřuje takto: *„role lidí, kteří mají to štěstí, zdraví je spíš přispívat, než něco chtít*.“ Pro pana Josefa je *„větší rodina o tom, že když zvážíme, že západní svět vymírá, není 2,1 dítěte na ženu, tak pokud si chceme nějak tradice zachovat, tak se to nestane samo a žádným nařízením. My dva musíme uživit tři děti a dva seniory, kde se ty peníze vezmou. Někdo je musí zaplatit na daních, což je neudržitelný systém.“*

3.9.1.7. Partnerství a volný čas

Přestože soužití paní Petry a pana Josefa je vnímáno partnery pohodově, partneři by uvítali více času tráveného spolu bez dětí, jelikož slovy Petry *„je to důležité být sami mimo dům*.“ Pokud tráví volné chvíle bez dětí, jedná se spíš o nárazové aktivity, zpravidla formou prodloužených víkendů nebo večeří mimo domov. Věří, že až budou děti samostatnější, budou mít více času pro sebe, což pan Josef shrnuje takto: *„Empty nest, to prázdné hnízdo se blíží, a na společné aktivity bude víc času.“*

Na otázku, zda by jejich volný čas vypadal rozdílně při menším počtu dětí, paní Petra odpovídá: *„Jakoby soužití asi ne, to spíš ten životní styl. Jak trávíme volný čas. Já bych si nemohla dovolit mít časově náročného koníčka jako ty, pokud to nechceš hodit na babičku.“* V rámci hovoru paní Petra vícekrát zmiňuje nepoměr času, který věnuje péči o rodinu ona a partner, kterému je umožněna časově náročnější seberealizace provozováním YouTube kanálu. Pan Josef rodinnou situaci popisuje takto: *„Jenže tady není nic mezi, buď chodím do kolbenky a vydělám 40 000 a mám čistou hlavu a lepší to nebude anebo budu tvořit.“*

3.9.1.8. Děti a volný čas

Jak uvažuje matka dětí paní Petra, která je znatelně více rozhodující element, o volnočasovém směřování dětí, shrnuje následovně: *„Martinka hrála na nástroj, zpívá, Eliška tancuje. Ráda bych, kdyby i Josífek něco zkusil. Pak trochu ze sportu, nebo kde se schází s děckama, sociální soužití, aby neměl jediný kolektiv ve škole. Ať si toho zkusí víc. Martinka si prošla orienťákem, skautem, výtvarkou. U ní je to specifický, vzhledem k prvkům Aspergera, tak se to měnilo ty zájmy. Teď je zapálená do divadla. Eliška se hledala ve sportech, teď dělá aerobik. U Josífka uvidíme. Líbí se mi myšlenka skauta, mají sociální kontakty, učí se praktické věci, jako rozdělat oheň, postavit stan a zároveň rozvíjí hodnoty v dětech. To by se mi líbilo, kdyby zkusil. Časově se mi zdá, že maximálně tři aktivity jsou optimální. ZUŠ je náročná na čas. Nechci mít dítě, které běhá z jednoho kroužku do druhého. Kompromis mezi tím, co baví dítě a zároveň abych měla pocit, že ho rozvíjí. Je to o dítěti. Nadaný gymnasta nic jiného nedělá. U průměrného dítěte přičichnout k různým věcem a nechat ho, kam ho nejvíc táhne. A pak je otázka nakolik dítě nutit, když ho to přestane bavit. Myslím, že ho udržet ten školní rok. Naučit se to překonat, ale ne za cenu toho, že tam dítě chodí s odporem.“*
A jak vnímají svůj volný čas samotné děti? Nejmladší pětiletý Josef ještě organizované volnočasové aktivity pravidelně nenavštěvuje. Nejstarší Martina (17 let) má mnoho zájmů, které někdy obtížně ladí s povinnostmi do školy. Aktuálně se věnuje žurnalistice a je pravidelnou účastnicí divadelních kurzů. Ve svém věku již není odkázaná na nabídku v místě bydliště. Každý den pro sebe volný čas nevyšetří, nicméně přiznává, že na elektronice každý den nějaký čas tráví, přičemž čemu se zde nejvíce věnuje, sama popisuje takto: *„přes školní rok jsem dělala online kurz žurnalistiky, nebo si píšu s lidmi, nebo telefonuju. Máme jen facebook, tak si čtu články.“* Způsob, kterým rodina volný čas tráví, hodnotí kladně, nic by neměnila. Ráda jezdí na rodinné výlety. Mladší Eliška (15 let) se ve

volném času věnuje kroužku vaření, tanci a navštěvuje aerobik, je pohybově nadaná, má ráda kolektivní aktivity. Volný čas se jí většinou daří na denní bázi vyšetřit, jeho množství ovlivňuje nápor školních povinností. Elektroniku taktéž využívá každodenně a to obdobným způsobem jako sestra. Eliška není tolik výřečná, proto se obtížněji její představy volného času rekonstruují, nicméně dá se konstatovat, že je s časem tráveným společně víceméně spokojená. Těší se stejně jako její sestra, až bude mít více svobody bez dohledu rodičů.

3.9.1.9. Časový snímek

Časový snímek pořízený rodinou v průběhu jednoho týdne, kdy jednotliví členové rodiny zaznamenávali množství volného času a druh aktivity, kterým se v této době věnují, ilustruje závěry vzešlé z hovoru. Eliška má každý den odpolední kroužek, ačkoliv, jak vyplynulo z hovoru, matka zastává spíše umírněnost v množství kroužků. Víkendy tráví s kamarády, úklidem nebo návštěvou prarodičů. Martina zaznamenala každodenní péči o svůj zevnějšek, který ji zabral až hodinu denně, třikrát týdně dochází do kroužku, zbylý čas trávila četbou, s kamarády či na internetu. Paní Petra pro sebe vyšetří čas dvakrát týdně, dochází do sboru a posilovny, našla čas na odpolední procházku, četbu, internet a víkendový výlet s rodinou v rozsahu 3 hodin. Pan Josef je velmi disciplinovaný, důsledně se věnuje každodennímu cvičení v rozsahu do hodiny a dvě hodiny večer se zabývá tvorbou videí, které o víkendu natáčí.

3.9.2 Volný čas 2. rodiny (paní Vanda a pan Martin)

3.9.2.1. Příběh druhý aneb jak to celé začalo

Manželé rodinné uspořádání označují za tradiční s ohledem na způsob výchovy, rozdělení rolí, vyvážený příjem ze strany obou partnerů. Jakým způsobem dělba práce v domácnosti probíhá, můžeme ilustrovat na vyjádření paní Vandy: „*Martin má na starosti účetnictví, taxikaření, technickou stránku domu, platby, tabulky, energie. Já mám 95 procent školy dětí. Matika, fyzika, geometrie, věci, které neumím, má manžel na starosti. Dál kroužky dětí, co kdo bude, co kdo kam má jít. Doktory tak na půl, kvůli dopravě. Domácí práce, nádobí, vaření, prádlo já, když je potřeba občas pomáhá, udělá myčku, prádlo věší, nevaří nikdy, neohřívá. Úklid větší, který děláme společně, tak pomáhá. Já jsem oblíbenější u dětí, protože on je ten, který říká, co mají odnést, přinést, uklidit, je v tom důkladnější a vydrží to delší dobu a intenzivněji.*“

Paní Vanda a pan Martin působí sehraným dojmem, manželství funguje „*bez žádných velkých kolizí, žádné stěhování, vyhrožování*." Ze vztahu vystupuje výrazná povahová odlišnost, která prostupuje veškerou partnerskou dynamikou. Do soužití se promítají i různé životní zkušenosti z výchovy v dětství. Paní Vanda ji shrnuje následovně: „*Martin má rodinu, která neprojevuje emoce navenek, nic moc neříká. U nás se řešilo úplně všechno, všichni věděli o všech všechno, takže bych to taky tak ráda měla, a on chce zase ten klid, tak z toho jsou někdy rozbroje a hlavně, co mě napadne, to řeknu. Někdy nad tím nepřemýšlím.*" Pan Martin na sobě pozoruje úbytek trpělivosti. Paní Vanda genezi rodičovského přístupu svého manžela lišícího se s přibývajícím počtem dětí popisuje takto: „*Někdy mi přijde, že příchodem třetího dítěte začal ztrácet pocit, že má nějaké své soukromí a čas na sebe a začal si ho ukrádat svým způsobem, pracovat ve sklepě, aby měl svůj klid, nebo si na mobilu hrát karty, číst si, zavírat se. U prvního dítěte byl hrozně nadšený z dítěte, věnoval se mu, s příchodem druhého dítěte pořád dobrý, u holčičky to fungovalo jinak, ta byla víc napojená na ženy v rodině. S příchodem Štěpána dobrý, ale bylo toho najednou moc. Tam došlo k posunu.*"

Vztahy s dětmi se dle manželů komplikují s nástupem puberty u dětí, také období pandemie je zpětně vnímána jako zátěžová pro celou rodinu. Náročnost péče o více dětí se v rodině zintenzivňuje výraznou žárlivostí dětí na sebe s ohledem na čas trávený s matkou a pocitem ukřivděnosti způsobený pocitem nerovnoměrného rozdělení domácích prací mezi sourozenci. Sami děti vnímají vzájemné vztahy spíše negativně, když jednohlasně pronáší, že mezi nimi panují „*hádky*." Vyhrocenější vztahy panují mezi syny, mezi kterými je výraznější věkový rozdíl a na rozdíl od sestry sdílí společný pokoj. Jako výhodu více sourozenců děti uvedly: „*máme se s kým bavit*", „*přijdeš domů a vždy tam někdo je*", „*když člověk počká, práce se udělá sama*", „*můžeme si půjčovat věci, máme jich víc, než kdybychom byli sami.*"

Při rozhodování o počtu dětí zvažovali pouze výhodu bydlení v rodinném domě, díky čemuž nemusí řešit prostorový problém. Finanční hledisko nebylo bráno v potaz. V rozhodování byla více určující paní Vanda, která pojala myšlenku vícedětné rodiny již v dětství. Sama to komentuje takto: „*Přišlo mi, že se děti užijou, když jich bude víc. Měla jsem kamarádky s dvěma sestrami, další to měla taky tak a přišlo mi to, že je to takový živější, tak jsem si to sama pro sebe říkala.*" Dané rozhodnutí upevnil fakt, že druhorozená dcerka byla klidné dítě, jak popisuje sama paní Vanda ve svém vyjádření takto: „*Pravdou je, že já jsem chtěla hrozně třetí dítě. Druhé dítě bylo hodně v pohodě a hodně bezproblémové, tak jsem měla pocit, že když přibude třetí dítě, že to nebude takový rozdíl. Prvního půl roku*

jsem si to i myslela. V roce a půl, ve dvou letech nejmladšího dítěte, mi přišlo, že ten rozdíl je safra veliký.“ Pan Martin před založením rodiny o konečném počtu dětí neuvažoval.
Pan Martin má k životu realistický přístup, bere věci, jak přichází a staví se k nim racionálně. Zásadní pochyby o správnosti rozhodnutí mít více dětí nepřišly u žádného z partnerů. Paní Vanda pouze zmiňuje chvilková zaváhání vyplývající z vyhrocenější situace střetů mezi dětmi. Sama je popisuje takto: „*když jsem rozčílená, zlobím se na děti a oni se k sobě chovají škaredě, tak někdy vypouštím křik, že jsem si pořídila velkou rodinu proto, aby měli hezkou rodinu s hezkýma vztahy, že jsou horší než, kdyby byli jedináčci a jestli jsem neudělala chybu. Ale to není to vnitřní přesvědčení, ale je to, že jsi rozčílený a potřebuješ to ventilovat.“*

3.9.2.2. Definice a význam volného času

U představy volného času paní Vanda pojmově rozlišuje volný čas dospělých a dětí, přičemž svou představu popisuje jako: „*čistě teoreticky od té chvíle, jak se vrátím z práce, než jdu spát. Dospělí mají trochu jinak nastavené povinnosti doma, takže ten volný čas je pro dospělého ten volný čas, který si ukradnu mezi těmi povinnostmi. U dětí je to celá ta doba, ale je tam složka organizovaná, protože jsme to z velké části my, kteří vybírají nebo jim pomáhají vybírat ty placené aktivity. Zbytek je ten úplně volný čas, ale který taky trochu regulujeme. Regulujeme, jestli budou doma nebo budou venku, jestli budou mít k dispozici telefon, nebo jiné technické možnosti, nebo je mít nebudou.“* Nejstarší syn rozlišuje volný čas v širším slova smyslu, kam spadá vše kromě školy, příprava do školy, domácí povinnosti a v užším slova smyslu, který označuje zábavou, což představují „*kroužky a jít ven s kamarádem*.“ Prostřední dcera si pod pojmem volný čas vybaví čas, kdy je: „*s kamarádkami, kroužky, koukám na seriál, nebo nakupuju. To, co mě baví*.“ Nejmladší syn definuje volný čas jako: „*Povídání s kamarády, kroužky, nejvíc výtvarka. Pro mě je lepší jít si zahrát na nástroj, než nauka.“*
U druhé rodiny jsou volnočasové aktivity organizovaného rázu výrazným prvkem rodinného života. Rodina je v tomto ohledu velmi činorodá a aktivní. Jejich volnočasová cesta, která se vydala převážně sportovním směrem a tento je dominantní do dnešních dnů, vycházela z individuálního nastavení nejstaršího syna, jelikož dle paní Vandy: „*byl divoký, nevyřáděný, byl na tom pohybově dobře, ale je to spíš individualista, není týmový hráč.“* Pan Martin příchodem nejstaršího syna do gymnastického oddílu začal trénovat, což se stalo určujícím i pro mladší děti, z nichž u sportu zůstal dodnes pouze nejstarší syn. Přínos, který v tom pan Martin spatřuje, lze specifikovat jeho slovy: „ *má to výhodu tu, že zjistí, že se jim*

něco povedlo. Už to, že vyjedou na ty závody. Ne každý to dokáže. Někde dostanou ceny, což by mělo být na závodech v tomto věku všude, ale není to všude pravda. To, že někde byli, mohou vyjet někam jinam, závodí mezi sebou, někdo je lepší, někdo je horší, posunují se dál. To je výhoda sportu, toho způsobu života. Elinka se Štěpánem umí běhat, Vašík umí udělat veletoč na hrazdě. Něco dokázali, něco, co nedokáže většina lidí. Zvyšuje jim to sebevědomí." Stejně výrazně lze vypozorovat v rodině zaujetí aktivitami v místním skautském oddíle, kam opět postupně začaly chodit všechny děti a jehož činnost prostupuje volným časem celé rodiny. Jaká pozitiva rodiče na skautské organizaci spatřují lze dokumentovat na slovech paní Vandy: „*zahrnuje jak pohyb, hraní s dětma, naučení se věcí o přírodě, nějaké dovednosti. Zahrnuje to úplně všechno. K tomu je nemusíme nutit, všichni tři tam chodí rádi. Vašík už v pozici vedoucího*." Pan Martin má účinky zvolených volnočasových aktivit na své děti jasně definované, přičemž působení skautu popisuje tak, že: „*není to o tom, že děcka by měly dvě hodiny skauta, ale mají i víkendovky a tábor, zachází to do jejich života. Nejvíc to bere Vašík. Potřebuje řád, a to ve skautu má. Snaží se podle toho žít, všechny skaut ovlivnil, ale Vašíka nejvíc, on se podle toho snaží žít*."
V rozhodování o tom, čím rodina společný volný čas vyplní, funguje v rodině princip většiny, zbylí členové se přizpůsobí. Největší oblibě se těší společné výlety. Pro nejstaršího syna je ideální čas trávený s rodinou o dovolené, dcera ráda sleduje s ostatními filmy, i když přiznává, že je v tom složité sladit vkus celé rodiny. Nejmladší syn je rád, když může být rodina pospolu a tolik mu již nezáleží na způsobu, jak tento čas vyplní.
Ve způsobu trávení volného času vzorce z dětství manželé kopírují spíše okrajově, resp. je více vnímají jako negativní zkušenost, kterou replikovat nechtějí. Oba vyrůstali na sídlišti, kde se volně sdružovaly děti do pozdních večerních hodin na hřišti. Zejména u paní Vandy byl vliv rodiny co do stupně organizovanosti času vlastních dětí zásadní. Pan Martin se pak přirozeně na modelu z počátku nastaveném spíše paní Vandou podílel a osvojil si jej. Pan Martin organizované kroužky v dětství nenavštěvoval. Víkendy trávil na chalupě. Stejně jako paní Vanda, která nad to trávila volné chvíle s matkou návštěvou kulturních akcí a víkendovými procházkami s otcem. Navštěvovala několik neplacených kroužků, zpětně však lituje, že jí nebylo umožněno jich navštěvovat víc a volbou jí bližších. O to více vědomě chce tuto možnost dopřát svým dětem, jak sama říká: „*To jsem si předsevzala, že když děti budou chtít něco dělat, že se postarám, aby to dělat mohly. Ode zdi ke zdi, že když ty jsi tu možnost neměla, tak to dětem chceš poskytnout hodně*." Pan Martin jezdil v dětství na letní rodinnou dovolenou. Paní Vanda pocházející z finančně hůře zabezpečené rodiny, kterou poznamenal i pozdější rozvod rodičů, nepravidelně. I z toho

důvodu, jak sama zmínila, s rodinnou tráví každý volný prostor výlety do okolí nebo pobyty mimo domov.
V otázce, jakou roli pro jejich pocit spokojenosti hraje volný čas, byla zmíněna opět jako v případě první rodiny pro kontrast, doba pandemie. Členům rodiny bylo odepřeno se zájmových aktivit účastnit a každé z dětí ji prožívalo svým způsobem. Nejstarší syn byl spíše spokojený. Ačkoliv mu chyběly kroužky, rád se vyhnul třídnímu kolektivu, v kterém se na základní škole necítil, s kamarádem se stýkal. Dceři chyběly kamarádky, sama tu dobu popisuje takto: „*Mně chyběl pobyt venku a že jsme se nemohly vídat s kamarádkami, my jsme si volaly. Spíš jsem byla línější, nesportovala jsem, ležela jsem v posteli, koukala na videa*.“ Asi nejcitelněji dle svého vyjádření vnímal absenci kroužků a kamarádů nejmladší syn. V logistice vodění do kroužků jsou již soběstační. Dcera k tomu říká: „*Každý jsme na jiné škole, dřív vodili starší po škole Štěpána z družiny*.“ To, že malé město umožňuje snadnější dostupnost kroužků zejména pro děti, které nedojíždí do školy mimo obec, uvedla v průběhu rozhovoru i paní Vanda.

3.9.2.3. Profesní vhled paní Vandy

Paní Vanda je profesí volnočasový pedagog. Chtěla jsem tudíž využít její bezprostřední zkušenost s tématem výzkumné studie. Pro rodiny s více dětmi je dle paní Vandy typické, že vedeni zájmem na snazší časové koordinaci zabezpečení logistiky vyzvedávání a vodění do kroužků u nich navštěvuje více sourozenců stejný kroužek nebo kroužek, který probíhá paralelně ve stejném zařízení. Paní Vanda to dokládá svou zkušeností, když pobaveně vzpomíná na počátky docházky do skautu: „*Přišlo nám legrační ve skautu, nebylo tam tolik rodin, ale hodně vícečetných rodin, dali tam všechny děti do kroužku*.“ Zejména u menších dětí, které se neměly možnost profilovat a u kterých je potřebný doprovod. „*Později se zájmy dítěte vyjeví, již je schopné zvládnout logistiku často samo.*“ Dále je dle paní Vandy častá domluva na zajištění odvodů do a z kroužku ve skupině dětí jednou osobou.
Volnočasové zařízení, ve kterém paní Vanda vede přírodovědný kroužek, politiku speciálních výhod pro nízkopříjmové rodiny zavedenu nemá. Nicméně jak sama říká: „*máme neuvěřitelně levné kroužky. Tak tím jsme velice otevření i skupinám nízkopříjmovým*.“ „*I můj kroužek pro školní děti 6-10 let, jelikož je to přírodovědný téměř nenákladový kroužek, stojí 600,- na pololetí. Nejdražší kroužek je keramika za 800,-, který má vysoké náklady na materiál*.“

3.9.2.4. Omezení v trávení volného času

Vyjádření paní Vandy: *„u nejmladšího vidím nejvíc, že na něho mám míň času, míň energie“* může sloužit jako leitmotiv linoucí se vyjádřeními rodičů více dětí, které jsem měla možnost zpovídat. Paní Vanda shrnula, jakým způsobem zvládá dělit čas mezi více dětí, které si zvýšenou měrou hlídají, kolik času si na každého z nich vyhradí, takto: „*Člověk se může s jedním dítětem hodinu piplat, ale když se ztrojnásobí, tak je to hodně. Buď to začneš rozdělovat, nebo snižovat jednotlivé úseky*.“ Jak vnímá energetickou náročnost péče o více dětí pan Martin? Jak sám uvádí: „*Vašík se nám narodil relativně pozdě. Ve třiceti to člověk relativně nevnímá, ale teď v těch čtyřiceti sedmi, čtyřiceti osmi pro někoho, tak tam už člověk začne zjišťovat, že ty síly už nejsou jako v těch třiceti. Už si sahá na to dno.“*
Pan Martin se dotknul tématu rodinného vstupného na akce, které není vždy nastaveno výhodně pro rodiny s více dětmi, což komentoval takto: „*Se třema děckama jít někam už je docela problém. Když se někde jde, tak je rodinný dva plus dva, ne všude mají dva plus tři. Všechno je třeba stavěný na ty dvě děcka, než tři, ale to člověk zjistí až časem.“* Paní Vanda zmínila i komplikovanější možnosti ubytování pětičlenné rodiny. S dovolenými souvisí téma přepravy, u které vnímá technické omezení spíše pan Martin: „*Třeba tím autem, dostat tři sedačky do auta už je celkem problém.“*
Dále v rámci hovoru vyplynula nutnost koordinace kroužků, jelikož dle slov paní Vandy: „*Když děti mají aktivity typu sportu, tancování, víkendové akce, nemáš šanci sledovat jako rodič, když máš dítě každé jinde.“*
Závěrem použiji opět slova paní Vandy*: „ Lékaři, různé rehabilitace, vyšetření, jasně, kdybych měla míň dětí, tak to budu lépe stíhat, ale zase to za to nedáš.“*

3.9.2.5. Slaďování pracovních povinností a volného času

Výdobytkem „doby Covidové“, který vnímá i druhá rodina jako pozitivní moment zjednodušující každodenní rodinnou rutinu, se stal institut práce z domova. „Home office“ pravidelně využívá pan Martin, kterému to výkon povolání lépe umožňuje. Jako pravidelnou součást byl tento zaměstnanecký benefit zaveden v jeho zaměstnání v souvislosti se zdražováním energií a ceny paliv. Práce paní Vandy spočívá v kontaktu s dětskými svěřenci, s nímž se práce z domova principiálně neslučuje. Nicméně i ona zmiňuje výhody svého zaměstnání, které jí sladění s péčí o rodinu usnadňují: „T*ím, že jsem pedagog, mám 8 týdnů dovolené, nejsem klasická učitelka, můžu si brát volno během celého školního roku*.“ „*Když potřebuju s dětma, beru si kdykoliv. Někdy dělám v sobotu, a mohu si to nadpracovávat.“* „*Když byl nejmladší syn malý, tak jsem si ho mohla vzít do*

práce, máme tam prostředí uzpůsobené dětem, mohl si tam sám hrát, nikoho nerušil. Na tábor si ho můžu brát.“
Speciální systém koordinace volného času rodina nevyužívá. Stejně jako v případě první rodiny zajišťuje koordinaci aktivit zejména matka. V koordinaci je rodina soběstačná, prarodiče zapojeni nejsou. V době, kdy děti docházely do stejné základní školy, si vzájemně asistovaly vyzvedáváním z družiny.

3.9.2.6. Finanční stránka

Finanční stránku režie vícedětné rodinné jednotky manželé z počátku v potaz nebrali. Oba partneři pochází z ekonomicky slabších rodinných poměrů. Jak udává paní Vanda: „*Finance na mateřské tolik neřešíš. Nepřemýšlíš, kolik zabere to další dítě, protože jsi pořád v reálu potřeb toho malého dítěte.*“ „*Zpětně je mi jasné, že je to pro rodiny finančně jednodušší, když mají míň dětí, ale stejně bych se nerozhodla jinak.*“ S přibývajícími roky dětí větší finanční zátěž pociťují, není však zdrojem napětí v rodině. Pan Martin zmiňuje výchovný moment, který úsporný režim dětem přináší, jak sám naznačuje tímto prohlášením: „*Tak ono je to tak, že naše děcka nemají úplně všechno. Ale ono je to na druhou stranu dobře. Musí vědět, že jsou nějaké mantinely, odsud posud se dá koupit. Tohle se dá koupit, ale nemůže to být teď, může to být za rok nebo za dva, teď na to není. Takové to, že si řeknou, chceme toto, my otevřeme peněženku, to naštěstí už děcka chápou.*“ Přestože zmiňují, že se jim nedaří z příjmu vytvářet finanční rezervu, s penězi hospodaří tak, aby hrazení kroužků, táborů a dovolených bylo kryto. Ve volnočasových aktivitách spatřují hodnotu vyvažující absenci pocitu nadbytku v jiných oblastech života. Zároveň zmiňují, stejně jako rodina první, že děti navštěvují kroužky, které nejsou náročné na „provoz“ a nejsou tak finančně nákladné, jako kroužky ve větších městech.
Manželé procentuálně vyčíslili celkový výdaj z rozpočtu rodiny na volný čas na cca 15 procent. Jaké rozhodovací strategie manželé v investování do volného času dětí uplatňují lze dokumentovat na vyjádření paní Vandy: „*Řekla bych, že nejdražší pro nás dnes bylo atletické soustředění. Stálo 4500,- na pět dní. Vím, že mi přišlo hodně, ale nějak jsme dali. Letos bude ještě dražší, ale jsme dohodnuti, tím, že ta Eliška tu atletiku dělá, daří se jí, a je to jeden z těch vážnějších koníčků, tak do toho chceme jít. Ale nějaké jazykové, ale když přišla dcera s tím, že by jezdila na koních, nebo pravidelně do plaveckého kroužku, tak to jsem jí rovnou vysvětlila, že to ne. Máme tam nějaké limity.*“ Nejvíce se ze škály volnočasových možností snaží ušetřit na kulturních akcích, kde zvažují v jakém složení a do jaké cenové hladiny se jich chtějí účastnit, což potvrzuje svými slovy paní

Vanda: „*Jak se zdražily lístky na koncert, tak v pěti lidech už se dostáváš na mě vysokou částku.*“ „*Že bychom koupili lístek za 1500,- na Harry Stylese, tak to má smůlu*.“ Dále explicitně zmínili úspory, které vědomě dělají u zimních sportů, konkrétně lyžování, kde paní Vanda konstatuje: „*Tam jsme na hranici svých možností*.“ „*Lyžování provozujeme jednou za rok na Silvestra, letos dva dny. Půjčíme si lyže, letos jsme půjčili na sezónu starším, protože jedou na lyžák. Nejmladšímu jsme půjčili na dva dny lyže. Dětem to umožníme, ale do sebe to neinvestujeme.“* Za nejvíce volnočasově finančně náročné období s ohledem na věk označili manželé druhý stupeň základní školy a období v roce říjen, únor, květen, resp. nárazově během roku, když se hradí záloha na dovolenou.

3.9.2.7. Role státu

Sociální či rodinná politika státu nevstupuje do reality druhé rodiny jako činitel mající vliv na rozhodování rodiny. Jediné, s čím rodina v nastaveném sociálním systému podpory rodin s dětmi kalkulovala, byla délka mateřské dovolené. Tu se snažili partneři v plánování rodiny využít tak, aby jim dávkové schéma vyhovovalo v péči o děti, kterou zajišťují sami bez pomoci prarodičů. Na přídavky na děti dosáhli na čtvrt roku. Na jednorázový příspěvek 5 000,- Kč, přiznávaný roku 2022, manželé nedosáhli, což paní Vanda komentuje takto: „*když se mohlo žádat o nějaký ten příspěvek 5000,- Kč, tak jsme se nevešli do té kategorie. Tak jsem si říkala, my jsme vlastně bohatí. Ale přitom ten pocit nemáme*.“ Pan Martin se domnívá, že vícedětné rodiny by podporovány být měly, nikoliv však cestou dávek, což sám popisuje takto: „*Nedávno jsem zjistil, že má odpočitatelnou položku na dani, tak že tím, že mám tři děti, neplatím v podstatě žádnou daň, odečte se mi sociální a zdravotní. To si myslím, že je správně. To, že vydělávám peníze, mám mít menší odečet. Nemyslím si, že dávky jsou dobře. Nemyslím si, že bych si měl žádat a chtít peníze, aby nám dávali, protože máme tři děcka*.“

Ve svých úvahách hodnotí možnosti, které by ze strany státu ve prospěch vícedětných rodin ocenil a z jakého důvodu takto: „*Na nás dva budou vydělávat tři děcka. Takže kdybych to řekl úplně blbě, tak naše děcka vydělávají na stařičky tři. Je to zcestný, ale v tomhle případě by to zohledněné být mohlo.“* Paní Vanda jej doplňuje: „*Když měli míň dětí, měli míň výdajů, které si mohli oddělat na důchod.“* I ve volném čase si manželé větší podporu ze strany státu představit umí, což potvrzují slova pana Martina: „*některé kroužky by mohly být líp dotované státem. Ono je to těžký, když vím, jak jsou na tom města s financemi, jak je na tom statut město versus dům dětí a mládeže. Není to úplně nejjednodušší. Možná by ta politika*

mohla být trochu příznivější, když děcka nebudou chodit do kroužků, nebudou mít aktivity, budou se flákat po venku a stejně to ten stát bude stát víc, než když víc podpoří kroužky a aktivity, ať je to cokoliv.“
Paní Vanda nemá pocit, že společenský obraz rodičů více dětí je nadmíru tyto rodiče vyzdvihující, což dokládá svými slovy takto: „*Člověk si děti nepořizuje, aby ho někdo ocenil. To bych si jich pořídila alespoň 15, abych měla pocit, že se chci zapsat někam do Guinnessovy knihy rekordů.*“ „*U nás v republice nejsou maminky s dětma vnímány, že by ses cítila nějak líp. Ve smyslu, to jsou ty schopné maminky, oni mají víc dětí. Ale je to překvapující, pro většinu populace, někdy si připadají divně nebo trapně, jak kdyby měly vysvětlovat ostatním, proč jim nestačily dvě a pořídily si jich víc.*“ „*Maminky s více dětma se musí přátelit s maminkami s více dětma, aby si připadaly normálněji.*“ Manželé se zamýšleli, o kolik těžší to mohou mít rodiče s více dětmi: “*Teď jsem potkala známou s pěti dětma. Představím si, o kolik víc má ona té péče, o kolik víc svačin, večeří, prádla, všude jsou hrnky, sklínky, pořád musím kupovat další a další pečivo a ono se to vždy sní. Takže si říkám, jak to dávají s dalšími krky, ale málokdy tě někdo ocení.*“

3.9.2.8. Partnerství a volný čas

Paní Vanda je přirozeně mateřský typ. Čas trávený s dětmi nevnímá nadmíru zátěžově, stále se dětmi obklopuje. S dětmi pracuje coby zaměstnanec ve volnočasovém zařízení. Od prvopočátku byli odkázaní v péči o děti jeden na druhého, prarodiče se na péči o vnoučata až na pár týdnů prázdnin, když byly děti menší, nepodílely. Manželé neměli možnosti si vyhradit čas o samotě a čas trávený společně s dětmi tak brali jako automatickou volbu. Volný čas trávený bez dětí viditelně nepostrádají. Paní Vanda se k tomu vyjadřuje takto: „*jak jsme neměli to hlídání, byli jsme zvyklí, že děti taháme pořád všude, tak když někde jsme, tak si říkáme, to by se děckám líbilo, to je škoda, že tady nejsou s námi. Málokdy máme požadavek, abychom byli jenom spolu.*“ V rámci volného času tím, jak děti odrůstají a nevyžadují tolik péče, manželé chvilky o samotě tráví. Nejčastěji se tak děje účastí na kulturních akcích typu koncertů či návštěvou divadla, procházkou, či shlédnutím filmu. Tím, že má rodina aktivity do večerních hodin, však na společný partnerský program nezbývá prostor. Paní Vanda se cítí vytížená i vlastními volnočasovými aktivitami. Zpívá ve sboru a hraje amatérské divadlo, kterého patrně zanechá, jelikož jí „*začíná více energie brát, než dávat*“ a začíná vnímat dluh vůči nejmladšímu synovi, který ještě není natolik samostatný. Paní Vanda k tomu říká: „*Říkala jsem si, no tak protože já si tady chodím hrát divadlo, jsem přetažená, unavená, nestíhám domácnost a nestíhám jeho.*“ Pan Martin trénuje gymnastiku, je

aktivní v komunální politice, a jak bylo řečeno, pokud chce trávit čas bez dětí, rád uniká do samoty procházkami se psem.

3.9.2.9. Děti a volný čas

Manželé shodně zmiňují, že do výběru kroužků dětem vstupovali, jelikož „*vybírá se v raném věku, takže ten zásah rodiče není špatný, protože musí zvážit, jestli na to má čas, finance a možnosti, aby dítě do kroužku chodilo. Taky se musí zvážit, jestli je to směr, u kterého by dítě vydrželo delší dobu než měsíc*.“ Manželé zastávají postoj udržet děti u zvolených kroužků, jak říká paní Vanda: „*V tomhle jsme tvrdí. Já vím, že to vypadá, že se řekne volný čas, ale my to bereme tak, že je to taková příprava na život. Když si to dítě vybere a začne tam chodit, dítě po 14 dnech nemůže znát ten kroužek natolik, aby vědělo, že tam opravdu nechce chodit. I v rámci toho by měl získat nějaké dovednosti a schopnosti, které upotřebí dál. To je i to, když něco začnu dělat, tak to dokončím. Máme domluvu, že školní rok dochodí vždycky*.“
Z vyjádření dětí je patrné, jak s přibývajícím věkem ubývá vliv rodičů, stejně jako fakt, že mladší děti byly brány na aktivity starších ve velmi raném věku z důvodu absence hlídání. Prostřední dcera chodila do gymnastiky od dvou let, nejmladší syn obdobně. Zatímco nejmladší syn přiznává, že volba kroužků je plně na rodičích a víceméně kopíruje skladbou volnočasových aktivit své sourozence, nejstarší syn je již ve výběru plně autonomní. Jelikož s docházkou na střední školu ubylo volného času, ponechal si dva stálé kroužky, gymnastiku a vedení skautského oddílu. U prostřední dcery je nejvíc znát sociální aspekt, který zvažuje při výběru aktivit, což potvrdila svými slovy takto: „*Já jsem si vybrala kroužky podle kamarádek, kromě hudebky, výtvarky tam jsem měla chodit, ale teď už mě to spíš baví. Skaut mě baví, mám tam hodně kamarádů. Z aerobiku jsem odešla, protože jsem se pohádala s kamarádkou. S jinou kamarádkou jsem začala chodit do atletiky*.“ Z vyjádření je názorně znát, že dcera má nejvíce z dětí tendence kroužky měnit. Že jsou pro děti kroužky zdrojem kamarádství, zmínili i synové. S nabídkou v místě bydliště jsou děti spokojené, žádný kroužek nepostrádají. Nejstarší syn přiznává, že až čtyři dny v týdnu nemá časový prostor pro sebe, přichází domů pozdě večer, kdy ho čeká ještě příprava do školy na druhý den. Mladší sestra to má podobně. Ve dnech kroužků má pro sebe půlhodinu po škole a chvilku před spaním. V tomto čase nejraději sleduje seriály. Nejmladší syn má kroužek až dva každý pracovní den, přesto má subjektivně pocit, že čas na hraní her a úniky do svého fantazijního světa má. Každý den si děti vyhradí čas,

který tráví na elektronice, kterou využívají dle možností a potřeb ke sledování seriálů, hraní her nebo komunikaci ohledně koordinace kroužků. Rodiče se dostaví z práce hodinu až dvě po příchodu dětí ze školy.

3.9.2.10. Časový snímek

Časový snímek druhé rodiny opět dokumentuje prohlášení učiněné jednotlivými členy rodiny v rámci rozhovoru. Životní styl jednoznačně určují organizované volnočasové aktivity. Nakolik se zdá výrok paní Vandy: „*Já jsem matka tlačitelka dětí do všeho*“ nadnesený, volnočasové schéma její slova spíše potvrzuje. Kroužky dominují odpoledním, resp. i večerním (kroužky končí v 17,00 – 19,00 hodin) programem celé rodiny a děti je berou jako pravidelnou, běžnou, automatickou součást svých životů. Krom kroužků, které byly rozebrány podrobně výše, Vašík zaznamenal do volného času „*práce na baráku*“, přípravu do školy, výlet. Elinka zaznamenala čas trávený s kamarádkami, pomoc s domácími pracemi, procházku a hraní her s rodiči. Nejmladší Štěpán se ve volném času kromě hraní her rád věnuje malování. Zbytek volného času pana Martina, který nevěnuje práci a trénování gymnastiky dvakrát týdně, je ve znamení prací na domě a procházek se psem. Paní Vanda se krom sboru a hraní amatérského divadla věnuje pravidelnému večernímu čtení, sledování filmů, procházkám a hraní her s dětmi.

3.9.3 Volný čas 3. rodiny (paní Bára a pan Daniel)

3.9.3.1. Příběh třetí aneb jak to celé začalo

Paní Bára způsobem výchovy a rodinného soužití vědomě vychází z rodinných kořenů jejích předků a to tím, jak sama říká: „*že jsme se přestěhovali z města na venkov a máme tolik dětí, takže spíš následujeme naše předky, vrátili jsme se ob generaci*.“ Inspiraci nalezla u svého dědečka, jenž pocházel taktéž ze šesti dětí, které se shodovaly i rozložením pohlaví ve stejném pořadí rození jako její vlastní děti. Nalézá zde symboliku.
Rozhodování pro konečný počet dětí mělo však svůj vývoj. Partneři byli zajedno v rozhodnutí založit rodinu s vytouženým počtem čtyř dětí. V té době se paní Bára navrátila na poloviční úvazek do zaměstnání, kde přišel další osudový okamžik v podobě setkání se závodním lékařem, jenž ji vnuknul myšlenku rozšířit rodinu o další dvě děti. Sama setkání popisuje takto: „*Doktor se mě zeptal, kolik mám dětí. Když jsem řekla, že čtyři, tak on, že to je super a řekl, co tady děláte? Kolik vám je? Ještě dvě dáte. A já, to myslíte vážně? Pak jsem o tom začala v práci přemýšlet, vracelo se mi to. On říkal, že je to smysluplný a že on sám by to udělal.*“ Pan Daniel zmiňuje

křesťanský aspekt, který se do jejich podoby rodičovství promítá, když říká: „*Ten základ je křesťanský a ten pohled na dar života je velký*.“ Paní Bára jej doplňuje o další hodnotovou nadstavbu: „*My jsme si to koncepčně stanovili tak, že děti jsou hodnota větší než práce. Tím pádem jsme tomu byli otevření asi. V tom shledáváme větší společenský smysl*.“ Další rozšíření rodiny neplánují. Paní Bára k tomu dodává: „ *Já už bych to fyzicky nezvládla. Ale udělali jsme to do toho našeho stropu. Co šlo, tak to máme. A už se zastavíme. Víme, že víc ne, že je to naše max.“*

V rozložení úkolů, jež v domácnosti partneři zastávají, vyznávají tradiční dělení úkolů, jak svými slovy hodnotí paní Bára: „*Tak to je ten starý stereotyp. Ženská role, ženský klasický práce. Daniel má technický věci a finanční gramotnost. Prostě, jak to bylo dřív. Já už jsem hrozně vytížená ženskýma věcma.“ „Ty role jsou striktně rozdělený, protože nikdo nezvládne jakoby jít do té druhé role, kterou by se učil. Já bych se to učila a na to není čas.“* Paní Bára nejvíce času tráví vařením, jelikož: „*Oni strašně moc jí.“* Pan Daniel popisuje jejich denní rutinu takto*:* „*Když jsem já doma, tak se snažíme, abych já skákal kolem malých a Baruška mohla v klidu vařit. S nima toho moc nejde víc stíhat. Pokud není nějaká práce na zahradě, co je zrovna nutná udělat.“*

Rozhovor se nesl v poklidné, pohodové atmosféře. Jelikož se odehrával ve večerních hodinách, na hostitelích byla znatelná únava, která se však nikterak nepromítla do jejich vstřícného přijetí a ochotě mi zodpovědět připravené otázky. Partneři se vzájemně doplňovali, působili sehraným dojmem, což potvrzuje pan Daniel následovně: „*My spolu máme velice dobrý vztah, v tom nevidíme problém*. *Teda já to nepociťuji*. *Samozřejmě, když je to vypětí takové, nervičky nám utíkají, hlavně kvůli dětem a že nestíháme, co bychom chtěli třeba. Ale takhle, že bychom se spolu nedokázali domluvit, to ne.“* Mezi dětmi vládne konkurenční prostředí ve vztahu ke službám či výhodám ze strany rodičů, které si vzájemně hlídají, což dokládá prohlášení Klárky: „*Někdy před rodičema. Ne, že bychom se předháněli, kdo je lepší, ale vy jste odvezli Dalibora do bicích a mě neodvezete na brigádu*?“ Dříve zejména mezi staršími syny panovala rivalita. Postupem času však vztahy vnímají klidněji, jelikož je to „takový zbytečný.“

Spíše než pochybnosti lze u partnerů vnímat reflexi v realistickém uvědomění si, nakolik by situace mohla být snazší při nižším počtu dětí, kterým by se „*snáze žilo*“, měli by „*větší péči*.“ Nicméně paní Bára v této souvislosti vynesla zpytující rodičovskou otázku: „*uspokojuji jim dostatečně jejich potřeby natolik, aby neměli pocit méněcennosti, abych naplnila jejich potřeby, jak mám, jako rodič? Někdy o to volají*.“ Pan Daniel vnímal rozdíl po čtvrtém dítěti, jelikož: „*s těma čtyřma by to bylo jiné*“, „*to byl velký zlom v čase.“* Nicméně pro objektivní obraz reality třetí rodiny z pohledu rodičů je třeba zmínit obecné vyjádření pana Daniela a paní Báry, které

v rozhovoru zaznělo, jenž pomyslně vyvažuje případné pesimistické vyznění výše vybraných citací: „ *Jako je úžasný vidět ty malé, oni se učí všechno sami a ta Emička to je taková matka pluku. Ta jednou dokáže veliké věci, rozhodně vidíme, že v ní je hrozný potenciál. Prostředí je pro ty malé úžasný. To nás utěšuje, že jsme neudělali nic špatnýho.“ „Jo, že prospívají, že jsme je neošidili.“*

3.9.3.2. Definice a význam volného času

Vzhledem k počtu dětí a věku nejmladších dvou dětí, které vyžadují stále permanentní dohled, rodiče třetí rodiny prakticky žádným volným časem pro své potřeby nedisponují. Pan Daniel svou představu reálného času, která je však spíše v rovině hypotetického zvažování popisuje následovně: „*Pro mě v posledních letech znamená volný čas, že můžu jít udělat nějaké stavební práce, nebo posíct trávu a podobně. To je maximum, co si dokážu představit. Možná jednou za rok dostanu propustku a jedu za kamarádama z výšky na víkend. Je to čas, kdy se nemusím starat o děti a věnovat se něčemu jinému*.“ Paní Bára ocení každou minutu, kdy může být o samotě. Sama svoje pojetí volného času definuje takto: „*Tak já mám volný čas, když jdu běhat. Teď je teda škaredě, ale zjistila jsem, že 20 minut nikomu neublíží a mně to pomůže. Jdu na vzduch, sama, přepnu. Musím mít přetržku a pak se do toho můžu vrátit.*“ „Za největší zdroj energie v rámci volnočasových aktivit označují procházky v přírodě, což lze zdokumentovat na vyjádření pana Daniela: „*Tady vyjdeš na kopec, je tam vyhlídka, připadá ti, že máš takový nadhled nad tím životem víc, než když jseš jen v tom baráku a pohybuješ se po těch místnostech, tak se v tom víc topíš*.“ Další společnou zálibou je sport, zejména cyklistika, kterou rádi provozovali již v dobách, než založili rodinu. Vzhledem k překážkám s transportem kol, které již v aktuálním složení rodiny není technicky proveditelné, tuto aktivitu společně nemohou nadále realizovat. Nejstarší Klára podala své pojetí volného času negativním výčtem „*kroužky neberu jako volný čas ani školu“, „je to, co mě baví, ale mám to v hlavě jako povinnost“.* Shodly jsme se, že důvodem tohoto přístupu je nutnost pravidelné docházky. Dle Dalibora do volného času spadají koníčky a relaxace, přípravu do školy jako volný čas nevnímá. Při své představě volného času přešel rovnou Pavlík k vyjmenování kroužků a zmínil, že v uplynulém období, kdy kvůli zranění nemohl kroužky navštěvovat, nevěděl, jak svůj volný čas vyplnit. V daném čase si krátil čas pomocí s domácími pracemi, hlídáním mladších sourozenců, relaxací. Jakub zmiňuje sportovní kluby, které navštěvuje, stejně jako aktivity, jimž se věnuje mimo ně.
Ze společně trávených aktivit celé rodiny se jak u dětí tak rodičů jako oblíbená možnost prosadily výlety a procházky, nicméně generační pohled

se lišil. Zatímco paní Bára tuto aktivitu vnímá takto: „*procházka, vždy se něco stane, nějak se to okoření* (smích). *Někdo něco vymyslí*.“ Pan Daniel ji prožívá také, coby příjemnou záležitost: „n*o kdyby nás snímala non-stop kamera, promítalo se to, tak by to mohl být oblíbený seriál* (smích).“ Ze starších dětí je znatelná částečná nespokojenost plynoucí ze soužití s malými sourozenci, což lze ilustrovat na slovech Kláry: „*Já myslím, že všechny ty aktivity, co děláme s rodinou tak jsou fajn. Všechno je tak trochu pod stresem. Ti malí u ničeho nevydrží, když chceme hrát nějakou hru, tak do toho začnu křičet, mami já chci tohle a tati já chci tohle. Když jsme na té procházce, což by mohlo být taky hodně hezký, tak vždycky spadnou do bláta, nebo se něco stane. Takže tak. To lyžování by mohlo být hodně fajn, ale když tam nejsou oni, tak to zase není rodinná aktivita, jako celé rodiny. Je to těžké*.“ Dalibor se vyjadřuje takto: „*s těma malýma se to moc nedá. Na těch výletech jsme omezeni, musíme se přizpůsobit*.“ Jinak však s rodinou krom času trávených o dovolených, rád hraje deskové hry. Pavlova ideální představa společně tráveného času má podobu dovolené „*na safari v Africe*“ (kam se chystá s rodinou kamarád). Jak dovolenou coby další průsečík oblíbené společné aktivity však rodiče s více dětmi vnímají slovy i takto: „*My když jedeme někam na dovolenou celá rodina. Tak, když člověk řekne slovo dovolená, tak mně přijde, že je to docela vyčerpávající. Ten odpočinek tam není. Je to čas, kdy můžeme být všichni spolu, což je dobrý.*“ „*Ale musíš se o ně starat, nejsou samostatní. Zábavičku, jsou nároční na zábavičku, atrakce*.“

V otázce, zda a jakým způsobem případně rodina kopíruje modely z dětství rodičů, vyšla najevo konzistentnost přesvědčení rodičů nebýt tendenční, jít proti proudu času. Paní Bára k tomu uvádí: “ *My asi kopírujeme svoje dětství, v těch zálibách jsme zůstali. Sport, příroda. Nepřizpůsobili jsme se dnešní volnočasové nabídce tolik*.“ Že jsou v tomto přístupu ve shodě, dokazují slova pana Daniela: „*U nás obou je taková tendence nepodléhat těm novodobým aktivitám dětí, být in. Nejradši bychom, aby děcka byly trošku zpátečnický a rádi nám doma pomáhaly a tak.*“ Velkým tématem, které je v rodině skloňováno a jenž představuje největší zdroj napětí („*něco, co nás nejvíc dráždí, nebo mě určitě, když otevřu dveře do pokoje a teď tam leží dva nebo tři a každý má v ruce „destičku“ a tupě tam něco sledují*“), je přístup k technologiím, které jsou součástí životů dnešní mladé generace. Pan Daniel tuto změnu způsobu trávení volného času vnímá krajně negativně. Sám to popisuje takto: „*Je to jinak ve společnosti. Mají v ruce mobily. Musí s tím umět pracovat i do školy, udržují sociální vztahy na sítích, bez těch nemůžou být. My tomu pořádně nerozumíme. Držíme si od toho odstup, v tom je to těžký*“ či takto: „*My jsme vyrůstali v době, kdy já jsem doma neměl počítač. Já jsem se s počítačem setkal až na vysoké*

škole, kdy jsem si ho pořídil na diplomku. Oni to mají automaticky. Mobily už jsou přenosný počítače. Je to mnohem jednodušší si lehnout a projíždět kde co, než přemýšlet, jak se jinak zabavit.“
Nakolik je pro tuto rodinu volný čas podstatný jako zdroj uspokojení ovlivňující pocit štěstí, bylo opět vyhodnocováno na pozadí doby pandemické, kdy volný čas nemohl být organizován a jeho struktura vypadala jinak. Ponechala jsem dané hodnocení na dětech, kdy Klára coby jediná z dětí vnímala více výhody omezeného režimu. Konkrétně se k nim vyjadřuje takto: „*Byl to takový odpočinek, nemusela jsem nikam dojíždět, netrvalo všechno tak dlouho. Teďka musím jet ze školy někam do hudebky, z té jedu třeba dvě hodiny, protože mi nenavazují autobusy, takže to trvá strašně dlouho a jsem tam v té hodině jen 45 minut nebo míň. Někdy mám pocit, že je to úplně zbytečný tam jít. Takhle jsem si jen zapla mobil a měla jsem tu hodinu, vypla jsem to a mohla dělat něco jiného*.“ Dané vnímání je patrně ovlivněno zejména introvertnější povahou, lokací mimo hlavní dopravní uzel a velikostí místa bydliště, které dětem nenabízí dostatečné možnosti odpovídající jejich zájmům. Kontakt s okolím popisuje takto: „*Jediný, co mě vadilo, že jsem si volala s kamarádkou a bylo to někdy až moc dlouho, třeba čtyři pět hodin, to pak mamce vadilo, vidět jsme se ale nemohly. Mně to vyhovovalo, že jsme si volaly. Nemusela jsem nikam jezdit. Ten fyzický kontakt není pro mě ani tak důležitý v kamarádství teda*.“ Pavel je spokojenější, když je jeho čas organizovaný, kroužky by mu chyběly. I mladší Jakub popisuje dobu bez kroužku jako čas, kdy už se „*docela nudil*.“ Daliborovi připadá „*lepší*“ čas bez karantény, zejména mu chyběla volnost pohybu, vadilo, „*že je vše zavřený*.“

3.9.3.3. Omezení v trávení volného času

Opět jako v případě předešlých rodin byl zmíněn poměrně počtu dětí odpovídající úbytek péče a času připadající na jednotlivé potomky. Komplexní pohled, jak lze na tuto skutečnost nahlížet, manifestuje výpověď paní Báry: „*Časově nezvládáme kolem nich skákat. Je to vede k vyšší samostatnosti, což je do života dobře. Musí někdy zaskakovat za nás rodiče v něčem. Jsme si vědomi, že do života budou třeba líp připraveni, ale teď to dětství mají trochu těžší než jejich vrstevníci. Když potřebují někam zavézt, tak to mají u nás těžší prosadit než v jiných rodinách.“* Jaké další sociální dovednosti mohou potenciálně děti v rodinách s více dětmi nabýt, pak paní Bára rozvádí následujícím konstatováním: „*Děcka se hodně otrkávají, třou o sebe sourozenci. Třeba jim to bude k něčemu dobrý, umí se prosadit*.“ Z rozhovoru vyplynulo, že rodiče by rádi navázali na životní styl svých prapředků. Vyjdu-li z životních podmínek našich prarodičů, kdy na vzdělání a volný čas se nekladl takový důraz a výpomoc rodičům s domácností

byla přirozenější součástí života dětí, z vyjádření rodičů této rodiny plyne spíše, že většina povinností kolem chodu domácnosti leží i v této rodině na rodičích. Paní Bára k tomu říká" „*Ve vícečetných rodinách to funguje, že se o sebe postarají sami nebo o sebe navzájem, že jdou k těm rodičům jako poslední možnost. My se staráme až moc, spíš vyčerpáváme sebe. Než padneme*." Jedinou oblastí života dětí, u které si partneři uvědomují, že by mohly děti pociťovat jako omezující, jsou dovozy a odvozy, což: *„ je způsobeno tím, že bydlíme mimo dopravní uzel. Tahle vesnice nemá spojení. Respektive autem je dobré, ale oni nemůžou jet autem, takže jsou závislí na nás."*

Další možná omezení vystihují pocity nejstarší z mého poznání velmi přemýšlivé Kláry vycházející ze srovnání se spolužáky a kamarády. Paní Bára je shrnuje takto: "*Klárka to srovnává, že mají její spolužačky naprostý servis. Mají všechno. Děcka mají oblečení, mají vybavení, jezdí si na zájezdy*."

Než reálné možnosti rodiny mající logicky zvýšené výdaje by však omezující vnímání dcery mohlo být dáno i celkovým úsporným režimem rodiny. Pan Daniel zmínil, že sám vyrůstal v rodině, kde bylo zvykem šetřit a žít hospodárně: „*My těch peněz máme dost, ale nejsme ochotni toho tolik utratit."* „*Jsme vychovaní v tom, že nebudeme zbytečně utrácet peníze. Málokdy si zajdeme do restaurace na jídlo."* Paní Bára k návštěvě restaurace manžela doplňuje takto: „*To kdybychom šli celá rodina do restaurace, to by ty peníze mizely jinak. Je pravda, že občas jdeme na pizzu. Když jsme v Brně na akci a jsme hladem, tak jdeme. Koupíme čtyři pizzy, ale jiné rodiny si koupí jednu. A oni u čtyř pizz řeknou, jsem měl jenom dva kousky (smích)."* Kulturní akce společně nenavštěvují z finančních důvodů a důvodu rozdílného vkusu daného věkovým rozptylem dětí, což paní Bára komentuje slovy: „*Spíš se to tak vyprofiluje, že si vychutnám dámskou jízdu sama s Klárkou. Pavlík jde s kamarádama do kina, potřebuje odvoz, tak se přidá Daniel."*

Z praktických překážek fungování velké rodiny se šesti dětmi lze krom zmíněné nemožnosti jet společně na cyklistický výlet uvést obecně problémy s cestováním, ačkoliv, jak říká paní Bára: „v*ždycky se to dá, sice se skřípěním zubů, ale vždy uděláme, co chceme. I tu dovolenou, že pojedeme karavanem, abychom se vlezli všichni, někdo spí venku ve stanu, abychom se vlezli všichni. Nějak to nacpeme prostě."* Rodina běžně jezdí na dovolené více rodin, kde děti mohou sdílet pokoje s dětmi spřátelených rodin. Letos se poprvé chystají na dovolenou do apartmánu, respektive „*do dvou"* (smích).

Že více dětí znamená i u této rodiny zhoršené podmínky koordinace časových možností jednotlivých členů dokládají slova paní Báry: „*Ale zase, když se povede a sejdeme se při nějaké hře. To je hrozně málo teda. Mají*

tolik aktivit, že se sladit. Musíme se domlouvat, abychom byli všichni doma, když chceme něco společně zažít nebo jet k babičce, kalendář v ruce. Když se to povede třeba na vánoce, tak je to hrozně hezký." Ke společným akcím se využívá příležitost narozenin, kdy jsou všichni členové ochotni se přizpůsobit a zároveň se počítá s větším výdajem.

3.9.3.4. Slaďování pracovních povinností a volného času

Paní Bára je v době provádění šetření na rodičovské dovolené, po čtvrtém dítěti pracovala na poloviční úvazek, přičemž náplň práce tomuto úvazku neodpovídala. Jelikož nápor práce byl neúměrný, zvažuje, že se do původní práce vracet nebude. Panu Danielovi zaměstnání koordinaci mimopracovních aktivit umožňuje, což využívá v případě potřeby.
Pan Daniel však tuto možnost vzhledem k rušnému domácímu režimu příliš nevyhledává, což popisuje svými slovy takto: „*Covid nás naučil pracovat i jinak. Můžu pracovat z domu, ale doma toho tolik neudělám. Dělal bych to mnohem dýl a bylo by to trápení*." Cestováním tráví denně kolem hodiny, přesto mu tento čas stojí „*za to. Jsem vedoucí pracovník, je potřeba s lidma něco probrat, řešit. Jezdím s přístrojema na měření hluku, musíme si předat ty přístroje. S jedním dítětem doma by to šlo zavřít se do místnosti a pracovat. V době, kdy tu byl celý dům plný lidí, to nešlo*."
Koordinace programu všech členů rodiny, zejména volného času dětí, spočívá opět na písemných záznamech do kalendáře. Jak realita vypadá, líčí Klárka: „*Většinu má mamka v hlavě, na něco zapomene, ale už je to v kalendáři. Pro taťku, co není v kalendáři, to neexistuje. Když mu to řeknu, tak na to reaguje, pak mu to řeknu znovu a on na to mezitím zapomene, takže je naštvanej*." Emotivní situace pana Daniela jsou způsobeny patrně přemírou volnočasových aktivit nejstarší dcery, což lze vyčíst z následujícího vyjádření: „*Napíšu to do kalendáře, opatrně se to snažím říct taťkovi nebo to nechám na mamce, protože ten to snáší ještě hůř.*" Asistenci hojně rodina využívá v případě možnosti sdílených odvozů a dovozů (vzhledem k lokaci místa bydliště stranou veřejné dopravy a její frekvenci) rodiči kamarádů, kteří navštěvují shodné kroužky, trenérem fotbalu, členem kapely, jenž dojíždí ze sousední vesnice a podobně. S prarodiči byli dříve v častějším kontaktu. Prarodiče hlídali děti do počtu čtyř, což komentuje pan Daniel takto: „*My jsme dřív nechávali hlídat rodičům, menší počty. Ale těch šest dětí nám nikdo nepohlídá. Rodiče stárnou. Už tam hrozí nějaké nebezpečí. Tak, abychom si pak nevyčítali.*" Pavel zmínil, že nyní jsou prarodiče vytíženi pomocí sourozenci pana Daniela: „*Oni sem jezdili, ale spíš za prací, nám pomoct. Teď strejda staví dům, takže tam jezdili celé*

léto a jezdili tam od září všechny víkendy." Pokud prarodiče zavítají na návštěvu, je to pojímáno, jako pomoc dětem a vnoučatům. Jak konkrétně pomoc prarodičů probíhá, popisuje dále Klára: „*buď hlídali děti nebo na zahradě něco dělali. I když nás jedou jen navštívit, ne za prací, tak si něco najdou. Babička začne umývat okna nebo uklízet celou kuchyň.*"

3.9.3.5. Finanční stránka

I u této rodiny je akcentován nad materiálními statky více hodnotový rámec pojetí rodičovství, což vykresluje paní Bára takto: „*My jsme si to koncepčně stanovili tak, že děti jsou hodnota větší než práce. Tím pádem jsme tomu byli otevření asi. V tom shledáváme větší společenský smysl*." Nosným konceptem a východiskem nazírání je v případě pana Daniela a paní Báry křesťanský princip.

Ústy paní Báry zazněla myšlenka, že to, že si některé děti zažívají větší pocit luxusu, nemusí být pro děti vždy přínosný: „*My ten standard máme skromný. My jsme tak v tom zaběhlí. Spíš mě překvapuje, jak si rodiny hezky žijou, luxusně, nadstandardně. Až si říkám, jestli to pro děti není devastující, takové snobárenství, že se v ČR rozmohlo. Tím, že mají míň dětí, mají nadbytek a my máme normál, bych řekla. Nepociťujeme nedostatek.*"

Děti však dle slov paní Báry na větší možnosti spolužáků upozorňují: „*Starší děcka kalkulují. To bych měl, mohl bych to a to, jiní spolužáci si dopřávají to a to, my nemůžeme. Jednak, že rozpočet, jednak malé děti*."

Rodina pobírá přídavky na děti a rodičovský příspěvek, který si „*dává bokem*." Mimo záznam pan Daniel sdělil, že chce tyto uspořené peníze použít na zájezd do Afriky. Finanční rozvahy má na starosti pan Daniel. Díky spořivému životnímu stylu rodina disponuje finančními rezervami. Jak říká pan Daniel: "*Umíme žít z mála a snažíme se tak vychovávat děti. Nemusíme omezovat výdaje na dětský školní věci.*" Lyžařské zájezdy se školou hradí rodina vždy. U pravidelných volnočasových aktivit není finanční zátěž limitující faktor, což je dáno i menší nákladností zájmů. U nejstarší dcery zvažují, aby nebyla přetížena množstvím zájmových aktivit. I u jednorázových aktivit přirozeně využívají méně nákladných možností trávení volného času, jak popisuje paní Bára: „*není náš styl jít do Bonga a být zavřeni v hluku, jdeme do přírody*." Zde již přichází na řadu různé rozhodovací výdajové strategie, které lze ilustrovat vyjádřeními rodičů takto: „ *Ale když přijdou s dobrovolným poznávacím fakultativním výletem do Anglie na týden, tak řekneme ne*." „*Protože jsi byl na lyžáku, nebo na Erasmu v Německu. Ne, že bychom na to neměli*." „*Ale když Dála jede na lyžák, my jedeme na zimní dovolenou a na jarní dovolenou. Nebo*

dva jedou na lyžáky. To je za dva měsíce sto tisíc.“ „*Teď Klárka měla taneční, to jsem se musel držet u vybírání šatů.*“ „*To jsem paní řekl, že jsem rozhodnutý, že dám maximálně tolik a víc ne. Dala jí šaty, které chtěla, ale za peníze, co jsem chtěl já. Tak kdyby to chtěla na svatbu, ale na prodlouženou.*“ „*Když děcka chtějí nový mobil koupit, tak jim řekneme, jakou částku jim dáme a zbytek si doplatí. To jsou jejich touhy. Líp se k tomu chovají, když si část zaplatí.*“ Dalším momentem je stálé srovnávání se dětí i co do výloh, které se však rodiče sami snaží v rámci vyváženosti korigovat.

Za nejvíce finančně náročné označili rodiče třetí rodiny taktéž období druhého stupně základní školy do 18 let věku a v rámci výdajů v průběhu roku bylo opět zmíněno září a prázdniny. U nastavení rodinných vstupných nabyla ze svých zkušeností rodina dojem, že jsou častěji redukovány na nižší počet dětí než dříve, jak uvádí paní Bára: „*poslední dobou mi přijde, že se uznává jedno dítě. Dva plus dva byl univerzál.*“

3.9.3.6. Role státu

Již bylo zmíněno, že rodiče nástroje rodinné politiky v úvahu nebrali, nekalkulovali s nimi v rámci plánování rozšíření rodiny. Využívají všech dostupných možností (přídavky na děti, rodičovský příspěvek, daňové odpočty). Pan Daniel vnímá pro-rodinné nastavení státu pozitivně, což dokládá jeho výrok: „*Já nechci kritizovat, jak to v našem státě je. Já naopak vnímám, jak se máme dobře. Na to kolik máme dětí. Stát je benevolentní. Na to kolik dáváme na daně a že ještě dostáváme přídavky. Oproti čisté mzdě, naskočí daňové bonusy 10 000,-.*“ „*Neplatím daně prakticky a vkládáme to do dětí.*“ Paní Bára nadšení pana Daniela svým vyjádřením zmírňuje: „*Ale kdybych šla pracovat já, mně stát vezme všechno.*“

Při dotazu na návrhy, které by rodina ocenila ze strany státu ve prospěch rodin s více dětmi, manželé zmínili dotování táborů zdravotními pojišťovnami. Pan Daniel pro tyto účely využívá zaměstnanecký fond. Paní Báře zaměstnavatel spíše výhody tohoto typu omezil: „ *Nám to v zaměstnání krouhali, bylo to město Brno, neměli jsme na dovolené příspěvky. Ošatný nám zrušili, že je to levný. Bylo období, že na mateřské nabízeli fondy na dovolené. Když jsem se zeptala, tak mi řekli, že to zrušili. Zaměstnavatel nenabízí zkrácený úvazek. Pomohlo by, kdyby stát víc umožnil zkrácené úvazky.*“

Rodiče třetí rodiny se setkávají takřka výlučně s kladnými reakcemi na množství potomků, i když se domnívají, je do určité míry dáno tím, že se pohybují v komunitě praktikujících křesťanů. Pan Daniel k tomu uvádí: „*Většinou je to obdiv od lidí. Pravdou je, že se pohybujeme v prostředí křesťanském, kde se to podporuje a vnímá se, že je to dar mít děti a vychovávat.*“

S jinou odezvou se setkali u vlastních dětí, jejichž reakci na oznámení příchodu posledního sourozence paní Bára popisuje takto: „*U pátého jásali, že skvělý a u šestého už byli velcí ti dva starší a první reakce byla, jak to řeknou spolužákům. Že budou vyčnívat. Se čtyřma dětma tam ještě zapadala, ve třídě bylo několik katolíků. Pátý už neřekla ve třídě a šestá omdlívala (smích) a ještě řešila, jak to bude vypadat, že ty přijdeš mamko s tím malým miminkem a já už vycházím s gymplu a bude to moje sestra.*“

3.9.3.7. Partnerství a volný čas

Manželé v době šetření nedisponují časem, který by trávili bez dětí. I když, jak popisuje pan Daniel, bývaly doby, kdy se tak dělo: „*je to takový idealistický příklad. To se nám poštěstí málokdy, abychom mohli vypadnout spolu někam. Už bylo zažitý, že jsme jednou týdně jim tu nechali malé nebo je uspali a šli se projít. Teď v tom zimním období je to těžší.*“ „*To už je tak dávno, že ani nevím*.“ Večerní společné chvíle jim znemožňují provoz domácnosti do pozdních nočních hodin, jak uvádí paní Bára: „*oni jsou tady všichni vzhůru. My chodíme o půl dvanácté, ve dvanáct a nejstarší tady řeší svoje problémy, ještě tu lítají.*“ „*Když uspíme malé, můžeme zmizet v noci. Ale devět hodin a my jsme unavení. Je to takové těžší.*“
O vyhlídkách na změnu, které by teoreticky znamenalo postupné osamostatňování dětí, partnery hovořeno nebylo. Ale s ohledem na skutečnost, že určité rozvolnění již nastalo po čtvrtém dítěti, lze očekávat podobný vývoj i poté, co nejmladší dcerka odroste. Společně tráví volný čas prací na zahradě, procházkami. Pan Daniel mimo to věnuje svůj volný čas péčí o dům a jeho postupnému budování. Pokud se může paní Bára na chvilku uvolnit od povinností doma, jde se ráda projít nebo zaběhat.

3.9.3.8. Děti a volný čas

Nejvíce proaktivní je v rozhodování o výběru volnočasových aktivit u dětí paní Bára, což dokládá tento její výrok: „*Aktivity konzultujeme a doporučujeme, hledáme spolu. Iniciativně hledám a směřuju a natvrdo říkám, ty jsi dobrý na toto a toto a bylo by dobré to rozvíjet.*“ „*Oni si řeknou sami, co by chtěli. Já je třeba někam poslala do klavíru nebo do sokola, ale oni už pak řekli, že chtějí jiný nástroj, někdo se k němu vrátil. Oni se vyfiltrují, buď se ohradí nebo řeknou, to je trefa. Já jsem věděla, že Dála má rád bubny. V osmé dozrál, že ví, co chce a nechce.*“ Nesnaží se tedy děti držet u kroužků, nechávají jim právo volby. Rodiče rozvíjí silné stránky u svých potomků, nejstaršího syna museli naopak omezovat. Pan Daniel popsal důvody následovně: „*Děláme filtr. Dalibor měl v loňském roce tři zlomeniny, je hr. Byl na to dobrý, měli o něj zájem i v jiných klubech, ale ty úrazy*

a ježdění po nemocnicích a co si o fotbale myslíme. To jsme se mu snažili vysvětlit a vypadá to, že to pochopil. Spíš se dá na jiný sport, teď posiluje." Paní Bára jej doplňuje: „*On říkal, že potřebuje adrenalin, že to vždycky bude dělat, že to potřebuje k životu. My mu limitujeme, aby se nezabil. To je můj cíl. Doufám, že už něco pochopil. Je dobrý, že to zažil dřív a na malém*." Kláru limitují s ohledem na množství kroužků a akcí. Paní Bára na dotaz, nakolik dbají u výběru kroužků na všestrannost, říká: „*To asi ne, ten čas je limitovaný, chráníme sebe*." Časový element je důležitým činitelem, jenž vstupuje do výběru kroužků, což dokládá i další vyjádření paní Báry: "*Do fotbalu je hodně chtěli, nabídli se s odvozem a dovozem. Jenže pak tréninky nabývaly, byly víckrát týdně a zápasy. Past pro nás*." Pan Daniel je duší sportovec a podporuje tímto směrem i své děti, ale vzhledem k péči o malé děti nemůže aktivně trávit se staršími tolik času, kolik by si přál: „*mohli bychom společně trénovat triatlon, běhat, jezdit na kole a plavat, ale to s těma malýma nejde.*" „*To je výhoda vícečlenné rodiny, že bychom poskládali triatlonové družstvo z vlastních dětí (smích*)." S možnostmi vyžití na malé obci spokojeni nejsou.

Že je názor rodičů u výběru kroužků určující potvrdil Pavel: „*Mamka s taťkou ví, co nám jde a co ne. Většinou si řekneme, co by nás tak bavilo a oni už něco najdou.*" Klárka si ráda klade v životě výzvy, svůj volný čas má nabitý nejvíce ze všech dětí aktivitami převážně uměleckého zaměření („*S výtvarkou jsem přestala po karanténě. Ta flétna zůstala, klavír jsem přidala potom, protože chci na učitelku a tam se to bude hodit. Chodím do pěveckého sboru*"), přičemž se zdá, že je spíše výkonnostní typ člověka. Dané tvrzení lze doložit slovy Klárky následovně: „*Občas si maluju, já si udělám povinnost skoro ze všeho, i když by se to dalo považovat za volný čas, hraju na hudební nástroje*." Na svůj věk nezvykle vyzrále vyhodnocuje svou oblíbenou aktivitu: „*Netflix za volný čas považuju, ale je to spíš prokrastinace, tak si to neužívám*." Ke kolektivní aktivitě potřebuje přítomnost kamarádů („*do pěveckého sboru jsem chtěla, ale sama na to nemám kuráž, takže jsem musela přemluvit někoho, nakonec se to povedlo*.") Svůj „nejvolnější" volný čas tráví Dalibor posilováním, poslouchání hudby a díváním na Netflix, mobil vnímá jako prostředek komunikace. V rámci organizovaných aktivit se věnuje hře na bicí. Oblíbenost zájmové aktivity nemá nijak úzce napojenu na sociální vazby. S nabídkou v místě bydliště spokojený není. Co by si tedy sám představoval, hodnotí takto: „*Třeba víc hřišť, jsou tu, ale nestojí za nic. Basketbalový klub je nejbližší v Brně. Basket mě baví. Chtěl bych to zkusit. Mám spolužáka, který chodí, ale má čtyřikrát týdně zápas. Snažil jsem se najít klub, který by nebyl na takové úrovni.*" Pavlík se rád věnuje poslechu hudby a jiné aktivity střídá „*dle nálady*." Své organizované volnočasové schéma popsal takto: „*Já mám druhý nebo třetí rok fotbal, teď jsem měl dva měsíce pauzu. Míval*

jsem sokol, protože mamka ví, že jsem ohebnější a mrštnej, tak mě přihlásila. To se zrušilo, protože tam chodilo málo lidí.“ K roli kamarádů při výběru kroužku se vyjádřil takto: „*Ti kamarádi nás k fotbalu přivedli vlastně, kdyby odešli, tak tam spíš zůstaneme. Záleží, jak moc nás to chytne, jak moc nás to baví anebo tam jsme jen kvůli kamarádovi, abychom tam byli s ním*.“ Jakub rád navštěvuje kamaráda, který pochází z ekonomicky zajištěné rodiny, čehož si úměrně svému věku všímá a konfrontuje se s tím (rád by měl jednou stejnou motorku). Dále rád věnuje čas hraním si na mobilu. Začal hrát na ukulele: „*Klárka to umí, ona mě učí, teď to hraju třetí den. Jinak hraju čtvrtý rok fotbal. Začal jsem od září chodit do ping-pongu. V první třídě jsem hrál na klavír. To mě nebavilo.“*
Nakolik se rodiče zajímají, jak tráví děti volný čas, komentuje Pavel: „*Kontrolují to přiměřeně, ne že by nám lezli do soukromí každých pár minut.“* Paní Bára je při návratu dětí vždy doma, pan Daniel přijíždí z práce v pět hodin.

3.9.3.9. Časový snímek

Zatímco paní Bára si v rámci náročného programu zahrnujícího péči o děti najde chvilku pro sebe v podobě hodinové pauzy, kdy spí nejmladší dcerka a syn, který je tou dobou již doma ze školky, si o samotě hraje. V tuto dobu se věnuje poslouchání zpráv, hudby, podcastů. Pan Daniel všechen volný čas věnuje rodině. Jak sám v rozhovoru naznačil, čas, který si pro sebe ukrádá, je na úkor své ženy. Každý den si najdou prostor na rozhovor se staršími dětmi, paní Bára navíc vyznačila studium bible, pravidelné modlitby, rozhovor s manželem. Komunikace se zdá být v této rodině pravidelnou součástí denního režimu, která se nebere jako samozřejmost. Víkendy patří rodinným výletům. Krom kroužků a setkávání křesťanské mládeže, které Kláře vyplňují veškerý celotýdenní program, se snaží pomáhat rodičům. Daliborův rozpis kopíruje slovní popis, který vyplynul z rozhovoru. Nad rámec byl zaznamenán čas trávený s přítelkyní, nedělní regenerace (dlouhý spánek), pravidelné večerní cvičení. Pavel každý den tráví čas s mladšími sourozenci a pomáhá doma, což mimo rozhovor potvrdila i paní Bára. Pavel je nejvíce empatický ze sourozenců, zajímá se o druhé. Jakub má organizovanou volnočasovou aktivitu čtyřikrát týdně, zbylé dny tráví hlavní část odpoledne hraním si s kamarády. Vzhledem k tomu, že dvě nejmladší děti dosud nenavštěvují kroužky, jejich volný čas závisí na programu zbytku rodiny a nebyly vzhledem k pozdější hodině během níž se rozhovor uskutečnil již přítomny rozhovoru, nebyl jejich soupis aktivit vyžadován.

3.9.4 Interpretace výzkumu

Interpretaci proběhlého výzkumu zaštítím závěry vzešlými z předešlých výzkumů. Záběr témat v rozhovorech diskutovaných byl rozsáhlý, zasloužil by si prostor překračující aspirace této práce. Zachovám tedy volnočasový fokus, který úvodem zasadím do popisu širší vícedětné reality. Mým výzkumným šetřením nebylo pokryto celé spektrum závěrů popsaných výše v kapitolách 2.2.1.1. a 2.3.1.1., resp. data vzešlá z výzkumných sond nebyla v každém bodě natolik rozsáhlá, aby mohla potvrdit či vyvrátit závěry z předešlých studií u všech rodin. Pro přehlednost kontext vícedětné reality představím v podobě následující tabulky, ve které jsem zachytila teze vzešlé z předcházejících výzkumů a které byly diskutovány ve všech rodinách. Tabulka podává přehled, zda se mé a předešlé závěry shodují.

Představení rodin	**1. rodina**	**2. rodina**	**3. rodina**	**Shoda závěrů s předchozími studiemi**
Počet dětí	3	3	6	Ano (85 % 3 děti /vícedětní)
Dosažené vzdělání	VŠ, VŠ	VŠ, VŠ	VŠ, VŠ	Ano (převažuje ZŠ, trend matek s VŠ)
Věřící	Ne	Ne	Ano	Ano (věřící častěji 4 a více dětí)
Úplná rodina/ sezdaní	Ano	Ano	Ano	Ano (vstupní podmínkou účasti na výzkumu)
Spokojenost s množstvím dětí	Ano	Ano	Ano	Spíše Ano (70 % obecně avšak míra spokojenosti s výší vzdělání stoupá)

Důvod pro více dětí	Matka - vnitřní pocit Otec- Morální povinnost	Matka - přání mít doma živěji Otec-předem nespecifikováno	Matka i otec - hlubší smysl, dar	Ne
Rodiče pochází z vícedětné rodiny	Matka - Ne Otec - Ne	Matka - Ne Otec - Ano	Matka - Ne Otec - Ano	Ne
Tradiční pojetí rodiny	Ano	Ano	Ano (inspirace předky)	Ano
Spokojenost ve vztahu - rodiče	Ano	Ano	Ano	Ne (75 %)
Zdroje napětí rodiče-děti	Nespolehlivost, domácí povinnosti	Vztahy mezi dětmi	Čas na technice	Ano
Nejhorší vztahy mezi dětmi	První stupeň ZŠ	První stupeň ZŠ/velký věkový odstup mezi syny	První stupeň ZŠ/mladší sourozenci přítěž	Ano
Zaměstnanost matky	Plný úvazek	Plný úvazek	Rodičovská dovolená	Ne
Spokojenost rodičů s dělbou činností	Ano (matka i otec)	Ano	Ano	Ano
Spokojenost rodičů – povinnosti vs. individuální volný čas	Ne – matka Ano - otec	Ne Spíše Ano	Spíše Ne Ne	Ano
Spokojenost – sladění pracovního a rodinného života	Matka - ano Otec - výhrady, práce z domova	Matka - spíše ano, práce o víkendech Otec - ano, práce z domova	Matka - rodičovská dovolená Otec - spíše ano, práce z domova	Ano
Finance nejvyšší hodnota	Ne	Ne	Ne	Ano
Děti vedeny ke skromnosti	Ano	Ano	Ano	Ano
Pravidla fungování-systém	Zajišťuje matka/kalendář	Zajišťuje matka/kalendář	Zajišťuje matka/kalendář	Ano
Blízkost prarodičů	Ano (v místě bydliště)	Ne	Ne	Ano

Pomoc prarodičů	Ano (emocionální, hlídání, stavební práce)	Ne	Ano (hlídání, budování domu, zahrada, úklid)	Ano
Obtíže s hospodařením	Ne	Ano (bez rezervy)	Ano (rezerva)	Ano
Vlastní dům/hypotéka/auto	Ano/Ne/Ano	Ano/Ano/Ano	Ano/Ano/Ano	Ne

Z tabulky zahrnující témata mimo úzký záběr práce plyne většinová kongruence celostátních výsledků šetření s realitou zúčastněných rodin. Zaměřím-li se na položky, v nichž byla zaznamenána neshoda, lze zmínit, že ani u jedné z rodin nebyl důvodem pro založení početné rodiny narození vícerčat, což se v předcházející studii ukázalo jako převažující důvod. Matky první a druhé rodiny v současnosti pracují na plný úvazek, matka třetí rodiny plánuje návrat do zaměstnání na částečný úvazek. Na rozdíl od statistických zjištění, rodiče osloveného souboru vyjádřili spokojenost ve vztazích ve všech případech, můžeme spekulovat, nakolik by se spokojenost lišila při rozhovorech s každým z partnerů zvlášť. Rodiny patří ve srovnání se statistickými zjištěními k hmotně zajištěnějším, mohou si dovolit vlastní dům, auto a dvě ze tří rodin jsou schopny měsíčně odložit určitý finanční obnos pro případ rezervy. Druhá rodina odkládá prostředky za účelem pozdějšího konkrétního využití, tyto nejsou chápány jako rezerva. Splácením hypotéky u dvou rodin nezapadá vzorek taktéž přesně do průměru (57 %), nicméně tento fakt lze dát do souvislosti s vlastnictvím rodinného domu u všech rodin. Nakolik jsou děti vedeny ke skromnosti záměrně a nakolik je dáno faktickými možnostmi rodiny, nelze jednoznačně určit.

Samostatný rozbor věnuji vnímání úlohy státu v podpoře rodin s více dětmi.

Podpora státu/soběstačnost	**1. rodina**	**2. rodina**	**3. rodina**	**Shoda závěrů s předchozími studiemi**
Příjemci soc. dávek	Ne	Ne	Ano	Ne
Autonomie rodiny	Ano	Ano	Ano	Ano
Preference daňových úlev oproti dávkám	Ano	Ano	Spíše ano	Ano
Pocit ocenění	Neočekává se	Ne	Ano	Nelze vyhodnotit

Při zkoumání **role státu v podpoře rodin** vyplynul postoj podporující soběstačnost rodin. U žádné rodiny nevstoupil prvek nastavení rodinné politiky do rozhodování o množství dětí. Vyjma matky v případě třetí rodiny, která čerpá rodičovský příspěvek a přídavky na děti, rodiny nejsou příjemci žádné sociální dávky. Ve všech rodinách je osobou odpovědnou za finanční rozvahu rodiny otec. Rodiče zkoumaného souboru rodin spojuje spíše pochvalný postoj k nastavení prorodinné státní sociální politiky. První rodina vnímá jako morální povinnost, že lidé finančně zabezpečení mají více dětí. Druhá rodina oceňuje daňovou politiku, dávky nejsou vyžadovaným nástrojem podpory. Třetí rodina se snaží orientovat v nabídce možností, které stát nabízí. Rodiče jsou zvyklí žít úsporně, a vedou takto i své potomky. Stejně jako předešlé dvě rodiny chválí možnosti daňových odpočtů.

Dále přikročím k hlubší analýze témat souvisejících s volným časem rodin, přičemž se opět pokusím závěry schematicky zarámovat daty vzešlými ze statistických měření.

Volný čas	**1. rodina**	**2. rodina**	**3. rodina**	**Shoda závěrů s předchozími studiemi**
Čas pohromadě	Pozdní večery, víkend	Pozdní večery, víkend	Pozdní večery, víkend částečně	Ano
Spokojenost rodičů s množstvím času věnovaného volnočasovým činnostem dětí	Matka - Ne Otec - Nelze hodnotit	Matka - Ne Otec - Ano	Matka - Ano Otec - Spíše ano	Ne
Spokojenost s časem na vlastní záliby	Matka - Ne Otec - Spíše ano	Matka - Ano Otec - Ano	Matka - Ne Otec - Ne	Ano
Význam volného času	Ano	Ano	Ano	Ano
Vysoká finanční náročnost	Ne	Ano	Ano	Ano
Finance na dovolenou	Ano	Ano	Ano	Ne (1/3 rodin statistický průměr)
Obtíže s hrazením pravidelných aktivit	Ne	Ne	Ne	Ne
Obtíže s hrazením jednorázových aktivit	Ne	Ano	Ano	Ano
Finančně nejnáročnější věk	Druhý stupeň ZŠ	Druhý stupeň ZŠ	Druhý stupeň ZŠ	Ano
Finančně zátěžové období roku	Nárazové výlohy na kurzy, dovolenou	Říjen, únor, květen, výlohy na dovolené během roku	Září, prázdniny	Ano
Spokojenost s placením rodinného vstupného	Ano	Ne	Ne	Ano

Organizovanost volného času/vzdělání	Ano	Ano	Ano	Ano
Pocit štěstí-organizovanost volného času (děti)	Ano	Ano	Ano	Ano
Následování modelu z dětství	Ano	Ne	Ano	Předešlé výzkumy parametr nezachycují

K otázce **spokojenosti rodičů v časových možnostech věnovaných společným volnočasovým činnostem** jsem vycházela z výpovědí rodičů, které však neumožnují vyvodit jednoznačný závěr záporným směrem. Krom časových možností je třeba brát v úvahu také faktor věkového rozptylu a ztíženého sladění rozlišných zájmů, což je více aktuální u osamostatňujících se starších dětí, které fungují v rámci rodiny více jako autonomní jednotky (k faktorům blíže viz kapitola č. 5). **Společný volný čas** připadá logicky na večery a víkendy, přičemž nejvíce vytížená organizovanými činnostmi je během týdnu druhá rodina. Aktivity starších dětí zasahují nejcitelněji do víkendů v případě třetí rodiny. Společný čas musí proto tato rodina více koordinovat. V individualizovaném **čase věnovaném jednotlivým dětem** u rodičů výzkumného souboru vyplynuly rezervy, které pociťují, vždy však doplněno o pozitiva, která sebou výchova více dětí nese v podobě jejich větší samostatnosti, případně odkázanosti dětí na společnost sourozenců a nutnost vzájemné spolupráce, coby přínosu do budoucího života. Potřeba **času na vlastní zájmy** je u rodičů spíše potlačena. Čas se podřizuje v případě nejmenších dětí, jejich potřebám a potřebám rodiny jako celku. U starších dětí rodiče více času tráví vlastními zájmy. Nejvíce času vlastním zájmům věnoval pan Josef v případě první rodiny, nejméně rodiče šesti dětí. Matka v případě druhé rodiny plánuje ubrat z vlastních volnočasových aktivit kvůli výčitkám způsobeným zhoršenými školními výsledky nejmladšího syna.

Zásadní **význam, který volnému času rodiny připisují**, byl znatelný u všech rodin. Nejvýrazněji čitelný byl u druhé rodiny (matka zaměstnaná ve volnočasovém zařízení). Otec první rodiny vyznává názor, že finance jsou na výlohy související s volným časem jednoznačně určeny. Otec druhé rodiny volnočasovým aktivitám přikládá hodnotovou nadstavbu. U každé aktivity, jimž se děti věnují, formuloval benefity, které jim může aktivita do života přinést. Třetí rodina vnímá organizovaný volný čas za přirozenou formu podpory silných stránek svých dětí, společný volný čas rodinu stmeluje. Všechny rodiny využívají veškerého volného času v průběhu roku k trávení času mimo domov. **Výlohy spojené se** zimní, letní

dovolenou, tábory dětí a prázdninami byly účelově určenou položkou rodinného rozpočtu. I na této skutečnosti lze vysledovat zásadní význam, který způsob trávení volného času pro oslovené rodiny má.

Finanční náročnost nebyla v souvislosti s výdaji na volný čas u první rodiny zmíněna, což je dáno i vyšší příjmovou skupinou, do které rodina spadá. V případě druhé a třetí rodiny je finanční náročnost zvažována při skladbě a frekvenci volnočasových aktivit. V případě třetí rodiny se navíc objevil prvek záměrného vyhýbání se mainstreamovým možnostem volnočasového vyžití. Otázka hrazení pravidelných aktivit nebyla diskutována coby problematická (potenciálně ovlivněno vyšším socio-ekonomickým statusem, jež rodiny naplňují vysokoškolským stupněm vzdělání rodičů, nicméně důležitost hrazení těchto aktivit je dána spíše než ekonomickými možnostmi přesvědčením o důležitosti těchto aktivit, resp. vědomým rozhodnutím rodičů tyto aktivity u dětí podporovat a přednostně financovat). S tímto druhem pravidelných plateb se v rodinách dopředu počítá, finance jsou pro tento účel vyhrazeny. Jiná situace nastává v případě jednorázových aktivit, kde v případě první rodiny opět nevstupuje do rozhodování o výběru aktivit prvek omezených finančních možností, pouze prvek výchovný. U druhé a třetí rodiny již je důkladněji zvažováno, zda a které akce se děti účastní a v jakém složení i s ohledem na omezené finanční možnosti. Děti jsou obecně ve všech oslovených rodinách vedeny k zamyšlení se nad potřebností návštěvy akce, časovými možnostmi svými i celé rodiny, spravedlivou dělbou mezi sourozenci. Rodinné vstupné nebylo v první rodině analyzováno s ohledem na velký věkový odstup mezi prvním a třetím dítětem a finančnímu zabezpečení. Nejvíce by změna v nastavení rodinných vstupných byla pozitivně vnímána u třetí - osmičlenné rodiny, která však placené volnočasové možnosti vyhledává ze všech rodin nejméně. Je zde nejmenší pravděpodobnost sladění individuálních preferencí zábavně-volnočasových. Rodiče této rodiny se zmínili, že děti je o dovolených náročné v tomto směru uspokojit.

Vyjdeme-li ze studie zaměřené na **souvislost stupně organizovanosti volného času dětí a socio-ekonomickým statusem rodin** popsané v kapitole 2.3.1. lze shrnout, že tato korelace byla na daném výzkumném souboru bez výhrad potvrzena. Daný závěr však nemá dostatečný generalizující potenciál, jelikož se výzkumu účastnili pouze rodiče s dokončeným vysokoškolským vzděláním. Jak bylo řečeno výše, daný činitel se neprosadil natolik v rovině ekonomické (ekonomické zázemí rodin není identické), jako v rovině myšlenkových přístupů a strategií týkajících se volného času, které se jeví komplexnější, než by tomu potenciálně bylo u

souboru rodičů s nižším vzděláním. Všechny zúčastněné rodiny dbají na rozvoj dětí i prostřednictvím organizovaných volnočasových aktivit. V první rodině je iniciátorem a aktivizačním činitelem zejména matka, která vychází při volbě aktivit i z vlastní zkušenosti z dětství. I ve způsobech trávení společného volného času rodina spatřuje paralely s těmi prožitými v dětství (výlety, návštěvy prarodičů). Druhou rodinu lze označit za krajní model organizovanosti volného času. Děti mají kroužky do pozdních večerních hodin. Rodina akcentuje snazší koordinaci kroužků společných pro více sourozenců. Prvotní impuls pro výběr zájmových aktivit byly dispozice dětí k nim. Model z dětství působil coby negativní zkušenost, kterou nechce matka druhé rodiny replikovat. Stupeň organizovanosti u třetí rodiny je ovlivněn omezenou nabídkou v místě bydliště (malá obec mimo dopravní obslužnost) a časovými možnostmi rodičů. Určující osobou je opět matka, která se snaží v dětech nalézt silné stránky a po domluvě s dětmi je ještě více posilovat. Model trávení volného času je následován v podobě častého pobytu v přírodě. Na základě výzkumu nelze jednoznačně validně potvrdit závěry o **míře štěstí v souvislosti se stupněm organizovanosti** volného času, respektive vyšší míry nudy. Neměla jsem ve výzkumném souboru zastoupení rodin s dětmi, jejichž volný čas není organizovaný. Pro vyvození závěru hovořícího spíše ve prospěch potvrzujícího, jsem použila srovnání volného času aktuálního organizovaného a doby pandemické, během které kroužky neprobíhaly. Dvě z dětí třetí rodiny se v předcházejícím období léčily dlouhodobě s úrazy a vycházely tak v hodnocení i z této zkušenosti. Dobu pandemickou kladně hodnotil nejstarší syn druhé rodiny, který ocenil sociální izolaci. Nemusel docházet do kolektivu třídy, ve které se necítil dobře. Kroužky a možnost svobodného pohybu mu však scházely. Na tuto dobu vzpomíná v dobrém i nejstarší dcera v případě třetí rodiny, která kladně vnímala časovou úsporu on-line hudebních lekcí bez časově náročného dojíždění. Ostatní děti vyhodnotily dobu s kroužky jako více uspokojující. Nejhůře tuto dobu naopak snášela nejstarší dcera u první rodiny (v té době se u ní objevily problémy psychického rázu), pro kterou je volný čas bytostně důležitý, má jej zaplněný často nad rámec svých možností, aktivity vybírá s ohledem na přípravu na budoucí profesní směřování. Nejstarší potomci se svými postoji vymykali patrně i proto, že uměli precizněji pojmenovat své pocity, byli v citlivém období vývoje, kdy jsou vnitřní pochody silněji prožívány.

4 Sebereflexe výzkumníka

Vědecká práce byla pro mne první cennou badatelskou zkušeností tohoto rozsahu, mohla jsem nahlédnout do fungování jiných rodin sdílejících vícedětnou realitu. Asi nejvíce jsem se obávala metodologické části, jelikož se jednalo o mé první seznámení se s vedením případové studie. Přes hloubkovou analýzu zdrojů zabývajících se metodologií zvoleného výzkumného designu se má práce v některých momentech pocitově blížila spíše intuitivnímu přístupu. Metodologicky volnější pojetí dané metody jsem využila plně k dosažení výzkumných cílů.
Snažím se v životě respektovat intimní zónu druhých, proto jsem byla vděčná rodinám participujícím na výzkumném šetření, že se mi touto cestou otevřely. Do určité míry bylo zapotřebí vzájemné důvěry, proto, i když jsem se snažila precizně připravit ve smyslu definování skutečností, které jsem chtěla ověřit a těmito vodítky rozhovory směřovat, měla jsem v průběhu rozhovoru prioritní zájem na vytvoření přátelského klimatu vedením nenuceného plynulého hovoru. Z tohoto důvodu jsem na zodpovězení některých otázek nebo jejich hlubšímu rozboru, někdy více, někdy méně vědomě, nelpěla. Například když mi bylo naznačeno, že některý informant je v časové nouzi, snažila jsem se na situaci adaptovat a v případě tohoto informanta nezabíhat do detailů. Patrně bylo spíše přínosné, že jsem rodiny částečně znala. Dopředu jsem si stanovila, v čem mi daný oslovený typ rodiny může být hodnotným zdrojem dat. Mozaiku souboru rodin jsem v průběhu výzkumné studie musela modifikovat v momentě, kdy mi třetí rodina a i následně dvě další oslovené účast odřekly. Koordinace sondy ve smyslu zapojení celé vícedětné rodiny se ukázal jako slabé místo výzkumu. Rodiny obtížněji hledaly společný časový prostor. Bylo prozíravé, že jsem započala práci na výzkumu v předstihu s dostatečnou časovou rezervou. Fakt, že mi byly rodiny známy, se v případě první rodiny, s níž mě pojí nejužší vazby, ukázalo mírně na překážku věci. Některé nuance jsem nepotřebovala dovysvětlit, nezazněly v takových podrobnostech v hovoru jako v dalších dvou rodinách. Z pohledu osoby zpovídající jsem se rodinu od rodiny cítila komfortněji. U třetí rodiny jsem již věděla, která témata byla zodpovězena u obou předešlých rodin a ta jsem chtěla zachytit v zájmu vytvoření jednoznačnějších teorii nosných závěrů přednostně. Rozhovor dětí a rodičů jsem vedla logicky v odlišném duchu. U rodičů vyplynula v průběhu hovoru vztahová dynamika stejně jako osobnost jednotlivých partnerů. Ponechala jsem hovořit toho z partnerů, který si vzal slovo. Nebylo mým zájmem zachovat vyváženost prostoru obou partnerů. Obecně platilo, že muži od-

povídali více a ochotněji na otázky týkající se role státu a finančního zázemí rodin, ženy na otázky týkající se fungování rodin a volného času. U dětí jsem naopak dbala, aby měly možnost se vyjádřit všechny. Nejmenší děti (nejmladším účastníkům, jejichž postoje ve studii zazněly, bylo 10 let) se nakonec přirozeně do rozhovorů nezapojily, ačkoliv jsem dopředu nikterak aktéry s ohledem na věk nevylučovala. U více sourozenců bylo složitější udržet pozornost a všímat si, zda opravdu všichni prostor k odpovědi získali. Dále bylo také zapotřebí se přizpůsobit výpovědním možnostem dětí. Měla jsem obavy z možností vyvození obecných závěrů z menšího souboru. Podobu žité zkušenosti rodin jsem nemusela kreativně vytvářet, vyvstala sama, na mně bylo ji zachytit věrně realitě, popsat, analyzovat a jak nejlépe umím interpretovat v logických celcích, předat ji srozumitelně čtenáři.

Byla jsem si vědoma skutečnosti, že šíře tématu byla nastavena spíše extenzivně, chtěla jsem ověřit maximální množství dat vzešlých s celostátního průzkumu. Při vlastním zpracování práce do závěrečné literární podoby, jsem se o to více snažila o kompaktní vnitřně logicky provázaný, strukturovaný dokument. S výběrem tématu jsem spokojená. Došlo v něm k přirozenému propojení mého osobního navázání se na téma a sociálního přesahu.

5 Závěr

Svou bakalářskou práci jsem věnovala problematice volného času vícedětných rodin. Výzkumná práce spočívala v kvalitativní sondě do žité reality tří rodin s využitím výzkumného designu případových studií. Své výzkumné závěry odpovídající na hlavní otázku „***Jakým způsobem tráví volný čas vícedětné rodiny***?“ a čtyři otázky dílčí jsem opírala o teoretické koncepty popsané v úvodní části bakalářské práce a data získaná z předcházejících šetření. Následně poskytnu shrnující odpovědi na mnou nastolené badatelské otázky. Při jejich zodpovězení vycházím z vícedětné reality mnou zkoumaného souboru. Odpověď na hlavní otázku nejlépe vystoupí z rozboru otázek podružných. Otázka ***nakolik se zkoumaná realita shodovala se zjištěními předešlých studií***, byla zodpovězena přehledem poskytnutým v kapitole věnované interpretaci výzkumu. V závěrečném shrnutí rozvinu závěry výzkumu s ohledem na prioritně daná témata výzkumu definovaná v kapitole 3. 2. v podobě odpovědí na hlavní a zbylé dílčí otázky.

V odpovědi na hlavní otázku, která zní „***Jakým způsobem tráví volný čas vícedětné rodiny?“***, lze v nejobecnější rovině říci, že volný čas této skupiny rodin má svá specifika, přičemž každá rodina vyznává své vlastní hodnoty a způsoby trávení volného času. Individuální rozdíly je třeba brát v úvahu. Pro všechny ve studii zahrnuté rodiny byly první volbou trávení společného volného času, na které se shodli všichni členové rodin, výlety a procházky. Specifické místo náleží dovoleným, i když jsou vnímány jinak z pohledu dětí a rodičů, na jejichž servis jsou děti odkázány. Všechny rodiny jezdí na letní i zimní dovolenou. Dalšími společnými aktivitami jsou návštěvy prarodičů, občasné sportovní aktivity, návštěva kulturních akcí. To vše s většími či menšími omezeními souvisejícími s mírou, kterou se do chodu rodin promítají následující faktory. Jejich zmapováním odpovíme na první dílčí otázku.

Mezi ***faktory, které volný čas velkých rodin ovlivňují,*** lze v prvé řadě jmenovat faktický počet dětí. Čím více dětí rodina má, tím více času a pozornosti mohou vyžadovat, rodiče mají teoreticky méně času na vlastní aktivity, nemohou si dovolit časově náročný koníček. Ve vícedětných rodinách je složitější vybalancovat čas mezi všemi dětmi. Je zde komplikovanější koordinace volného času. V mnou provedené studii se tato úměra spíše potvrdila. Rodiče šesti dětí (3. rodina), z nichž některé jsou stále odkázané na neustálý dohled, prakticky žádný volný čas pro sebe nemají,

čímž lze plynule navázat faktorem věku dětí. Bylo prokázáno, že mladší děti vyžadují více péče, zatímco starší jsou schopné trávit volný čas samostatně. Velké věkové rozestupy a rozdíly zájmových preferencí, které pravděpodobněji v případě více členů domácnosti nastávají, ztěžují synchronizaci společného volného času vícedětných rodin. Tyto činitelé se ukázaly mnohdy jako zásadní překážka trávení společného volného času u rodin zúčastněných na šetření. Velký věkový odstup dětí v kombinaci s rozličností zálib, zejména v případě první a třetí rodiny, se stále více promítá do možností plánování volného času rodin. Dále můžeme uvést finanční situaci rodin, která je v případě omezených finančních prostředků limitující co do škály volnočasových možností. I zde mohou rodiny improvizovat úsporným způsobem, například trávit volný čas více v přírodě (všechny rodiny), kulturními akcemi zdarma (maminka druhé rodiny hraje amatérské divadlo i se svými dětmi), svépomocnými tvořivými projekty v rámci komunity rodin (křesťanské v případě třetí rodiny). V mnou zkoumaném vzorku první volbou úspor v rámci volnočasových aktivit jsou ve všech případech jednorázové aktivity. Při zvažování, kterou upřednostnit, se odráží i nastavení rodičů (sportovní, umělecké a další). U mnou vybraných rodin se neprojevil v souvislosti s nízkopříjmovými rodinami skloňovaný začarovaný kruh, kdy nedostatek peněz nutí rodiče k vyšší výdělečné aktivitě a úměrně tomu redukci volného času určeného pro rodinu. Rodiny se přizpůsobují finančním možnostem. Hodnotné trávení volného času je vnímáno všemi rodinami jako významný segment života, na které rodiny méně či více, dle svých možností, peníze vyhrazují. Nižší finanční částka, která připadá na jednotlivé děti a týká se i časové dotace připadající na jednotlivé děti je akceptována jako součást konceptu „velké rodiny“, pro který se rodiče rozhodly, přičemž pohnutky, proč tak učinily, se různí. Společná jsou hodnotová východiska. V případě druhé rodiny byla rozhodující spíše matka, která byla více ovlivněna zážitky z dětství než hodnotovou podstatou. Ve zmíněných omezeních se snaží rodiny spatřovat klady, které případná úskalí vícedětné reality kompenzují. Dané tvrzení lze ilustrovat na shrnujícím vyjádření matky druhé rodiny: „*kdybych měla míň dětí, tak to budu lépe stíhat, ale zase to za to nedáš.*“ Můžeme jmenovat další již citované dětmi přirozeně nabyté dovednosti typu „*soužití, spolupráce, dělení se*“, „*vyšší samostatnost, připravenost do života*“, které rodiče vnímají jako potenciální přínos do života svých potomků vyrůstajících s více sourozenci. Délku pracovní doby rodičů lze označit za další faktor. Oslovení rodiče mají vyhrazený čas na práci v rozsahu standardní pracovní doby. Pouze v případě první rodiny se otec věnuje částečně profesně svému koníčku, který se postupem času stal zdrojem financí pro rodinu. Otec druhé rodiny začal trénovat vlastní děti v gymnastickém oddíle a trávili tak volný

čas společně. Dále se v mé studii projevil faktor lokality, místa bydliště. První a druhá rodina žije v menším městě nedaleko Brna, které disponuje volnočasovými aktivitami i možností pobytu v přírodě. Rodiče i děti jsou, až na 17 ti letou dceru v případě první rodiny, která má vyhraněné zájmy, s nabídkou vyžití spokojeni. Oceňují nižší finanční náročnost kroužků, i když nutno dodat, že rodiče v první rodině by si za kvalitnější kroužky rádi připlatili. Děti i rodiče v případě třetí rodiny pocházející z malé obce vnímají nabídku nedostatečně. Synové se vyslovili, že doufají v širší možnosti s přechodem na střední školu do města. V ostatních aktivitách omezení rodina nevnímá, snaží se nepodléhat moderním trendům trávení volného času. Dalším faktorem, který se u mnou vybraného vzorku rodin neprosadil ve významné míře, nicméně pro úplnost je třeba jej zmínit je zdravotní stav. Pokud některý člen rodiny trpí zdravotní indispozicí, může to ovlivnit volný čas jeho, případně celé rodiny. Zde můžeme připomenout případ synů třetí rodiny, kteří kvůli úrazům nemohli dlouhodobě chodit na sportovní aktivity, na což sami negativně vzpomínají. Otec taktéž dané období vnímá obdobně ovšem z důvodu, že v čase, který trávili u lékaře, nemohl asistovat manželce s péčí o malé děti. Doba pandemická reprezentující zdravotní rizika ovlivnila volný čas rodin bez rozdílu.

Předcházející přehled faktorů částečně zahrnuje i odpověď na další otázku, kterou jsem si vytyčila k zodpovězení, jsou možná ***omezení, jež rodiny s více dětmi v možnostech trávení volného času pociťují***. Krom těch výše nastíněných v rámci podotázky faktorů, z nichž můžeme rekapitulovat náročnou časovou koordinaci, méně času na péči o jednotlivé děti, méně času na vlastní záliby. V rozhovorech pak vyplynula další konkrétní omezení často praktického rázu. Z těchto lze jmenovat komplikovanější koordinaci kroužků, zejména u mladších dětí vyžadujících doprovod. Omezení jsou spatřována v ubytovacích možnostech při rekreaci, kdy, jako v případě třetí rodiny je třeba nutno uvažovat, jakoby jely dvě rodiny. Dále jsou nutná omezení ve sportovních aktivitách vyžadujících sladění fyzických možností, transportu a pořízení finančně či prostorově náročného vybavení. Další oblastí života, v níž se prvek více dětí prosadí výrazněji, než u rodin s jedním či dvěma dětmi jsou kulturní akce (již bylo zmíněno, že zde hledají rodiny úspory nejdříve) a návštěvy restaurací. Z pohledu dětí lze zmínit menší rodičovský servis a menší soukromí. Vstupné na akce bylo logicky nejvíce zvažováno v případě osmičlenné rodiny.

V odpovědi na závěrečnou otázku ***jakou formu podpory (státní, komunitní či jiné) by vícečetné rodiny případně uvítaly v oblasti trávení***

volného času, je třeba uvést, že v České republice neexistuje specifický program podpory pro rodiny s více dětmi. Rodiny mohou využívat obecné zdroje podpory, jakými jsou sociální dávky. Mnou oslovené rodiny jsou zastánci ekonomické autonomie rodin. Můžeme konstatovat, že tímto názorem korespondují s výsledky předchozích studií, z nichž vyplynulo, že tento názor zastávají zejména lidé s vyšším vzděláním (jak tomu bylo i v případě „našich" rodin). Ve svých úvahách o možnostech podpory rodiče v případě první rodiny vychází ze své tříleté zahraniční zkušenosti, kdy si po návratu do domovské země začali více vážit benefitů, které na poli volnočasovém v České republice fungují. Od té doby nevnímají zařízení typu středisek volného času či základní umělecké školy jako samozřejmost. V tom smyslu směřovaly i jejich tipy vstřícné nízkopříjmovým vícedětným rodinám. Navrhují finanční výhody či rezervaci do určitého procenta míst ve volnočasových zařízeních zřízených státem nebo obcí rodinám s více dětmi pohybujících se v nižší příjmové kategorii. Na volnočasové aktivity vícedětných rodin by stát dle otce druhé rodiny přispívat mohl. Benefity státem dotovaného volného času dětí převažují. Konkrétně navrhují dotaci kroužků státem či městem. Jelikož je obecním zastupitelem, uvědomuje si složitost finančních toků ve státním a obecním rozpočtu. Třetí osmičlenná rodina sleduje možné výhody pro rodiny s dětmi, konkrétně například výhody zdravotních pojišťoven. Postrádají příspěvky na tábory. Zvažovali využít dočasný program Ministerstva zdravotnictví podporující lokální sportovní aktivity. Mozaiku návrhů rodiče třetí rodiny doplnili o podporu zkrácených úvazků, navýšení či zřízení zaměstnaneckých fondů a jiných benefitů určených na volnočasové vyžití.

Závěrem bych poděkovala za příležitost stát se coby maminka čtyř dětí součástí reality mých souputníků „vícerodičů." Reálný život volnočasový i ten zbylý, těchto rodin je mnohdy komplikovanější, vyčerpávající, přesto naplňující. Ráda bych touto prací poskytla co nejvíce plastický obraz volného času rodin s více dětmi. Pokud studie přinesla čtenáři i krátké zamyšlení nad potřebami a fungováním této úzké skupiny populace, vyzve-li další následovníky na poli výzkumu zabývat se touto skupinou rodin z jiných úhlů či v jiných souvislostech, opravdový smysl mé práce byl naplněn. Nabízí se možnost věnovat samostatný prostor názorům dětí a jejich vnímání světa s více sourozenci či detailněji vysledovat, nakolik je tato zkušenost ovlivní v plánování vlastní rodiny. Dalším tématem hodným hlubší analýzy může být vzdělávací dráha dětí z více rodin. Totiž vyjdu-li volně z poučky určené volnočasovým pracovníkům (Němec a kol., 2010, s. 80) bez důsledné znalosti životního stylu, zájmů,

hodnot, životních aspirací, rodinného prostředí, a to i v případě rodin s více dětmi, vychovatel dneška zaujme a v nouzi pomůže obtížně.

Použité zdroje

DENZIN, N. K. & LINCOLN, Y. S., (2018) *The SAGE handbook of qualitative research. Thousand Oaks:* Sage. [online]. In: 22. 9. 2022 [cit. 2022-09-22]. Dostupné z: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/1143325/mod_resource/content/1/Norman%20K.%20Denzin%2C%20Yvonna%20S.%20Lincoln%20%20The%20SAGE%20Handbook%20of%20Qualitative%20Research-SAGE%20Publications%2C%20Inc%20%282017%29.pdf

FLICK, U., KARDORFF, E., STEINKE , S. (2004) *A companion to qualitative research: the emergence of a new european welfare regime.* [online]. In: 22. 9. 2022 [cit. 2022-09-22]. Dostupné z: http://www.mim.ac.mw/boks/Uwe%20Flick,%Ernst%20von%20Kardoff,%Ines%20Steinke%20Editors%20A%Companion%20to%20Qualitive%20Research%20%202004.pdf

GAVORA, P. (2000) *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. [online]. In: 20. 9. 2022 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: https://docplayer.cz/46262871-Uvod-do-pedagogickeho-vyzkumu-peter-gavora.html

GULOVÁ, L. (2022) *Sociální pedagogika a volný čas*, Sociální pedagogika a sociální znevýhodnění MU PED, katedra sociální pedagogiky [online]. In: 22. 9. 2022 [cit. 2022-09-22]. Dostupné z:https://ksop.ped.muni.cz/co-je-socped/o-socialni-pedagogic

GULOVÁ, L., ŠÍP, R. (2013) *Výzkumné metody v pedagogické praxi*, Grada, Praha ISBN 978-80-247-4368-4

HANZELOVÁ, M. (2014) *Vedení malé sociální skupiny – případová studie zájmové taneční skupiny, bakalářská práce, MU FF, Ústav pedagogických věd* [online]. In: 22. 9. 2022 [cit. 2022-09-22]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/ojom3/Vedeni_male_socialni_skupiny_ _pripadova_studie_zajmove_tanecni_skupiny.pdf

HENDL, J. (2005) *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace.* Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0982-9.

HENDL, J.: Kvalitativní výzkum. *Základní metody a aplikace*, Sociologický časopis, 2006, Vol. 42, No. 4 [online]. In: 20. 9. 2022 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2006/04/17.pdf

HOFBAUER, B. (2004) *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-927-5.

CHRASTINA, J. (2019) *Případová studie – metoda kvalitativní výzkumné strategie a designování výzkumu*, 1. vyd., UP Olomouc, ISBN 978-80-244-5373-6

JOHANSSON, R. (2003). *Case study methodology. Stockholm: Conference Methodologies in Housing Research.* [online]. In: 22. 10. 2022 [cit. 2022-10-22]. Dostupné z: www.psyking.net/htmlobj-3839/case_study_methodology-_rolf_johansson_ver_2.pdf

KNOTOVÁ, D. (2010). *Pedagogické dimenze volného času,* Paido, Brno ISBN 978-80-7315-223-9

KOLAŘÍKOVÁ, V. & NĚMEC, J. (2017) *Volný čas ve výzkumném diskursu v konsekvencích témat sociální pedagogiky*. Časopis Sociální pedagogika, Ročník 5, číslo 1 [online]. In: 22. 10. 2022 [cit. 2022-10-22]. Dostupné z: https://soced.cz/wp-content/uploads/2017/04/STUDIE_SocEd_T05-01-2017-1.pdf

KRATOCHVÍLOVÁ, E. (2004) *Pedagogika voľného času: výchova v čase mimo vyučovania v pedagogickéj teórii a v praxi*. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 307 s. ISBN 8022319309

KRAUS, B. (2008). *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-383-3

KRAUS, B. (2014) Univerzita HK, *Sociální pedagogika*. [online]. In: 21. 10. 2022 [cit. 2022-10-21]. Dostupné z: https://docplayer.cz/24427760-Socialni-pedagogika-blahoslav-kraus.html

KUCHAŘOVÁ, V., BARVÍKOVÁ, J., HöHNE, S., NEŠPOROVÁ, O., POLONCYOVÁ, J., VIDOVIČOVÁ L. (2020) *Zpráva o rodině*, VÚPSV [online]. In: 21. 10. 2022 [cit. 2022-10-21]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Zpr%C3%A1va+o+rodin%C4%9B+2020.pdf/c3bdc63d-9c95-497d-bded-6a15e9890abd

KUCHAŘOVÁ, V., BARVÍKOVÁ, J., HöHNE, S., NEŠPOROVÁ, O., POLONCYOVÁ, J., VIDOVIČOVÁ L. (2019) *Rodiny se třemi a více dětmi*, VÚPSV [online]. In: 21. 9. 2022 [cit. 2022-09-21]. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vz_460.pdf

MPSV (2005) *Národní koncepce rodinné politiky* [online]. In: 21. 10. 2022 [cit. 2022-10-21]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/372765/koncepce_rodina.pdf/e94cc331-74adb2cb-28fc-0b245438e95b

MPSV (2017) *Národní koncepce rodinné politiky* [online]. In: 21. 10. 2022 [cit. 2022-10-21]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Koncepce_rodinne_politiky.pdf/5d1efd93-3932-e2df-2da3-da30d5fa8253

MAREŠ, J. (2015) *Tvorba případových studií pro výzkumné účely*, Pedagogika, roč. 65, č. 2, 2015, s. 113–142 [online]. In: 7. 9. 2022 [cit. 2022-09-7]. Dostupné z: file:///C:/Users/novotna/Downloads/Ped_2015_2_02_Mare%C5%A1_113_142.pdf

MARUŠÁKOVÁ, A. (2010) *Kvalita života rodičů s více dětmi*, BP. [online]. In: 31. 10. 2022 [cit. 2022-10-31]. Dostupné z: http://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/13107/maru%C5%A1%C3%A1kov%C3%A1_2010_bp.pdf?sequence=1&isAllowed=y

MATĚJČEK, Z. (2017) *Rodiče a děti*, Vyšehrad, Praha, ISBN 978-80-7429-859-2

MILES, M. & HUBERMAN, A. (1994) *Qualitative Data Analysis: an expanded sourcebook. Thousand Oaks,* CA: SAGE Publications. [online]. In: 22. 9. 2022 [cit. 2022-09-22]. Dostupné z: https://vivauniversity.files.wordpress.com/2013/11/milesandhuberman1994.pdf

MIOVSKÝ, M. (2006) *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu.* Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

MORSE, J. M., FIELD, P. A. (1995) *Qualitative Research Methods for Health Professionals. 2nd ed. London:* Sage Publications

OLECKÁ, I., *Případová studie jako výzkumná metoda ve vědách o člověku.* [online]. In: 22. 9. 2022 [cit. 2022-09-22]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/309566395_PRIPADOVA_STUDIE_JAKO_VYZKUMNA_METODA_VE_VEDACH_O_CLOVEKU_CASE_STUDY_AS_A_RESEARCH_METHOD_IN_HUMAN_SCIENCE

MOŽNÝ, I. (2008) *Rodina a společnost*. Sociologické nakladatelství, Praha ISBN 978-80-86429-87-8

NĚMEC, J. (2002) *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido.

NĚMEC, J. A KOL. (2010). *Výzkum zaměřený na…Základní směry výzkumu Katedry sociální pedagogiky PdF MU*, MU Pedagogická fakulta ISBN 978-80-210-5391-5

NĚMEC, J. (2022) *Kvalitativní strategie výzkumu (výzkumné designy, paradigmata), kapitola 4.* [online]. In: 22. 5. 2022 [cit. 2022-05-22]. Dostupné z: https://moodlinka.ics.muni.cz/course/view.php?id=2226

NOVOTNÁ, E. (2017) *Pedagogika voľného času*. Bratislava: Rokus. ISBN 978-80-8951-058-0

NOVOTNÁ, I. (podzim 2021) *Pronatalitní populační politika – ano či ne.* Seminární práce předmětu Sociální politika a sociální patologie. PdF MU, obor Sociální pedagogika

PAVLÍČKOVÁ, J. (2017) *Práce v terénu – aktuální trend sociálně-pedagogické práce s rodinou*, Časopis Sociální pedagogika, ročník 5, číslo 2, ISSN 1805-8825, [online]. In: 12. 10. 2022 [cit. 2022-10-12]. Dostupné z: https://soced.cz/wp-content/uploads/2019/04/Socialni-pedagogika_SocEd_52_2017_retracted.pdf

PROKOP, D. (2020) *Slepé skvrny – o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*, Host, ISBN 978-80-275-0308-7

PUNCH, K. F. (2008). *Úspěšný návrh výzkumu*. Praha: Portál.

PRŮCHA, J. (2009) *Přehled pedagogiky*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-567-7.

SVOBODOVÁ, K. (2007) *Životní situace vícedětných rodin*. 1. vyd. Praha: VÚPSV ISBN 978-808-7007-686. [online]. In: 22. 9. 2022 [cit. 2022-09-22]. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vz_241.pdf

ŠVAŘÍČEK, R., & ŠEĎOVÁ, K. (2007) *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0

YIN, R. K. (2009) *Case Study Research, Design and Methods*. Sage. [online]. In: 20. 9. 2022 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: http://cemusstudent.se/wp-content/uploads/2012/02/YIN_K_ROBERT-1.pdf

ŽIAKOVÁ, K. a kol. (2009) *Ošetrovateľstvo. Teória a vedecký výskum*. 2. vyd. Martin: Osveta.

VELKÝ SOCIOLOGICKÝ SLOVNÍK (1996). Vydavatelství Karolínum, Praha, ISBN 80-7184-164-1.

Příloha A Tab. 1.: Počty závislých dětí ve vícedětných rodinách, Tab. 2.: Počty závislých dětí dle typu rodiny

Tab. 1. Počty závislých dětí ve vícedětných rodinách

počet dětí	absolutně	relativně
tři	67 967	85,4
čtyři	9 018	11,3
pět	1 839	2,3
šest	498	0,6
sedm a více	244	0,3
celkem	79 566	100,0

Zdroj: ČSÚ, primární data SLDB 2011, vlastní analýza

Tab. 2. Počet závislých dětí dle typu rodiny

počet dětí	úplná rodina	*manželé*	*faktické manželství*	neúplná rodina	*matka*	*otec*	celkem
tři	85,8	*86,2*	*82,5*	83,5	*84,4*	*76,9*	85,4
čtyři	11,0	*10,8*	*12,9*	12,8	*12,2*	*17,3*	11,3
pět	2,2	*2,1*	*3,4*	2,6	*2,4*	*4,1*	2,3
šest a více	0,9	*0,9*	*1,3*	1,0	*0,9*	*1,7*	0,9
celkem	100,0	*100,0*	*100,0*	100,0	*100,0*	*100,0*	100,0

Zdroj: ČSÚ, primární data SLDB 2011, vlastní analýza

Příloha B Schéma práce dle R. K. Yin: Případová studie

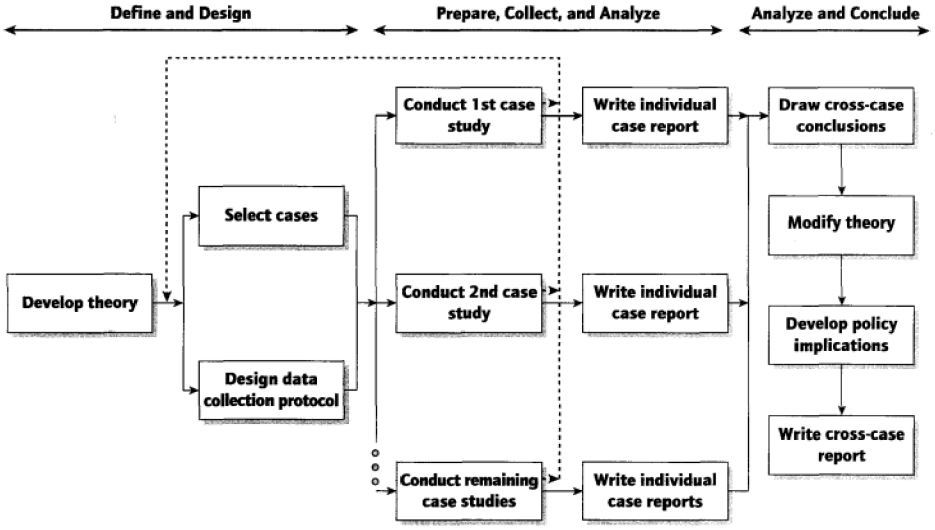

Zdroj: YIN, R. K., 2009, s. 57

Příloha C Časový snímek

Jméno:	Soupis volnočasových aktivit
Pondělí	příjezd 15:15 16:00–18:00 trénink fotbal, 18:30–19:15 poslouchání hudby, příprava na spaní
Úterý	15:15 příjezd domů 15:30–16:30 povídání o škole s mamkou a + svačina 17–18 trávení času s malýma 18–19 pomoc s domácími pracemi
Středa	16:15 příjezd domů 17–17:30 škola 17:45–18:30 hudba 18–19 hraní si s Tadea a Evi
Čtvrtek	příjezd 15:15 17:00 automechanik, 18 škola, pomoc s jídlem
Pátek	15:15 příjezd 16:00–18:00 fotbal trénink, 19–20 hudba
Sobota	11–12 Tada a Evi 13:30–14:30 na mobilu různé hry, videa 15–18 jdu ven 18:30–19:30 pomoc doma
Neděle	9:30–13:30 KS 14:30–15:30 škola 15:30–16:30 mobil různě 17–18 Tada Evi 18–19 Pomoc doma

Příloha D Informovaný souhlas – vzor

Informovaný souhlas

Vážená paní, vážený pane, jmenuji se Iva Novotná a studuji na Masarykově univerzitě studijní program sociální pedagogika. Touto cestou bych Vás chtěla požádat o spolupráci na výzkumném šetření, které je podkladem pro zpracování závěrečné bakalářské práce. Práce se věnuje tématu volného času u vícedětných rodin byla bych velmi vděčná za sdílení Vašich rodinných zkušeností. Aby podklady pro mou práci byly dostatečné, rozhovor s Vámi bych nahrávala na diktafon. Získaná data budou uložena pod heslem v mém osobním počítači, tedy jakékoliv zneužití je vyloučeno. Zda se mého šetření zúčastníte, záleží zcela na Vás. Účast je dobrovolná. Je však možné, že v případě úspěšné obhajoby práce budou získané poznatky případně publikovány či jinak sdíleny pro sociologické využití. Bakalářské práce jsou k nahlédnutí v univerzitním archívů závěrečných prací. Budu tedy velmi ráda, pokud se rozhodnete mého šetření zúčastnit. Jsem připravená a ochotná zodpovědět všechny Vaše dotazy k šetření, jeho průběhu či k mé osobě.

Kontaktovat mě můžete na: Emailová adresa Telefonní číslo

Pokud s účastí na šetření souhlasíte, připojte prosím Váš podpis, kterým vyjadřujete souhlas s níže uvedeným prohlášením.

Prohlášení

Prohlašuji, že souhlasím s účastí na výše uvedeném šetření. Výzkumník mne informoval o podstatě výzkumu a seznámil mě s cíli, metodami a postupy, které budou při šetření používány, podobně jako s výhodami a riziky, která pro mne z účasti na výzkumu vyplývají. Souhlasím s tím, že všechny získané údaje budou v anonymní podobě použity jen pro účely výzkumu a že výsledky mohou být publikovány opět v anonymní podobě výsledků. Měl/a jsem možnost vše si řádně, v klidu a v dostatečně poskytnutém čase zvážit, měl/a jsem možnost se výzkumníka zeptat na vše, co jsem považoval/a za pro mne podstatné a potřebné vědět. Na tyto mé dotazy jsem dostal/a jasnou a srozumitelnou odpověď. Jsem informován/a, že mám možnost kdykoliv od spolupráce na šetření odstoupit, a to i bez udání důvodu. Tento informovaný souhlas je vyhotoven ve dvou stejnopisech, každý s platností originálu, z nichž jeden obdrží moje osoba a druhý výzkumník.

V .....dne..... ..... výzkumník

V .....dne..... ..... účastník šetření

Příloha E Schéma rozhovoru

Kolik je let jednotlivým členům domácnosti? Jste sezdaní? Kolik let jste manželé?

Mohli byste vyčíslit měsíční příjem rodiny v intervalu desetitisíců ve škále do 9 999 Kč, 10 000 – 19 999 Kč, 20 000 – 29 999 Kč, 30 000 – 39 999 Kč, 40 000 – 49 999 Kč, 50 000 – 59 999 Kč, 60 000 – 69 999 Kč, 70 000 – 79 999 Kč, 80 000 a více Kč, nebo pomocí slovního popisu nižší/střední/vyšší příjmová třída?

Jaké je dosažené vzdělání všech členů rodiny?

V jak velké obci bydlíte?

Jaké je vaše profesní zaměření? Jste zaměstnaná (zaměstnankyně/ osoba samostatně výdělečně činná (živnostník, svobodné povolání, podnikatel)/ nezaměstnaná /žena na mateřské dovolené/ na rodičovské dovolené/ pobíráte rodičovský příspěvek po ukončení rodičovské dovolené (tj. s dítětem ve věku 3-4 roky, příp. zdravotně postiženým dítětem ve věku 3-7 let)/ bez stálého zaměstnání/ v domácnosti/důchodce (starobní, invalidní)/student?

Co pro vás znamená rodina? Přáli jste si vždy mít velkou rodinu?

Máte tolik dětí, kolik si přejete?

Co ovlivnilo vaše rozhodování pro širší rodinu? Co bylo pro vás důležité? Kupříkladu prarodiče v dosahu, finanční zabezpečení, bytové podmínky, vstřícný zaměstnavatel nebo skutečnost, že jste sami pocházeli z velké rodiny?

Ovlivnila vás v rozhodování o počtu dětí sociální a rodinná politika v ČR (porodné, výše rodičovské, přídavky na děti)? Pobírá některý člen rodiny nějaké dávky státní pomoci, případně jaké?

Jak byste svou rodinu představili? Myslíte, že je spíše tradiční? V něčem se vymyká v kontextu „české rodiny“?

Zažili jste okamžik, kdy jste zapochybovali, zda bylo rozhodnutí založit velkou rodinu správné rozhodnutí? Nebo šlo vše stále hladce?

Nyní přejdeme k otázkám na přiblížení vztahů ve vaší rodině…
Jak byste jednoduše popsali vztahy v rodině? Kupříkladu jaké je vaše partnerství?

Myslíte, že vaše soužití a vztah by vypadal odlišně při nižším počtu dětí a v čem?

Máte nějak rozlišené úkoly, které každý z vás má na starosti?

Přistoupila bych k dotazům směřovaným na volný čas, kterému se věnuje má práce, a zbylé dotazy k přiblížení rodiny s dovolením nechám, až se připojí děti.

Definice volného času existují, ale vlastně, to co každý si pod tím pojmem představí, může být individuální. Co pro vás znamená volný čas? (práce v domácnosti, zahrada, sport, sebepéče…)

Kopírujete v něčem model trávení volného času ze svého dětství? Podotázka, zda si myslíte, že se životní styl rodin nějak zásadně od vašeho dětství změnil?

Cítíte nějaká omezení v rámci volného času v kontextu velké rodiny?

Jste spokojeni s množstvím času, který dětem věnujete? Chtěli byste trávit více volného času sami nebo s partnerem? Máte vybalancované nebo cítíte deficit?

A co vás nejvíc nabije ve volném čase v rámci té škály věcí, které vás baví?
Vidíte nějaké výhody vícero dětí či z pohledu dětí vícero sourozenců při trávení volného času?

Necháváte výběr zájmových aktivit na rozhodnutí dětí nebo na kolik se na výběru podílíte? Co je pro vás při výběru důležité?

Nechala bych si opět dokončení tohoto tématu pak s dětmi a zeptala bych se na pár otázek k finanční zátěži.
Zvládáte hradit výdaje spojené s jednorázovými aktivitami dětí, jako např. škola v přírodě, lyžařský výcvik, dětský prázdninový tábor, studijní pobyt, soustředění?

Mohou se vaše děti účastnit všech aktivit, o které projeví zájem?

Další otázka směřuje na výdaje spojené s pravidelnými volnočasovými aktivitami dětí (zájmové kroužky, kurzy apod.). Zvládáte je financovat bez obtíží nebo musíte při rozhodování o skladbě těchto aktivit zvažovat i jejich finanční nákladnost či jejich množství?

Musíte zvažovat úspory s ohledem na kulturní akce nebo se nemusíte v tomto ohledu nějak omezovat?

A v případě potřeby finančních úspor z čeho ustoupíte v rámci těchto kategorií (jednorázové, pravidelné, akce) nejdříve?

Kolik procentuálně představují výdaje na volný čas z celkového rozpočtu? Jaký věk u dětí je nejvíce finančně náročný? Které období v roce je nejvíce zátěžové (září, leden-placení kroužků, jaro-placení dovolené, táborů)?

Hodnotíte nějak nastavení rodinného vstupného (2 plus 2, maximálně 3)?

Nyní Vám položím několik otázek na roli státu v oblasti podpory rodin. Domníváte se, že zajištění potřeb nezletilých dětí je věcí jejich rodiny? Dovedete si představit, v čem a jak by mohl stát (nízkopříjmovým) rodinám pomoci v podpoře trávení volného času?

Cítíte se nějak oceněni společností za svůj vklad, který jí poskytujete v podobě kvalitní výchovy více budoucích přispěvatelů do státního příjmu?

Posunula bych se v tématu k otázkám na prolínání profesního a rodinného života…případně soběstačnost nebo naopak odkázanost na pomoci okolí.

Je pro vás složité sladit pracovní povinnosti a volný čas? Využíváte „Home office“ a je pro vás v tomto ohledu přínosným?

Dá se říci, že volnočasová zařízení, která nejsou ve světě běžná, nebo družina vám nějak zjednodušili život, umožnili vám lépe sladit rodinný a pracovní život?

Vítám děti, které se k nám připojili a postoupila bych k zodpovězení otázek, které jsme s rodiči neprobrali anebo abychom zjistili váš pohled na ně.

Shodnete se na způsobu trávení společného volného času? Kdo ve vaší rodině rozhoduje o způsobu trávení víkendů, dovolené? Co je zvažováno při výběru způsobu trávení volného času? (nákladnost, shoda všech členů rodiny, časové možnosti, zdravotní stav…). Jak nejčastěji trávíte společný volný čas?

Vnímáte nějaké výhody početné rodiny?

Vládne mezi vámi spíš spolupráce nebo rivalita?

Využíváte pomoci prarodičů?

Jak je pro vás důležitý volný čas? Co do něj pro vás spadá (kroužky, sebepéče, sport)?

Tak volnočasových aktivit se tedy účastníte, ale jak si vybíráte kroužky? Necháváte výběr zájmových aktivit na rodičích nebo je na vašem rozhodnutí?

Od kolika let navštěvujete nějaký zájmový kroužek? Vybíráte si kroužky podle kamarádů nebo podle vlastních zájmů?

Považujete nabídku volnočasových aktivit dostačující v blízkosti místa bydliště?

Myslíte, že máte po splnění povinností dost volného času pro sebe? Kolik vám na sebe času průměrně denně zbývá?

Kterým aktivitám dáváte přednost, když nic nemusíte, co vám ve volném čase nejvíc přináší radost?

Trávíte každý den na elektronice?

Za jakou dobu po návratu ze školy se vrací rodiče?

Zajímají se rodiče, jak trávíte volný čas?

Jak většinou trávíte volný čas s rodinou? Je pro vás uspokojující tento čas, trávili byste ho rádi jinak?

Co byste nejradši s rodinou dělali?

Myslíte, že způsob, jak trávíte volný čas, nějak přispívá nebo ovlivňuje váš pocit životní pohody nebo nepohody (Covid)?

Máte nějaký systém, který vám pomáhá lépe koordinovat rozvrh aktivit celé rodiny?

Pomáhají vám v zabezpečení volného času známí, prarodiče nebo sourozenci si vypomáhají nebo je na rodičích či jste soběstačná a zvládáte sami?

Chtěli byste něco dodat?

Moc vám všem děkuji za váš volný čas!

Příloha F Ukázka analýzy rozhovoru/kódování

Rodina paní Petry a pana Josefa

Zažili jste okamžik, kdy jste zapochybovali, zda bylo rozhodnutí založit velkou rodinu správné rozhodnutí? Nebo šlo vše stále hladce?

P: Asi, že bych pochybovala? To úplně ne. Tak samozřejmě že byla taková období, ale to je asi normální. **(kategorie: Příběh začíná, podkategorie: Pochybnosti, kód: Taková období)**

J: Ale já si myslím, že to bylo tím, že náš syn přišel až po devíti letech, vlastně víš, do čeho jdeš.**(kategorie: Příběh začíná, podkategorie: Pochybnosti, kód: Naplněná očekávání)**

Aha, že to nebylo tak překotné?

J: Že nemáš tři děti po sobě po roce a půl, pak tě to může přemáhat víc. Myslím, že nám teď dávají víc zabrat puberťáci **(kategorie: Příběh začíná, podkategorie: Vztahy v rodině, kód: Puberta)**

P: No spíš taková ta kombinace, ten Covid zrovna taky nepomohl, ale nemyslím si, že by to bylo o tom počtu jako takovém, spíš o jiných věcech. Nebylo to o tom počtu jako takovém. **(kategorie: Sladění pracovních povinností a volného času, podkategorie: Práce z domova, kód: Covid)**

Jak byste jednoduše popsali vztahy v rodině? Kupříkladu jaké je vaše partnerství?

J: Jednička s hvězdičkou. Jsme zdraví, máme se rádi. Máme společného nepřítele teenageři (smích). **(kategorie: Příběh začíná, podkategorie: Vztahy v rodině, kódy: Harmonie, Puberta)**

P: Tak samozřejmě má to svou dynamiku (smích). Interakce mezi partnery mají být převážně kladné, a to asi splňujeme. **(kategorie: Příběh začíná, podkategorie: Vztahy v rodině, kódy: Vztahová dynamika)**

Přistoupila bych k dotazům směřovaným na volný čas, kterému se věnuje má práce, a zbylé dotazy k přiblížení rodiny s dovolením ponechám, až se připojí děti.

Kopírujete v něčem model trávení volného času ze svého dětství? Podotázka, myslíte si, že se životní styl rodin nějak zásadně od vašeho dětství změnil?

P: Ptáš se na dovolené nebo, co si pod tím mám představit? **(kategorie: Definice volného času, podkategorie: Personalizovaný náhled, kódy: Nejasné hranice volného času)**

Tak definice volného času existují, ale vlastně, to co každý si pod tím pojmem představí, může být individuální. Co pro tebe znamená volný čas?

P: Tak pro mně je to o vybalancování (**kategorie: Definice volného času, podkategorie: Personalizovaný náhled, kód: Balancování)**, co dělá každý zvlášť, co děláme dohromady, aby měl své volno a aktivity organizované a celé to skloubit **(kategorie: Omezení v trávení volného času, podkategorie: Časová koordinace, kód: Skloubení potřeb všech)**, což je největší problém. Já jsem chodila do klavíru, tak jsem chtěla, aby děti chodili do ZUŠky. Donutí to k sebedisciplíně. Člověk musel doma pomáhat a měla i čas pro sebe. Můj táta nás hodně vedl k práci, ale ležet na pláži bylo pro mého tátu ztráta času. Na dovolené hrady, zámky, túry, pořád se něco dělalo. Každý má jinou zkušenost z dětství. Teď to procesujeme, co nám vyhovovalo, co ne. **(kategorie: Definice volného času, podkategorie: Model z dětství, kódy: ZUŠ, Pracovitý táta, Procesování zkušeností)**
J: Nemyslím si, že se to nějak radikálně změnilo. **(kategorie: Definice volného času, podkategorie: Rozdíly současnost vs. dětství, kód: Beze změny)** Občas se jelo na dovolenou, nejezdilo se na zimní dovolenou pravidelně. Děcka chodily po kroužcích. Dřív se četly noviny, teď internet, jezdilo se za babičkama na víkendy. To se dělá stále. Táta neměl kamarády, neměl koníčky. Jediným koníčkem byla rodina, ale já mám kamarády a koníčky. **(kategorie: Definice volného času, podkategorie: Model z dětství, kód: Táta-rodinný typ)** Ale je to o temperamentu. Ani jeden jsme nedělali žádný závodní sport, kterému by se musela celá rodina podřídit. Ani my nemáme tyto ambice na děti, ale kdyby některé dítě je mělo, tak ho podpoříme. **(kategorie: Děti a volný čas, podkategorie: Pohled rodičů, kód: Absence „závodních" ambicí)**
P: Větší holky mají názor, jak chtějí trávit volný čas. Je otázka nakolik je do aktivit rodiny nutit a nenutit **(kategorie: Definice volného času, podkategorie: Ideální volný čas, kód: Nutit či nenutit)** a jak moc se jim přizpůsobovat. (**kategorie: Definice volného času, podkategorie: Personalizovaný náhled, kód: Balancování)**.

Příloha G Přehled kategorií a podkategorií

1. Kategorie: **Příběh začíná**
Podkategorie:
1.1. Vztahy v rodině
1.2. Rozhodnutí pro velkou rodinu
1.3. Pochybnosti
2. Kategorie: **Definice volného času**
Podkategorie:
2.1. Personalizovaný náhled
2.2. Ideálně prožitý volný čas
2.3. Model z dětství
2.4. Rozdíly současnost vs. dětství
2.5. Volný čas coby faktor ovlivňující kvalitu života
(2.6. Profesní vhled paní Vandy)
3. Kategorie: **Omezení v trávení volného času**
Podkategorie:
3.1. Ubývající energie
3.1. Problémy praktického rázu
3.3. Časová koordinace
4. Kategorie: **Sladění pracovních povinností a volný čas**
Podkategorie:
4.1. Možnosti zaměstnání
4.2. Práce z domova
4.2. Systém, asistence
5. Kategorie: **Finanční stránka**
Podkategorie:
5.1. Rodina největší hodnota
5.2. Kalkulace
5.3. Rámec finančních výdajů
5.4. Možnosti úspor
6. Kategorie: **Role státu**
Podkategorie:
6.1. Vliv rodinné politiky
6.2. Využitá pro-rodinná opatření
6.3. Soběstačnost vs. podpora,
6.4. Návrhy ve prospěch rodin s více dětmi
6.5. Ocenění
7. Kategorie: **Partnerství a volný čas**
Podkategorie:
7.1. Párová specifika

7.2. Prázdné hnízdo se blíží
7.3. Individualizovaný volný čas rodičů
8. Kategorie: **Děti a volný čas**
Podkategorie:
8.1. Pohled rodičů
8.2. Hodnocení dětí
8.3. Ideální volný čas
9. Kategorie: **Časový snímek**

Příloha H Přepis rozhovorů

Přepis – Rodina paní Petry (P) a pana Josefa (J)
Děti: Martina (M), Eliška (E), Josef (v rozhovoru se nevyjadřuje)
Výzkumník: *kurzíva*
Respondent: běžné písmo
Kolik je let jednotlivým členům domácnosti? Jste sezdaní? Kolik let jste manželé?
J i P: Pět, patnáct a sedmnáct, 46, 47 let. Ano, 21 let.
Mohli byste vyčíslit měsíční příjem rodiny v intervalu deseti tisíců?
J: Osmdesát tisíc a více.
Jaké je dosažené vzdělání všech členů rodiny?
J: Vysoka škola, vysoká škola, mateřská škola, poslední ročník základní školy, základní škola.
V jak velké obci bydlíte?
J: Velké, necelých sedm tisíc obyvatel, bydlíme v rodinném domě.
Jaké je vaše profesní zaměření?
J: Petra je zaměstnaná, já jsem spíš živnostník, kategorie samostatně výdělečně činný.
Co pro vás znamená rodina? Přáli jste si vždy mít velkou rodinu?
P: Dvě děti mi přišly jako minimum, když je jedno dítě, tak je to smutné, a víc než tři mi zas na druhou stranu přijde až moc náročné. Asi dvě až tři děti byla taková naše představa.
Máte tedy tolik dětí, kolik si přejete?
J: Ano.
Co ovlivnilo vaše rozhodování pro širší rodinu? Co bylo pro vás důležité? Kupříkladu prarodiče v dosahu, finanční zabezpečení, bytové podmínky, vstřícný zaměstnavatel, nebo skutečnost, že jste sami pocházeli z velké rodiny?
P: Pro mě to asi bylo o nějakém vnitřním pocitu. Věděla jsem, že to nějak finančně zvládneme, takže to asi nebyl limitující faktor a jinak jsem nad tím moc nepřemýšlela. Asi to bylo o nějakém tom pocitu. A ano, to vědomí, že máme ty babičky, které třeba pomůžou s něčím, tak to někde tam v pozadí bylo, ale rozhodně to nebyl rozhodující faktor.
J: Tak já si myslím, že je to spíš podložené tím, že si to můžeš dovolit a že ty děti budou mít kde spát, myslím si, že u těch prarodičů je fajn, že ti můžou pomoci, ale myslím si, že i pro ně je taková v širším kontextu vzpruha, že taky mají něco smysluplného, co můžou dělat, a že se můžou i s těma dětma pomazlit. Je to i emoční, nebo i zdravotní záležitost. Mně přišlo, že kdo jiný by měl mít děti, než lidi, kteří si to můžou hodnotově,

emočně a materiálně dovolit. Řešili jsme spíš zdravotní problémy spojené s otěhotněním.
Ano, rozumím.
Ovlivnila vás v rozhodování o počtu dětí sociální a rodinná politika v ČR?
J: Vůbec ne. Tak ona v podstatě žádná není. Dobře, tak platíš menší daně, když máš tři děti.
Myšleno například příspěvky na mateřské dovolené, rodičovské příspěvky?
P: Já si spíš myslím, že hraje roli, jak dlouho jste pak na té mateřské, ale přímo v kalkulaci kolik těch dětí, to ne.
J: Ale zároveň si myslím, že máme kvalitní zdravotní péči, vzdělání a tak, takže vlastně v tomhle kontextu ano, ale že by stát měl nějakou pro-populační kampaň, to ne.
P: Asi bych řekla, že nás minuly ty nejhorší roky, kdy byly ty školky nejvíc plné, že bychom řešili, kam dát dítě do školky, tak to nás minulo. Ale přijde mi, že kvůli té populační vlně teď není místo na středních školách, ale to asi člověk neřeší, když se rozhoduje o pořízení dítěte.
Jak byste svou rodinu představili? Myslíte, že je spíše tradiční? V něčem se vymyká v kontextu „české rodiny"?
J: Jsme hodně tradiční, chodíme do práce, občas jedeme na dovolenou. Petra dělá víc věcí, které jsou vidět každý den, ale i ty moje neviditelné se za ten rok nasčítají.
P: Ty jsi asi víc zaneprázdněn. Každý si vezme oblast, která mu více vyhovuje. Josef třeba neuklízí, ale dělá papírovou práci. Plán byl takový, že teenageři převezmou část práce, ale zatím bohužel to nezvládám managovat, nebo je to jejich aktivním odporem pomáhat. Na zahradě každý děláme své, o to se dělíme.
J: Já se vyhýbám kuchyni a neuklízím po ostatních. Pravdou je, že na rodinném domě je spousta práce, které neutečeš. Dům stárne a vyžaduje víc a víc práce.
J: Provoz je spíš na mě, což je asi víc škatulka, řekněme, tradiční, ale nevím. Jo, jo, ano. Tak žili jsme v Číně asi dva a půl roku, což asi není úplně běžné, ale zase to není tak výjimečné.
Myslíte, že vaše soužití a vztah by vypadal odlišně při nižším počtu dětí a v čem?
P: Tak asi jo. Jakoby soužití asi ne, to spíš ten životní styl. Jak trávíme volný čas. Mně přijde, když máš víc dětí, vždy tam je jeden, který tráví víc času péčí o ně. Já bych si nemohla dovolit mít časově náročného koníčka jako ty, pokud to nechceš hodit na babičku.
J: Tak muselo by to být jiné už z definice věci. Ale jak to máš porovnat. Vědomě máme tři děti, je to, jak to je. Petra dělá práci, kterou má ráda, zároveň jí umožňuje být časově flexibilní a zároveň je to nuzně placená práce. Rodině to tak vyhovuje. Větší tíha na chodu domácnosti je na Petře,

ale na mně vždy byla větší tíha ekonomiky rodiny. Práci jsem v podstatě vždy dělal 11 hodin denně většinu života a teď mám náročný koníček, který se stal ekonomickým příjmem.
P: Ano, mám prázdniny, volný čas. Ale nejsem v práci nešťastná, ale koníčkům bych třeba byla věnovala víc času za jiných okolností. Záleží taky na představě komfortu. Jsem ráda, že máme pěkné bydlení, a že když jdu nakupovat, nemusím přemýšlet, jestli koupím kus masa, ale nemusím lítat každý rok na exotickou dovolenou. Takže ten tvůj koníček beru jako způsob seberealizace, není to oběť rodině.
J: Jenže tady není nic mezi, buď chodím do kolbenky a vydělám 40 000,- a mám čistou hlavu a lepší to nebude, anebo budu tvořit. Ale tak ty taky děláš v podstatě to, co tě baví. Ale důležitý je, že když máš víc dětí, tak svůj čas a energii dělíš mezi víc dětí. Jedináček dostane víc péče a energie a otázka je, jestli je to dobře, jestli v některý moment té péče není moc, kdy oni by měli přestříhávat pupeční šňůru. Jakmile přibude třetí dítě, které z počátku vyžaduje větší pozornost, tak ty nejsi schopný dát tolik energie starším dětem. Někdy je ti to líto vůči starším a zároveň je tam moment, kdy ty na ně můžeš být přísný, ale děti v kontextu té rodiny ví, že jsou milované. V důsledku to nemůže být špatně. Schopnost soužití, spolupráce, dělení se, je vlastně důležitá. Máme komfort prarodičů, kteří se můžou věnovat tomu jednomu dítěti.
Zažili jste okamžik, kdy jste zapochybovali, zda bylo rozhodnutí založit velkou rodinu správné rozhodnutí? Nebo šlo vše stále hladce?
P: Asi že bych pochybovala? To úplně ne. Tak samozřejmě že byla taková období, ale to je asi normální.
J: Ale já si myslím, že to bylo tím, že náš syn přišel až po devíti letech, vlastně víš, do čeho jdeš.
Aha, že to nebylo tak překotné?
J: Že nemáš tři děti po sobě po roce a půl, pak tě to může přemáhat víc. Myslím, že nám teď dávají víc zabrat puberťáci.
P: No spíš taková ta kombinace, ten Covid zrovna taky nepomohl, ale nemyslím si, že by to bylo o tom počtu jako takovém, spíš o jiných věcech. Nebylo to o tom počtu jako takovém.
Jak byste jednoduše popsali vztahy v rodině? Kupříkladu jaké je vaše partnerství?
J: Jednička s hvězdičkou. Jsme zdraví, máme se rádi. Máme společného nepřítele - teenageři (smích).
P: Tak samozřejmě má to svou dynamiku (smích). Interakce mezi partnery mají být převážně kladné a to asi splňujeme.
Přistoupila bych k dotazům směřovaným na volný čas, kterému se věnuje má práce, a zbylé dotazy k přiblížení rodiny s dovolením nechám, až se připojí děti.

Kopírujete v něčem model trávení volného času ze svého dětství? Podotázka, jestli si myslíte, že se ten životní styl rodin nějak zásadně od vašeho dětství změnil?
P: Ptáš se na dovolené, nebo co si pod tím mám představit?
Tak definice volného času existují, ale vlastně to co každý si pod tím pojmem představí, může být individuální. Co pro tebe znamená volný čas?
P: Tak pro mně je to o vybalancování, co dělá každý zvlášť, co děláme dohromady, aby měl své volno a aktivity organizované, a celé to skloubit, což je největší problém. Já jsem chodila do klavíru, tak jsem chtěla, aby děti chodili do ZUŠky. Donutí to k sebedisciplíně. Člověk musel doma pomáhat a měl i čas pro sebe. Můj táta nás hodně vedl k práci, ale ležet na pláži bylo pro mého tátu ztráta času. Na dovolené hrady, zámky, túry, pořád se něco dělalo. Každý má jinou zkušenost z dětství. Teď to procesujeme, co nám vyhovovalo, co ne.
J: Nemyslím si, že se to nějak radikálně změnilo. Občas se jelo na dovolenou, nejezdilo se na zimní dovolenou pravidelně. Děcka chodili po kroužcích. Dřív se četly noviny, teď internet, jezdilo se za babičkama na víkendy. To se dělá stále. Táta neměl kamarády, neměl koníčky. Jediným koníčkem byla rodina, ale já mám kamarády a koníčky. Ale je to o temperamentu. Ani jeden jsme nedělali žádný závodní sport, kterému by se musela celá rodina podřídit. Ani my nemáme tyto ambice na děti, ale kdyby některé dítě je mělo, tak ho podpoříme.
P: Větší holky mají názor, jak chtějí trávit volný čas. Je otázka, nakolik je do aktivit rodiny nutit a nenutit a jak moc se jim přizpůsobovat. Myslím, že se nejmladšímu musíš věnovat ve věcech sportu. Je šikovný a zabaví se sám, ale sport mu moc nejde.
Necháváte výběr zájmových aktivit na rozhodnutí dětí nebo na kolik se na výběru podílíte? Co je pro vás při výběru důležité? Trochu jsme se toho dotkli.
P: Nepůjdeme proti přirozené povaze. Bereme v úvahu zájmy dítěte. Mně přijde fajn hudba, zkusit kolem umění něco. Martinka hrála na nástroj, zpívá, Eliška tancuje. Ráda bych, i kdyby Josífek něco zkusil. Pak trochu ze sportu, nebo kde se schází s děckama, sociální soužití, aby neměl jediný kolektiv ve škole. Ať si toho zkusí víc. Martinka si prošla orienťákem, skautem, výtvarkou. U ní je to specifický, vzhledem k prvkům Aspergera, tak se to měnilo ty zájmy. Teď je zapálená do divadla. Eliška se hledala ve sportech, teď dělá aerobik. U Josífka uvidíme. Líbí se mi myšlenka skauta, mají sociální kontakty, učí se praktické věci, jako rozdělat oheň, postavit stan a zároveň rozvíjí hodnoty v dětech. To by se mi líbilo, kdyby zkusil. Časově se mi zdá, že maximálně tři aktivity jsou optimální. ZUŠ je náročná na čas. Nechci mít dítě, které běhá z jednoho kroužku do druhého. Kompromis mezi tím, co baví dítě a zároveň abych

měla pocit, že ho rozvíjí. Je to o dítěti. Nadaný gymnasta nic jiného nedělá. U průměrného dítěte přičichnout k různým věcem a nechat ho, kam ho nejvíc táhne. A pak je otázka nakolik dítě nutit, když ho to přestane bavit. Myslím, že ho udržet ten školní rok. Naučit se to překonat, ale ne za cenu toho, že tam dítě chodí s odporem.

Nechala bych si opět dokončení tohoto tématu pak s dětmi a zeptala bych se na pár otázek k finanční zátěži.

Zvládáte hradit výdaje spojené s jednorázovými aktivitami dětí, jako např. škola v přírodě, lyžařský výcvik, dětský prázdninový tábor, studijní pobyt, soustředění. Mohou se vaše děti účastnit všech aktivit, o které projeví zájem?

J: Dopřát jim tyto aktivity z finančního hlediska můžeme. Spíš je otázka, aby si uvědomili hodnotu těch věcí. Aby se naučili hospodařit s penězi.

Další otázka směřuje na výdaje spojené s pravidelnými volnočasovými aktivitami dětí (zájmové kroužky, kurzy apod.). Zvládáte je financovat bez obtíží, nebo musíte při rozhodování o skladbě těchto aktivit zvažovat i jejich finanční nákladnost či jejich množství?

J: V zásadě peníze jsou na takové věci, pokud je člověk má.

P: Zároveň naše děti neprojevili zájem o finančně náročný kroužek. V obci, ve které bydlíme, jsou možnosti relativně finančně dostupné. I ZUŠ, přestože je na individuální bázi, je dostupná. Uznávám, že pro některé rodiče může být i to problém. Ale kvalita není vždy, jak bych si představovala, ale nemáme časové možnosti děti někam dovážet. Radši bych zaplatila víc za větší kvalitu kroužku, ale časová náročnost je moc vysoká.

Musíte zvažovat úspory s ohledem na kulturní akce, nebo se nemusíte v tomto ohledu nijak omezovat?

P: Když naznáme, že je pro dítě hodně důležité, tak finance nejsou limitující faktor. Je to v kontextu celého roku, když si za léto absolvovala X aktivit, tak jí dáme k narozeninám. Abychom měli dojem, že je v tom rozumná míra. Holky nemají nesmyslné požadavky.

Kolik procentuálně představují výdaje na volný čas z celkového rozpočtu? Pociťujete obtíže s financováním aktivit ve volném času? Jaký věk u dětí je nejvíce finančně náročný? Které období v roce je nejvíce zátěžové?

P: Počítáš do toho dovolené?

J: Dovolené jsou největší náklad domácnosti po výlohách na jídlo. Ale i za ty pravidelné aktivity se také načte. Provoz domácnosti máme zoptimalizovaný. My to nepočítáme. S dvěma průměrnými příjmy bychom si pravidelné volnočasové aktivity nemohli dovolit.

P: Rozhodnutí, na jakou dovolenou jedeme, uzpůsobíme možnostem rodiny. Nárazové aktivity bych omezila nejdříve při nedostatku financí.

Když přijde Eliška, že chce jet na druhý lyžák, když byla v létě na jazykovém pobytu, tak ji pošlu za tatínkem, ať o tom rozhodne, zda to zaplatí.
J: Tak já tam beru ten aspekt toho sociálního, já taky rád jel na druhý lyžák na střední škole. Základka jí končí, zalyžuje si.
P: Finančně náročné mi přijde nejvíce období druhého stupně, zhruba od sedmé třídy a pak střední škola, kdy obecně jsou kroužky trochu dražší a hlavně se platí různé kurzy typu lyžáky, výjezdy do zahraničí. V poslední době jsou dražší i letní tábory. Holky si samy vybírají tábory a některé z nich jsou finančně náročnější. Co se týče období v roce, tak jsou to ty nárazové kurzy a období prázdnin.
Hodnotíte nějak nastavení rodinného vstupného?
J: Není pro nás téma. Nemusíme řešit, máme větší věkové rozestupy.
P: Někde je zvláštně nastavený, někde je rodinné vstupné dva plus tři, tak chápu, že řeší rodiny se čtyřmi dětmi.
Nyní vám položím několik otázek na roli státu v oblasti podpory rodin. Domníváte se, že zajištění potřeb nezletilých dětí je věcí jejich rodiny? Dovedete si představit, v čem a jak by mohl stát rodinám pomoci v podpoře trávení volného času?
P: Aby byly možnosti pro nízkopříjmové rodiny, kdy třeba Střediska volného času či Základní umělecká škola by mohla mít nějaké procento míst pro tyto rodiny, poskytovat finanční výhody. Instituce zřízené obcí by mohly mít dotační program pro tyto rodiny.
Cítíte se nějak oceněni společnosti za svůj vklad, který jí poskytujete v podobě kvalitní výchovy více budoucích přispěvatelů do státního příjmu?
J: Já se na to dívám obráceně. Role lidí, kteří mají to štěstí, zdraví je spíš přispívat, než něco chtít. Pro mě větší rodina je o tom, že když si to můžeme morálně, eticky, ekonomicky, hodnotově dovolit, tak bychom ty děti mít měli. Tím pomáháme společnost tvořit. Západní svět vymírá, není 2,1 dítěte na ženu, tak pokud si chceme nějak tradice zachovat, tak se to nestane samo a žádným nařízením.
P: A taky nás v tom utvrdila zahraniční zkušenost. Člověk si více váží institucí typu ZUŠ, plavání se školou, že všude nejsou samozřejmostí. Stát je někdy až moc se starající a spousta lidí těch možností nevyužívá a neváží si jich.
J: My dva musíme uživit tři děti a dva seniory, kde se ty peníze vezmou. Někdo je musí zaplatit na daních, což je neudržitelný systém.
Posunula bych se v tématu k otázkám na prolínání profesního a rodinného života…případně soběstačnost nebo naopak odkázanost na pomoci okolí?? Je pro vás složité sladit pracovní povinnosti a volný čas?
J: Tak všichni máme 168 hodin týdně, s tím asi balancuje každý.
P: U nás je to o tom, co dělat, abychom byli celá rodina spolu, holky mají své představy, jeli za prarodiči, na baráku práce, čas pro sebe. Když máš

víkend, dva volné dny, na to jet na výlet, pracovat na domě, navštívit babičky, zahrada v létě.
J: Na druhou stranu v bytě při Covidu s pěti lidmi mohla být těžká ponorka.
Práce na domě tedy nevnímáte jako volný čas?
J: Ono se to časem mění. Ze začátku mě to bavilo, jak se vše tvořilo, pak jak jsme byli v Číně, jsem si od toho rád odpočinul. Teď je to o tom, si najít rozumnou míru, nebýt toho otrokem, zároveň pro psychické zdraví je fajn být v zeleni. Ustoupit od dokonalosti, zahrada je živý organismus.
P: To co musím obsáhnout v domácnosti, rozhodně za volný čas neberu, na zahradě jak kdy. Dům chátrá.
Sport do volného času zahrnujete?
J: U mě je cvičení zdravotní záležitost a o disciplíně. Jdeme dětem příkladem, dobíjí to baterky.
Dá se říci, že volnočasová zařízení vám zjednodušila život? Umožnila vám lépe sladit rodinný a pracovní život?
J: Velký fenomén současné doby, který posunul Covid, je hybridní režim práce z domova, který změnil ten work-life balance. Ušetří 250 hodin za rok, jeden pracovní měsíc.
Jste spokojeni s množstvím času, který dětem věnujete? Chtěli byste trávit více volného času sami nebo s partnerem? Máte vybalancované nebo cítíte deficit?
P: Já bych chtěla mít nějakou aktivitu s J. Je to důležitý být sami spolu mimo dům. Víc jezdit s dětmi na výlety, děti jsou doma zalezlé. V plné sestavě to bude náročnější stále více.
J: Snažíme si dopřávat prodloužené víkendy bez dětí párkrát za rok, večeře. Empty nest, to prázdné hnízdo se blíží, a na společné aktivity bude víc času. Ale asi častěji ty pravidelné aktivity bychom mohli podnikat.
A co vás nejvíc nabije ve volném čase v rámci té škály věcí, které vás baví?
P: Pro mě je to si jít zacvičit nebo být s kamarádkami. Ráda jsem venku, nevadí mi práce venku, nebo když s J něco děláme na zahradě.
J: Když jedeme na dlouhou dovolenou, když je v jiném rytmu. Nebo být ve flow, stříhat videa. V práci mě to baví, jsou tam lidi, kterých si vážím. Já nevypínám. Už teď přemýšlím nad dalším videem. Mám smysluplný koníček s přesahem.
Vítám holky, které se k nám připojily, a přikročila bych k zodpovězení otázek, které jsme s rodiči neprobrali.
Vnímáte nějaké výhody početné rodiny?
M: Když jsi jedináček, můžeš si připadat sama. Rodiče soustředí všechnu energii na jedno dítě, které může být rozmazlené. Kontakt s děckama mu sourozenci zprostředkují i před nástupem do kolektivu.
E: Tak rodiče neřvou jen na mě, což je úlevné. Beru to, jak to je.

A vládne mezi vámi spíš spolupráce nebo rivalita?
M: My se tak tolerujeme, asi ani jedno. Nehádáme se.
A oproti tomu, kdy jste byly menší? Soužití je podobné?
M: Asi jsme se víc handrkovaly.
P: Každá je zalezlá. Rivalitu nevnímám, spolupráci taky ne.
Využíváte pomoci prarodičů?
M: Děda pomáhá s matikou, babička posílá jídlo.
E: Babička mi dává rady do života. Radí mi, kam na střední třeba.
P: Babička jim pomáhá s rukodělnými pracemi.
Jak je pro vás důležitý volný čas? Co tam pro vás spadá?
M: Já definuji volný čas jako věci, které nejsou škola, domácí práce a co není sebepéče, kterou musím dělat.
Ale ty Eliško, vidíš to stejně?
E: Pro mě je sebepéče spíš příjemné trávení volného času. Jinak to mám podobně jako Martina. Kroužky nejsou moc volný čas. Jsem nějak zaměstnaná, a není to jen na mně, ale zároveň mě to baví. Ale když je toho moc, tak to tak nevnímám.
M: Asi to mám podobně.
A jak si vybíráte kroužky? Necháváte výběr zájmových aktivit na rodičích, nebo je na vašem rozhodnutí?
M: Spíš je to mé rozhodnutí.
E: Asi to mám podobně.
Od kolika let navštěvujete nějaký zájmový kroužek? Vybíráte si kroužky podle kamarádů, nebo podle vlastních zájmů?
E: Od pěti let a spíš až na kroužku si najdu kamarády, ale pak je důvod proč ten kroužek opustím, když se tam s ostatními necítím. Teď mě nejvíc baví aerobik.
M: Já taky od pěti let. Zobcová flétna byla nápad mamky. A teď mě nejvíc baví dramaťák, tomu se chci do budoucna věnovat.
Považujete nabídku volnočasových aktivit dostačující v místě bydliště, Martinka má rozšířené možnosti, tím že dojíždí do Brna, že?
M: V obci není dramaťák, to mě mrzelo, ale jinak je toho asi dost.
E: Mně nabídka stačí, ráda tančím a dělám aerobik.
Myslíte, že máte po splnění povinností dost volného času pro sebe? Kolik vám na sebe času průměrně denně zbývá?
M: Moc ne, hodně času mi zabere dojíždění. Každý den čas pro sebe nemám.
E: Většinou ano. Záleží, kolik toho máme zrovna do školy. Hodinku pro sebe vyšetřím.
Kterým aktivitám dáváte přednost, co vám ve volném čase nejvíc přináší radost?

M: Většinou mám úkoly do kroužků. Zajímá mě žurnalistika, dělám kurz žurnalistiky, nebo si čtu, nebo se na něco dívám. Čas trávím s kamarády, nebo s přítelem.
E: Taky s kamarády, nebo se na něco dívám.
Trávíte každý den na elektronice?
M: Přes školní rok jsem dělala online kurz žurnalistiky, nebo si píšu s lidmi, nebo telefonuji. Máme jen facebook, tak si čtu články.
E: Mám to podobně.
Za jakou dobu po návratu ze školy se vrací rodiče?
E: Mamka tu většinou je, taťka pracuje.
Zajímají se rodiče, jak trávíte volný čas?
E: Někdy bych chtěla mít větší volnost.
M: Někdy závidím kamarádům na vysoké, že můžou chodit do práce, dělat si, co chtějí. Ale je dobře, že se nemusím o vše starat.
Jak většinou trávíte volný čas s rodinou? Je pro vás uspokojující tento čas, trávily byste ho rády jinak?
M: Chodíme na výlety, akce, jezdíme k babičce. Výlety jsou fajn.
E: Většinou jsem s tím v pohodě.
Co nejradši bys dělala s rodinou?
E: Nejradši bez našich (smích).
M: Mně přijde vše v pohodě.
Myslíte, že způsob, jak trávíte volný čas, nějak přispívá nebo ovlivňuje váš pocit životní pohody nebo nepohody?
M: Určitě, při Covidu mě mrzelo, že jsem nemohla dělat divadlo. Akorát já toho chci dělat hodně a někdy je toho moc, protože musím dělat věci do školy, na které nezbývá čas. Těším se, až budu na vysoké a budu se moct soustředit na jednu věc.
E: Když nejdu dlouho na tréninky nebo nejdu ven, tak mi to chybí, že to dlouho nedělám.
Máte nějaký systém, který vám pomáhá lépe koordinovat rozvrh aktivit celé rodiny?
M: Mamka plánuje všechny akce, má přehled, kdo kdy je.
P: Je to o té logistice, když potřebuje někdo někam přivézt, odvézt. Plus plánování, abychom se domluvili, jaké má kdo plány, což je čím dál složitější.
Pomáhají vám v zabezpečení volného času prarodiče, nebo sourozenci si vypomáhají, nebo je na rodičích?
M: Někdy nás babička s dědem někam odvezou. Sourozenci si neasistují. Do Brna jezdím veřejnou dopravou. Mám platební kartu a kapesné.
E: Já asistenci nepotřebuji.
Chtěly byste něco dodat?

M: Někdy je těžké volný čas definovat, jestli tam zahrnout aktivity mimo školu, které nás rozvíjejí. Je třeba brigáda volný čas, bude to přes víkendy. *Moc vám všem děkuji za váš volný čas.*

Přepis – Rodina paní Vandy (V) a pana Martina (M)
Děti: Václav (Va), Ela (E), Štěpán (Š)
Výzkumník: *kurzíva*
Respondent: běžné písmo
Začali bychom otázkami na představení rodiny. Kolik je let jednotlivým členům domácnosti? Jste sezdaní? Kolik let jste manželé?
V: Já 48, Martin ještě týden 47, děti 17, 14, 10.
A manželé?
V: Manželé od roku 2001, takže 21, 5 roku.
Já vím, že je citlivá otázka, ale jestli byste se mohli zařadit finančním měsíčním příjmem v intervalu desetitisíců nebo v kategoriích nižší/ střední/vyšší příjmová třída?
V: Čistého by to bylo 70 000-80 000,- Kč, střední příjmová třída.
Dosažené vzdělání všech členů rodiny?
V: Vysokoškolské, vysokoškolské a základní. Dcera studuje gymnázium, syn chodí na střední.
V jak velké obci bydlíte?
V: kolem 7 000 obyvatel.
Dále profesní zaměření?
V: Pedagog volného času, zaměstnaná.
A Martin?
M: Já jsem projektant, zaměstnaný.
Dále bych přikročila k otázkám částečně filosofickým. Jak byste představili svou rodinu? Myslíte si, že je spíše tradiční v kontextu českého prostředí?
V: Tradiční způsob výchovy, rozdělení rolí otec-matka taky tradiční. Zvážím-li, s čím se potkávám v práci, jsme tradiční.
M: Asi jo, ano.
V: Nedělám víc technických věcí, nejsem živitelkou, že by Martin přebíral ženské role. Klasická výchova.
Chtěli jste mít vždy velkou rodinu? Co pro vás rodina znamená?
M: Jsem se nad tím nezamýšlel teda.
V: Já jsem chtěla mít vždycky tři děti. My jsme byli dva s bratrem, tak jsem chtěla víc než dvě. Přišlo mi, že se děti užijí, když jich bude víc. Měla jsem klasický model. Mirek byl ze tří, tak nevím, jestli to chtěl, nebo nechtěl.
M: Já jsem nad tím nikdy nepřemýšlel.
A ty jsi nějak trpěla tím, že jsi měla jen bráchu?
V: Netrpěla, ale měla jsem kamarádky s dvěma sestrami, další to měla taky tak a přišlo mi to, že je to takový živější, tak jsem si to sama pro sebe říkala.
A máte tedy tolik dětí, kolik si přejete?
V: Já určitě.
A Mirek je v tom neutrálně?

M: Asi jo.
Co ovlivnilo vaše rozhodování pro širší rodinu? Co bylo pro vás důležité? Kupříkladu prarodiče v dosahu, finanční zabezpečení, bytové podmínky, vstřícný zaměstnavatel, nebo skutečnost, že jste sami pocházeli z velké rodiny?
M: Finanční zajištění asi ne.
V: Taky přemýšlím, že žádná kritéria nemáme dostatečně vhodná a stejně jsme se rozhodli. Babička faktor nebyla, bydlí v Brně, hlídala, ale ne extrémně moc. Umřela, když bylo Štěpánovi rok a půl. Táta není hlídací. Martinovi rodiče bydlí v Jižních Čechách. To nebyl faktor. Možná výhoda toho, že žijeme v domě a ne v bytě, nemusíme řešit prostor. Ve dvojpokojáku, trojpokojáku člověk přemýšlí, jak děti poskládá. Tam by to hrálo roli. Finance na mateřské tolik neřešíš. Nepřemýšlíš, kolik zabere to další dítě, protože jsi pořád v reálu potřeb toho malého dítěte, které jsou jiné než potřeby staršího dítěte. Přišlo mi, že děti budou spokojené, přestože budou finance omezující. Neřešila jsem to. Do auta se to vejde. Až zpětně je mi jasné, že je to pro rodiny finančně jednodušší, když mají míň dětí, ale stejně bych se nerozhodla jinak, protože si nemyslím, že je to pro ně tak hrozně důležitý. Vy jste byli tři a taky jste to neřešili, jestli máte dost nebo nemáte. Naši neměli dost peněz, i když jsme byli dva.
Ovlivnila vás v rozhodování o počtu dětí sociální a rodinná politika v ČR (porodné, výše rodičovské, přídavky na děti)? Pobírá některý člen rodiny nějaké dávky státní pomoci, případně jaké?
V: Jedině délku mateřské dovolené jsem zvažovala. Když jsem neměla babičky a dědečky, tím, že je mateřská do tří, čtyř let, tak jsem tak dlouho doma, že tu základní péči můžu provést. A do dalších podpor jsme se nevešli.
M: Jediný, kam se vejdeme je odečet na děcka. Ale není to nic, co by rozhodlo. Tím, že děti máme, máme i odečet, ale není to rozhodující. Na přídavky jsme jednou dosáhli, nevím už, kdy to bylo. Prvního čtvrtroku někde.
V: Když jsme měli malého Vojtu.
Zažili jste okamžik, kdy jste zapochybovali, zda bylo rozhodnutí založit velkou rodinu správné rozhodnutí? Nebo šlo vše stále hladce?
V: Ne, že bych sama sobě řekla, že jsem to neměla dělat, ale když jsem rozčílená, zlobím se na děti a oni se k sobě chovají škaredě, tak někdy vypouštím křik, že jsem si pořídila velkou rodinu proto, aby měli hezkou rodinu s hezkými vztahy, že jsou horší než, kdyby byli jedináčci, a jestli jsem neudělala chybu. Ale to není to vnitřní přesvědčení, ale je to, že jsi rozčílený a potřebuješ to ventilovat. Pravdou je, že já jsem chtěla hrozně třetí dítě. Druhé dítě bylo hodně v pohodě a hodně bezproblémové, tak jsem měla pocit, že když přibude třetí dítě, že to nebude takový rozdíl.

Prvního půl roku jsem si to i myslela. V roce a půl, ve dvou letech nejmladšího dítěte, mi přišlo, že ten rozdíl je safra veliký, ale nebylo to o tom, že bych pochybovala, že jsem udělala špatně, ale říkala jsem si, že jsem to špatně odhadla, myslela jsem si, že to bude bez problémů. U nejmladšího vidím nejvíc, že na něho mám míň času, míň energie. Lékaři, různé rehabilitace, vyšetření, jasně, kdybych měla míň dětí, tak to budu lépe stíhat, ale zase to za to nedáš. Nestalo se mi, že bych si řekla, že bych to vrátila. Tobě taky ne, že?
M: Tak ono to ani vrátit nejde.
V: Ale neřekl sis, že jsi udělal chybu?
M: My spíš jsme začali zjišťovat, ty dvě děcka to je v pohodě a Elinka je do dneška nejvíc v pohodě. Rozdíl mezi dvěma a třemi děckama skoro není žádný. A on je celkem razantní. Třeba s tím autem, dostat tři sedačky do auta už je celkem problém. Se třemi děckama jít někam už je docela problém. Když se někde jde, tak je rodinný dva plus dva, ne všude mají dva plus tři. Všechno je třeba stavěný na ty dvě děcka, než tři, ale to člověk zjistí až časem.
V: I ubytování v apartmánech je složitější.
M: Člověk si řekne, toho jsme si nevšimli, ale už s tím nemůže nic udělat. Ani nechce, děcka jsou naše, máme je rádi, i když bychom je občas zabili, ale je to tak. Postupem času člověk zjišťuje, že je to náročnější než ty dvě.
Nyní přejdeme k otázkám na přiblížení vztahů ve vaší rodině…
Jak byste jednoduše popsali vztahy v rodině? Jste tu vy dva, tak začněme vaším partnerstvím?
V: No jak kdy, máme takové vlny. Relativně probíhá manželství bez žádných velkých kolizí, žádné stěhování, vyhrožování. Já jsem měla divoké rodiče, u nás běžely hádky obden nebo denně a byl velký křik a tak. Takhle to není. Ale i kdybych chtěla, nemá to odezvu u manžela. On je takový relativně klidný typ, nerad se hádá, volí taktiku mlčení. Jak jsme každý z jiné rodiny, člověk je zvyklý na něco jinačího a sžít si typy výchovy mi přijde nejtěžší. Martin má rodinu, která neprojevuje emoce navenek, nic moc neříká. U nás se řešilo úplně všechno, všichni věděli o všech všechno, takže bych to taky tak ráda měla, a on chce zase ten klid, tak z toho jsou někdy rozbroje a hlavně, co mě napadne, to řeknu, někdy nad tím nepřemýšlím. Jak jsme spolu delší dobu, někdy jsme citlivější na věci, které nám nevadily, když jsme byli mladší. Jak člověku začnou vylézat ty negativní stránky, čím je starší a ten druhý si jich začne víc všímat a začnou mu víc lézt na nervy, když jsme se znali pět roků. A jak jsou ty děti větší a nepotřebují tolik péče intenzivně, tak se víc můžeme soustředit na naše negativa, tak někdy bojujeme, nebo spíš máme neshody, že já něco řeknu, Martin to vezme nepříjemně, tak mlčí, já jsem naštvaná, ale relativně nic závažného se neděje.

M: Já poslouchám, se něco rád dozvím (smích). Asi tak nějak.
V: Někdy mi přijde, že příchodem třetího dítěte začal ztrácet pocit, že má nějaké své soukromí a čas na sebe a začal si ho ukrádat svým způsobem, pracovat ve sklepě, aby měl svůj klid, nebo si na mobilu hrát karty, číst si, zavírat se. U prvního dítěte byl hrozně nadšený z dítěte, věnoval se mu, s příchodem druhého dítěte pořád dobrý. U holčičky to fungovalo jinak, ta byla víc napojená na ženy v rodině. S příchodem Štěpána dobrý, ale bylo toho najednou moc. Tam došlo k posunu. Já se teď věnuji hodně času doma dětem, Martin se občas snaží osvobodit od dětí, je toho na něho hodně. U mě hraje roli asi, že jsem na děti víc zvyklá po letech na mateřské a taky vzhledem k práci, kterou s dětma dělám. Neříkám, že pořád na ně mám čas a nervy a jsem spokojená, ale přijde mi to normální s nimi ten čas trávit. Obzvlášť když byl Covid a byli jsme najednou všichni doma, tak toho bylo hodně. Děti se dostávají do puberty, vztahy se komplikují. Jak se začnou vyjadřovat jinak.
M: Je to možný. Nějak to tak je.
Možná jak člověk stárne, energie ubývá?
M: Přemýšlím, jak to říct. Možná mám menší trpělivost, než jsem měl.
V: Člověk se může s jedním dítětem hodinu piplat, ale když se ztrojnásobí, tak je to hodně. Buď to začneš rozdělovat, nebo snižovat jednotlivé úseky. Jenže oni nechtějí, aby to člověk snižoval, nebo člověk uniká. Martin má tu relaxaci, že uniká, chodí na čím dál delší procházky se psem, forma úniku. Já si občas střídám, že některý den si víc povídám s Elinkou, jiný den s Vaškem, jiný se Štěpánem. Oni si to hrozně hlídají, bojují s žárlivostí na sebe, když cítí, že se jednomu věnuji hodně, hlavně ti starší to řeší.
M: To je tak vždycky, ti starší si myslí, že nejmladší je nejvíc opečovávaný a má největší lásku. Nechápou, že tu lásku měli taky, jen si to nepamatují. Myslí si, že Štěpán nemusí dělat to co oni a nedělá, to oni musí. Nechápou Vašík versus Štěpán, Vašík je o deset let starší a nechápe, že nemá ty práva a povinnosti stejný. Elinka tolik nežárlí. Vašík se Štěpánem mají společný pokoj, tam jsou největší boje, Elinka má vlastní pokoj.
Máte nějak rozlišené úkoly, které každý z vás má na starosti?
V: Martin má na starosti účetnictví, taxikaření, technickou stránku domu, platby, tabulky, energie. Já mám 95 procent školy dětí. Matika, fyzika, geometrie, věci, které neumím, má manžel na starosti. Dál kroužky dětí, co kdo bude, co kdo kam má jít. Doktory tak na půl, kvůli dopravě. Domácí práce, nádobí, vaření, prádlo já, když je potřeba občas pomáhá, udělá myčku, prádlo věší, nevaří nikdy, neohřívá. Úklid větší, který děláme společně, tak pomáhá. Já jsem oblíbenější u dětí, protože on je ten, který říká, co mají odnést, přinést, uklidit, je v tom důkladnější a vydrží to delší dobu a intenzivněji.

Přešla bych k volnému času, kterému jsem se chtěla ve své práci věnovat prioritně. Co pro vás znamená volný čas? Zjistila jsem, že každý volný čas vnímá jinak, ráda bych to individualizovala.
V: U dětí je volný čas od té chvíle, kdy se vrátí ze školy, než jdou spát. U mě čistě teoreticky od té chvíle, jak se vrátím z práce, než jdu spát. Dospělí mají trochu jinak nastavené povinnosti doma, takže volný čas je pro dospělého ten volný čas, který si ukradnu mezi těmi povinnostmi. U dětí je to celá ta doba, ale je tam složka organizovaná, protože jsme to z velké části my, kteří vybírají nebo jim pomáhají vybírat ty placené aktivity. Zbytek je ten úplně volný čas, ale který taky trochu regulujeme. Regulujeme, jestli budou doma, nebo budou venku, jestli budou mít k dispozici telefon, nebo jiné technické možnosti, nebo je mít nebudou.
M: Ony taky ty organizované, placené věci, což jsou kroužky, tak to není tak, že bychom jim to nadiktovali, ale účastníme se na nich výběrem a placením. Je to tak, že si to jistým způsobem vybrali sami. Když nepočítám, že tři děcka prošly gymnastikou, což v podstatě musely ze začátku, tak všechny ostatní kroužky si vybírají sami. Skauta.
V: Tak trošku s dopomocí, vybírá se v raném věku, takže ten zásah rodiče není špatný, protože musí zvážit, jestli na to má čas, finance a možnosti, aby dítě do kroužku chodilo. Taky musí zvážit, jestli je to směr, u kterého by dítě vydrželo delší dobu než měsíc.
M: Taky je to o tom, že je potřeba děcka u toho držet. Pokud rodič dítě u toho nedrží, tak hrozí, že toho po 14 dnech nechá.
V: V tomhle jsme tvrdí. Já vím, že to vypadá, že se řekne volný čas, ale my to bereme tak, že je to taková příprava na život. Když si to dítě vybere a začne tam chodit, dítě po 14 dnech nemůže znát ten kroužek natolik, aby vědělo, že tam opravdu nechce chodit. I v rámci toho by měl získat nějaké dovednosti a schopnosti, které upotřebí dál. To je i to, když něco začnu dělat, tak to dokončím. Máme domluvu, že školní rok dochodí vždycky. Jednou jsme nechali Elinku přejít zpátky z kroužku do kroužku, bylo to v rámci jednoho Střediska volného času. Možná jednou Štěpán v pololetí, ale děti moc nepřebíhají z kroužku do kroužku.
Co tam tedy zvažujete při výběru kroužku?
V: Vašík, první kroužek byla gymnastika u Vašíka, byl divoký, nevyřáděný, byl na tom pohybově dobře, ale je to spíš individualista, není týmový hráč. Hledali jsme sport, kde se vyřádí, vybije energii a nebude zapotřebí spolupráce s ostatními dětmi. Z toho mi nejlépe vyšla gymnastika. Jednou mi někdo na hřišti řekl, že má sílu v rukách. Jemu se líbila, rok dva jsme tam chodili s ním. Martin to pak začal trénovat taky, čímž se zapojila rodina a postupně jsme tam malou Elinku vodili a Štěpán tam chodil kvůli tomu, aby v tom čase byl s tatínkem, tak tam byl od roku a půl jako doprovod. Navážno chytla gymnastika jen Vašíka, který to dělá

ještě v 17 ti letech. Elinka má tvrdší povahu, když jí něco nejde, začne jí to vadit. Začala bojovat, chtěla chodit, nechtěla chodit, střídavé období. Nakonec ze strachu z kladiny přestala. V devíti letech skončila. Štěpán chodil do loňského září, kdy už to nevydržel manžel. On tam chodil rád, ale bral to jako volný čas, kdy občas cvičí s trenérkou, občas si dělá, co chce. Ta gymnastika byla nejvíc na našem výběru.
M: Jeden z nejdůležitějších důvodů byla koordinace prostoru a času. Eliška si šla svojí cestou, do aerobiku a do atletiky. Štěpán začal chodit do atletiky.
V: Štěpán není sportovec, ale potřebuje pohyb. Tím, že to vedou 4 tatínci, připadá mi, že k nim mají hezký přístup, že na ně netlačí. Dostanou pohybové základy, má tam kamarády svého věku. Pro něj je nejhorší vypravit se z domu, potom je spokojený. Nutně nepotřebuje pohyb k životu, na rozdíl od starších sourozenců, ti potřebují sport k životu.
Vaše děti přirozeně tíhnou ke sportovním aktivitám, takže aby to zaměření bylo všestranné, úplně neřešíte?
V: Nejvšestrannější kroužek, kterým prochází celá rodina, je skaut. Je pravda, že v tom proráží cestu nejstarší Vašík a to se chytlo dál. To je top kroužek všech dětí, který zahrnuje jak pohyb, hraní s dětmi, naučení se věcí o přírodě, nějaké dovednosti. Zahrnuje to úplně všechno. K tomu je nemusíme nutit, všichni tři tam chodí rádi. Vašík už v pozici vedoucího. To je jejich kroužek, který je nejvíc odpočinkový. Skaut sice není úplně o tom volném čase, jsou tam pravidla pevně dané. Mým dětem sednou, zasáhne do volného času i o víkendech i prázdninách. Na rozdíl od sportu, i když my jsme příznivci toho, že sport děti dělají. Je to tak, že víkendy jsou o závodech, a dítě dostane hodně zabrat, je to nápor na nervy i na tělo, kdežto ve skautu, když zasáhne do víkendu, tak i přesto, že přijedou unavení, je to taková odměna, kdy si užijí zábavy. Víc si pohrají. Sport má výhody v získávání volních vlastností. Vydržím, přemůžu se, tohle mi nejde, přemůžu se. Já jsem matka tlačitelka dětí do všeho.
M: Skaut ano, ale není to o tom, že děcka by měly dvě hodiny skauta, ale mají i víkendovky a tábor, ale zachází to do jejich života. Nejvíc to bere Vašík. Potřebuje řád a to ve skautu má. Snaží se podle toho žít, všechny skaut ovlivnil, ale Vašíka nejvíc, on se podle toho snaží žít. Co se týká sportu, není to o tom, že by je to unavovalo. Ale má to výhodu tu, že zjistí, že se jim něco povedlo. Už to, že vyjedou na ty závody. Ne každý to dokáže. Někde dostanou ceny, což by mělo být na závodech v tomto věku všude, ale není to všude pravda. To, že někde byli, mohou vyjet někam jinam, závodí mezi sebou, někdo je lepší, někdo je horší, posunují se dál. To je výhoda sportu, toho způsobu života. Elinka se Štěpánem umí běhat, Vašík umí udělat veletoč na hrazdě. Něco dokázali, něco, co nedokáže většina lidí. Zvyšuje jim to sebevědomí.

Jste spokojeni s množstvím času, který dětem věnujete?
V: Jak kdy.
Chtěli byste víc času trávit s partnerem?
M: Jak kdy (smích).
V: Přijde mi, že bych se mohla věnovat víc. Teď jsem bojovala sama se sebou. Kromě sboru chodím hrát amatérské divadlo s dvěma mladšími dětmi. Což mi přišlo fajn, že jsme tam chodili zároveň, dělali jsme podobnou věc a já jsem dělala něco, co mě bavilo. Dostalo se to do situace, že nejdřív přestala Elinka. Ona je měnič, ráda by zkoušela všechno, teď má teda docela dlouho koníčky. Štěpán si chodil pohrát. Na podzim ten koníček pro mě byl taky taková povinnost, tak jsem tam začala chodit po práci, docela pozdě se vracím z práce. Z práce jsem šla rovnou do divadla a byla jsem tam do čtvrt na devět. Štěpán sám neudělá do té doby nic. Dostala jsem se do fáze, kdy jsem si to vyčítala. Když na třídní schůzce mi paní učitelka řekla, co všechno ten Štěpán nedělá. Říkala jsem si, no tak, protože já si tady chodím hrát divadlo, jsem přetažená, unavená, nestíhám domácnost a nestíhám jeho. Neužila jsem si to a ještě jsem se zaúkolovala do termínů, kdy hrajeme. Tak teď jsem ve fázi, kdy nevím, zda s divadlem pokračovat. Začalo mi to víc energie brát než dávat. Říkám si, že bych měla být víc s ním. Ti starší jakž takž si stíhají organizovat, mají svůj program. Štěpán tím, že je nejmladší, tak je v tom nejmíň samostatný. Potřeboval by hodně, je na mě nejvíc fixovaný, tam bych měla přidat, a napadá mě jediná volba, tohle. Vždycky, když si řeknu, když se vracím pozdě, mám hodně kamarádek, které dělají na poloviční úvazky, tak si řeknu, když jsem byla deset let na mateřské, tak jsem se jim věnovala dost. A když jsem doma, mám náhradní volno, tak se dětem věnuju. Nemám výčitky, nechodím si nikde sedat, lítat si po svých aktivitách. Tohle budu muset přehodnotit.
Vůči partnerovi, ale tenhle dluh necítíš?
V: My jsme se dostali do takového svého kolotoče, že čas trávíme nejčastěji s dětmi a chvíle bez dětí jsou u nás vzácnosti. Jdeme jednou za rok někam. Ale, jak jsme neměli to hlídání, byli jsme zvyklí, že děti taháme pořád všude, tak když někde jsme, tak si říkáme, to by se děckám líbilo, to je škoda, že tady nejsou s námi. Málokdy máme požadavek, abychom byli jenom spolu. Jdeme třeba se psem spolu. Za dvacet let jsme byli jednou v Kašperských horách, jinak čas bez dětí málokdy.
M: Někdy jo a někdy je to až moc, tak jak to je.
V: Dřív, když byly děti malé, tak nám to chybělo moc. Měla jsi pocit, že nemáš chvíli klid, že po tobě stále někdo něco chce. Teď už se nám stává, že jsme v kuchyni a děti jsou zalezlé, a kdyby neměly hlad, tak nesejdou dolů. Někdy si připadáme divně, že nás tu nechají. Jsem z toho překvapená, je to nezvyk, že nás tolik nepotřebují. Tak když to není škola, nebo

jídlo, tak můžeme být spolu. Jak já jsem byla hyperaktivní ze začátku, tak jsem tím ovlivnila svého manžela. On byl na pohodu, nikam nemusel, že by musel někde lítat a angažoval se do něčeho. V průběhu manželství on začal být angažovanější. Já se vyžiju v práci. Takže čas, kdy jsme oba zároveň doma, není tak velký. Asi bychom měli být častěji spolu. Nějak jsme to upozadili.

Tak třeba prázdné hnízdo?

V: No byli jsme na silvestru čtyři rodiny, tak jsme si říkali, že Vašík má 17 let, kolik roků s námi bude jezdit na Silvestra. Teď jsem dostala k vánocům lístek, půjdeme na dva koncerty. To mi trochu chybí. My jsme chodili před dětmi na předplatné do Městského divadla několik roků, na koncerty, do kina míň. Když spolu, tak za kulturou, na vycházku, výlet. Zatím nemám já nervy na to, když se dětem na výlet nechce, že bychom s Martinem někam vyrazili a nechali je celý den samotné doma. Na jídlo v restauraci my dva nechodíme.

M: S tou flaškou vína jsme to zkusili, dali jsme si po deci. A dopadlo to tak, že jsme to po měsíci vylívali. Když si sedneme, i se podíváme na nějaký film. Děti nám chodí později i spát, pracujeme dlouho, kroužky končí pozdě, všichni končí pozdě, máme natažený dlouho ten den rodinný. Později se dělá škola, tady se dělá běžně škola do desíti, už se stalo i se Štěpánem. Ukládání probíhá pozdě. Děti usnou o půl jedenácté a to už se ti nechce otevírat víno. Já chodím spát až o půl dvanácté. Nevymysleli jsme, jak to dělat. Gymnastika je do sedmi.

M: Já teď chodím venčit až o půl desáté večer.

Kopírujete model volného času z dětství? Myslíte si, že se způsob trávení volného času nějak zásadně změnil?

M: Já to určitě nekopíruju. Já jsem do žádného kroužku až na pionýra nechodil, většinou jsem trávil čas venku s partou. O víkendu jsem trávil čas na chalupě s rodinou. Naše děcka mají tři z pěti dnů kroužek, neznají, že by přišli ze školy, flákli tašku do předsíně a vyrazili do ulic a přišli večer, to neznají.

V: Já jsem chodila do kroužků sem tam, rodiče neměli moc peněz, nechodila jsem do moc placených kroužků, ony teda bývaly celkově levnější. Chodila jsem pionýr, výtvarka, do přírodovědného, nabídka byla. Já jsem měla pocit, že bych chtěla chodit do víc kroužků. Možná kroužky byly, ale neuměla jsem se do nich dostat. Neměla jsem aktivní rodiče, kteří by mi pomohli. Někde jsem si něco našla. Já jsem byla iniciátor. Dlouho jsem trpěla pocitem, že jsem nedělala vše, co jsem chtěla nebo mohla. Brácha ten pocit tolik neměl. Jemu to tolik nevadilo. To jsem si předsevzala, že když děti budou chtít něco dělat, že se postarám, aby to dělat mohly. Ode zdi ke zdi, že když ty jsi tu možnost neměla, tak to dětem chceš poskytnout hodně. To je jeden důvod, proč si myslím, že toho děti mají hodně.

Druhý je ten, že jsme oba vyrostli na sídlišti, kde byla všude dětská hřiště, všude byly plochy, kde nebyly silnice. Venku byly vždycky děcka na hřišti, kde se hrály hry do sedmi do večera, kdy mě mamka zavolala k večeři.
A dovolené?
V: Já jsem na dovolených byla na třech, čtyřech dovolených. Jezdili jsme na chalupu. Martin jezdil na chalupu k babičce, my jsme jezdili na chalupu k babičce a dědečkovi do mých 14 ti. Rodiče se pak rozvedli. Každý druhý víkend jsme jezdili na chalupu. Dovolenou taky.
M: My jednou za rok.
V: Tak si to trochu kompenzovat, čím jsou děti starší, tak se snažíme, abychom jeli o velikonocích, o vánocích. Úplně nemáme model z rodiny. Mamka se mnou chodila za kulturou, na koncerty, do divadla. Na výstavu. To mě bavilo a bratra taky. To mě ovlivnilo. Táta byl vycházkový typ, v sobotu, v neděli jsme chodili pravidelně na vycházky, ale jiný model.
Chtěla bych přejít k finanční zátěži. Proto jsem chtěla víceméně, aby to bylo bez dětí. Rozdělila bych to na jednorázové aktivity, pravidelné volnočasové aktivity a kulturní akce. Jak velký problém to pro vás je vše ufinancovat a pokud by byla potřeba úspor, v rámci které položky se úspory nabízí podle vás nejdříve?
Začali bychom jednorázovými typu tábory, jazykové soustředění.
V: Školy v přírodě, lyžáky, ty dražší věci vždy hradíme. Kromě třídenního pobytu v Anglii, to mně přišlo, že by se nevyplatilo. To jsme se domluvili, že ne. To bylo jediné, co jsme nedali. Tábor mají pobytový skautský, ten taková finanční zátěž není.
M: Nebo gymnastický, což taky ne.
V: Plus příměstské, když jdou děti, tak to jdou k nám do práce. V případě, že jsem zaměstnanec, tak ta finanční zátěž taky není velká. Když jdeme Zastávka, Rosice, není to tak hrozné. Asi nevybíráme, nebo nešli bychom do extra drahého tábora. Řekla bych, že nejdražší pro nás dnes bylo atletické soustředění. Stálo 4500,- na pět dní. Vím, že mi přišlo hodně, ale nějak jsme to dali. Letos bude ještě dražší, ale jsme dohodnuti, tím, že ta Eliška tu atletiku dělá, daří se jí a je to jeden z těch vážnějších koníčků, tak do toho chceme jít. Ale nějaké jazykové, když přišla dcera s tím, že by jezdila na koních nebo pravidelně do plaveckého kroužku, tak to jsem jí rovnou vysvětlila, že má smůlu. Máme tam nějaké limity. Teď jedou na lyžák, Elinka do Itálie, Vašík byl vloni na lyžáku. To by byla škoda, kdyby neabsolvovali.
M: My se dětem snažíme ty kroužky zaplatit, když to jde. Samozřejmě v rámci možností, jak říkala Vanda. Samozřejmě ty týdenní pobyty v zahraničí, to bychom asi nedali. Snažíme se to udělat tak, aby na tohle to bylo. Cítili by se vyloučeni, druhá věc, je to vrchol snažení se. Ve skautu jsou na táboře, všichni se potkají, baví je to. Lyžák se třídou, nejlepší co

je. Děcka to mají rádi, tak proč ne. Příměstské tábory, nechávat Štěpána doma samotného taky nejde. Vanda má sice spoustu volna, dovolené, ale pořád s ním být nemůže, tak na nějaký tábor ten Štěpán musí. To v tom hraje roli, to je potřeba zaplatit. Nějak jsme to vždy udělali.

Nebo nemají přemrštěné požadavky?

V: Jak máš ty kategorie kulturní akce, tak na těch šetříme nejvíc. Jak se zdražili lístky na koncert, tak v pěti lidech už se dostáváš na pro mě vysokou částku. Štěpán má aktivní učitelku, v páté třídě rezervovala lístky na muzikál do Městského divadla, nabídla je i rodinným příslušníkům. Tam jsem zvažovala, kolik nás půjde a půjdu já a ty dvě mladší děti, protože lístek 450,- za dítě, 650,- na dospělého, to mě přijde hodně do rodinného rozpočtu. U Štěpána by mi to bylo líto, aby na to nešel. Teď byla Elinka na nějakém koncertě a lístek stál 400,- a to mi přišlo dobré. Ale, že bychom koupili lístek za 1500,- na Harry Stylese, tak to má smůlu. Tak to oni ví, že mají limity. Vašík si občas něco vydělá, tak taky přemýšlí, do čeho to dá. Kroužky jsou velká finanční zátěž, ale vždy jsme to nějak zaplatili. Vašík už nechodí na nástroj a do výtvarky, je v druháku na střední. Na nástroj 1500,- na jednoho za pololetí, gymnastika stojí přes 3000,-, atletika 1700,-, skaut je levný kolem 750,- za pololetí. Takže naše kroužky za pololetí 15 000,-, 30 000,- za rok.

A kdyby se to dalo vyčíslit procentuálně z rodinného rozpočtu?

V: Tak kroužky kolem 50 000,- za rok plus dovolená, která je za rok kolem 100 000,-, tak 15 procent ročního rozpočtu.

Jaký věk ti přijde nejvíce finančně náročný?

V: Vašík, tomu zbyl skaut a gymnastika, skaut je nízkonákladový. Když někdo pomáhá, snižují platby. Výhoda gymnastiky je, že nemají drahé pomůcky během roku, jen zaplatí za pololetí. Nejdražší zájmy má teď Elinka. Takže druhý stupeň.

A období v roce?

Vždy když jsou platby, začátek října a začátek února a květen-červen tábory. A dovolené, zálohy v průběhu roku.

Myslíte, že by stát nějak mohl pomoci nízkopříjmovým rodinám?

V: Zajímavé je, že my nemáme pocit, že bychom si mohli vyskakovat. My nemáme rezervy, ať se snažíme, jak se snažíme, nemáme finanční polštáře, splácíme dům a ještě x let budeme splácet poměrně vysokou částku měsíčně. Ani nevydáváme extra velké platby za oblečení, jen to, co je potřeba, ale vydáváme za různé aktivity, odkládám na dovolené. Od ledna do léta, aby mi vyšlo na dovolenou, a pak člověk šetří na kroužky. Stejně, když ti přidají peníze, tak je musíš odložit na nějaké platby. Říkala jsem si, když se mohlo žádat o nějaký ten příspěvek 5000,-, tak jsme se nevešli do té kategorie. Tak jsem si říkala, my jsme vlastně bohatí. Ale přitom ten pocit nemáme. A to bylo vtipné, já jsem dostala vloni v prosinci velkou

odměnu, magistrát nám vyrovnával sebrané peníze zoologické. Tak jsem o tu část odměny přešvihla tu částku, do které bych se nebýt té odměny vešla. Takže, kdyby byl nějaký příspěvek, ze kterého by bylo možné hradit volný čas dětem, tak by to bylo fajn. Takže to, že mám více dětí, by ty děti nemělo obírat o možnost nějak ten volný čas trávit podle svých schopností a možností. My se to snažíme dorovnávat tak, že ty peníze bereme z jiných balíčků, aby to měli. Pamatuji si, že jsem ležela s nějakou paní v porodnici, se starší paní a ona mi říkala, že syn má jen jedno dítě, že jen jemu je schopný zajistit to, co potřebuje. Mně to přišlo zvláštní, ale ono se to dá vždy nějak udělat. Pořád jsou ty možnosti. V rámci toho, aby byli spokojení, to mají nějak zabrané, ale někdy je to na krev.
M: Tak ono je to tak, že naše děcka nemají úplně všechno. Ale ono je to na druhou stranu dobře. Musí vědět, že jsou nějaké mantinely, odsud posud se dá koupit. Tohle se dá koupit, ale nemůže to být teď, může to být za rok nebo za dva, teď na to není. Takové to, že si řeknou, chceme toto, my otevřeme peněženku, to naštěstí už děcka chápou. Občas mají tendence, že chtějí koupit tohleto a támhleto. Není úplně špatně, že nemají všechno. Pravdou je, že těch peněz na to, abychom jim pořídili to, co si myslíme, že je dobře, je docela hodně. Neškodilo by mít možnost rodiny s více dětma podpořit. Nedávno jsem zjistil, že mám odpočitatelnou položku na dani, takže tím, že mám tři děti, neplatím v podstatě žádnou daň, odečte se mi sociální a zdravotní. To si myslím, že je správně. To, že vydělávám peníze, mám mít menší odečet. Nemyslím si, že dávky jsou dobře. Nemyslím si, že bych si měl žádat a chtít peníze, aby nám dávali, protože máme tři děcka. Jiná věc je, že některé kroužky by mohli být líp dotované státem. Ono je to těžký, když vím, jak je na tom město s financemi. Jak je na tom statut, město versus dům dětí a mládeže, není to úplně jednoduché. Možná by ta politika mohla být trochu příznivější, když děcka nebudou chodit do kroužků, nebudou mít aktivity, budou se flákat po venku a stejně to ten stát bude stát víc, než když víc podpoří kroužky a aktivity, ať je to cokoliv.
A vy třeba na Hlídce nemáte nějaký program, že byste měli pro nízkopříjmové, nebo výhody, že byste poskytovali?
V: Nemáme, ale jsme ve fázi, kdy máme neuvěřitelně levné kroužky. Tak tím jsme velice otevření skupinám nízkopříjmovým. Nám v současné době stojí kroužky na pololetí od 600,- do 800,-, to si myslím, že máme většinu dětí malých i s maminkami na mateřské, takže si myslím, že 600,- dát za pololetí i pro maminku na mateřské s dítětem, je v současné době legrační částka. I můj kroužek pro školní děti 6-10 let, jelikož je to přírodovědný téměř nenákladový kroužek, stojí 600,- na pololetí. Nejdražší kroužek je keramika za 800,-, který má vysoké náklady na materiál. My to dodotováme. Výukové programy i osvětové akce máme hodně levné,

mateřské centrum máme hodně levné. Jediné, co se zdražuje, budou příměstské tábory, které se dostanou do částky přes 3000,-. My máme tak bohatý program, takže cena nebude převyšovat o mnoho to, co nás bude stát. Jsou možnosti. Naše rodina má výhodu, že bydlíme na malém městě, ceny jsou posunuté jinam než v Brně. My máme pocit, že nám to zabere velkou část výplaty, tak kdybychom bydleli v Brně nebo v jiném velkém městě, tak bychom na kroužky neměli. Máme velkou výhodu, že na řadu kroužků si děti dojdou pěšky, nevolili jsme kroužky, které by měli tak velké náklady na průběh kroužku. Nemusíme dotovat drahé kostýmy, sportovní vybavení, nejsou tam vysoké finanční výdaje během roku. Horší to je s možnostmi zimních sportů, to jsme na hranici svých možností. Chtěli jsme, aby se děti naučili lyžovat zavčas, a to mi připadá nad možnosti hodně domácností. Lyžování provozujeme jednou za rok na Silvestra, letos dva dny. Půjčíme si lyže, letos jsme půjčili na sezónu starším, protože jedou na lyžák. Nejmladšímu jsme půjčili na dva dny lyže. Dětem to umožníme, ale do sebe to neinvestujeme. Není to naše priorita, ale chceme to umožnit dětem, aby nebyli v situaci, že poprvé budou stát na lyžích na střední škole. Permanentka je drahá, což znemožní spoustě lidem zimní sporty zkoušet.

Prolínání profesního a rodinného života, využíváte home office?

M: Můžeme mít dvakrát v týdnu home office. Někdy jsem den, někdy dva, nebo vůbec. Jak je potřeba v práci. Podle toho, jak se to hodí doma. Vašík jezdí do Brna do školy, když má na sedmou, vezmu ho do školy, Vandu do práce. Když má na devátou, beru si home office. Když je gymnastika, tak ušetřím čas na dopravu. A jelikož mě hodně stojí i cesta, tak to beru jako prostředek, jak ušetřit. Vždy jsem se mohl domluvit s šéfem, když byla potřeba. Mám vstřícného šéfa. Pravidelně dvakrát týdně doma jsem po zdražení energií a nafty.

V: U mě se to neslučuje s výkonem povolání, pouze v Covidu jsme měli nařízený home office. Normální práci doma dělat nemohu, pracuji s dětma na pracovišti. Výhoda mé práce je, že tím, že jsem pedagog, mám 8 týdnů dovolené, nejsem klasická učitelka, můžu si brát volno během celého školního roku, což je výhoda, že to můžu využívat. Když potřebuju s dětma, beru si kdykoliv. Někdy dělám v sobotu, a mohu si to nadpracovávat, což je zase výhoda té mé práce. Když byl nejmladší syn malý, tak jsem si ho mohla vzít do práce, máme tam prostředí uzpůsobené dětem, mohl si tam sám hrát, nikoho nerušil. Na tábor si ho můžu brát.

M: Když byl malý nemocný, vzal jsem si home office.

Na závěr, než se připojí děti, mám možná zvláštní otázku, cítíte se nějak oceněni společností za to, že jste kvalitně vychovali více budoucích přispěvatelů do státního rozpočtu?

V: Úplně nemám pocit, že by to stát vyhodnocoval. Výhoda toho jak bylo dřív, že ženy mohli dříve do důchodu, už není.
Teď plánují změny, ne na roky, ale na výši důchodu by se mělo nově odrazit i počet vychovaných dětí.
V: To asi nebyl důvod, proč by si ženy pořizovali více dětí, ale vlastně je to logické. Oni státu dodají více tvůrců hrubé mzdy, logicky by za to benefit mít mohli.
M: Na nás dva budou vydělávat tři děcka. Takže kdybych to řekl úplně blbě, tak naše děcka vydělávají na stařičky tři. Je to zcestný, ale v tomhle případě by to zohledněné být mohlo.
V: Když měli míň dětí, měli míň výdajů, které si mohli oddělat na důchod. Ale nějak jsme nad tím nepřemýšleli, jestli to stát oceňuje, nebo neoceňuje. Nesleduji to. Člověk si děti nepořizuje, aby ho někdo ocenil. To bych si jich pořídila alespoň 15, abych měla pocit, že se chci zapsat někam do Guinnessovy knihy rekordů. U nás v republice nejsou maminky s dětma vnímány, že by ses cítila nějak líp. Ve smyslu, to jsou ty schopné maminky, oni mají víc dětí. Spíš často řada lidí pohlíží na maminky stylem, vy jste se zbláznili, to jsou všechno vaše děti, proč jste si je pořizovali. Je to překvapující, pro většinu populace, někdy si připadají divně nebo trapně, jak kdyby měli vysvětlovat ostatním, proč jim nestačili dvě a pořídili si jich víc. V naší republice je nastavená společnost spíš takto. Maminky s více dětma se musí přátelit s maminkami s více dětma, aby si připadali normálněji, než standard.
M: Standard jsou dvě děti. Dvě děti nikoho nepřekvapí, je to normální. Jedno, jedináček a tak. Čtyři a dál, to si říkám i já, jak to dáváte. Už teď si říkám, já jsem neschopná matka, nestíhám to třetí dítě, ty logopedie, ta péče. Teď jsem potkala známou s pěti dětma. Představím si, o kolik víc má ona té péče, o kolik víc svačin, večeří, prádla, všude jsou hrnky, sklínky, pořád musím kupovat další a další pečivo a ono se to vždy sní. Takže si říkám, jak to dávají s dalšími krky, ale málokdy tě někdo ocení.
M: Druhá věc, že my jsme děcka měli relativně pozdě. Vašík se nám narodil relativně pozdě. Ve třiceti to člověk relativně nevnímá, ale teď v těch 40, 47, 48 pro někoho (smích), tak tam už člověk začne zjišťovat, že ty síly už nejsou jako v těch 30. Už si sahá na to dno. Že lidi, kteří začali dřív, začali dřív než ve třiceti.
A nějaký společný rys rodin s více dětma v tom trávení volného času v práci spatřuješ?
V: Když mají víc dětí, děti mají společné kroužky, zavádění, vyzvedávání. Když děti mají aktivity typu sportu, tancování, víkendové akce, nemáš šanci sledovat jako rodič, když máš dítě každé jinde. Přišlo nám legrační ve skautu, nebylo tam tolik rodin, ale hodně vícečetných rodin, dali tam všechny děti do kroužku. Vidím to tak i u sebe v kroužku, všechny vodí

babička s dědečkem. Snaží se kombinovat, trochu si řekneš, dobře usměrním zájmy, ale minimálně v tom malém věku, kdy ta profilace a ani není potřeba ho zaměřit v 7 letech. Jo řekneš si, bude z něho astronaut, tak půjde do fyzikálního kroužku. Pořád ještě může mít široký záběr, ale může ve 12, ve 13, kdy už si bude zvládat sám, tak je vlastně logické, že to ty rodiny dělají. Často jsou slevy na sourozence, nebo se domluví s někým a pak si je berou jako skupinu dětí. Stejný typ kroužků, ve stejném zařízení, snaží se synchronizovat časy, aby to vůbec šlo dělat.

Děti

Moc děkuji, za ochotu. Vše, na co se budu ptát, souvisí s volným časem. Shodnete se na způsobu trávení společného volného času? Nebo mamka bouchne do stolu a tak to je?

E: Někdy se shodneme, někdy si každý dělá, co chce.

Va: Záleží jaká aktivita.

A když se jedná o společný čas rodiny tak se domluvíte?

E: Domluvíme.

Š: Domluvíme.

Co je zvažováno při výběru způsobu trávení volného času? Třeba, jestli si to můžete dovolit, nebo zájmy, když někoho zajímá historie, tak se jede do muzea?

Va: Někdo něco navrhne a většina se přizpůsobí. Výlety chtějí všichni. Výlet 30 km, do toho investujeme. To je koníček nás všech dohromady. Deskovky hrajeme občas na dovolených.

Vnímáte nějaké výhody početné rodiny?

Va: Když člověk počká, práce se občas udělá sama (smích).

E: Máme se s kým bavit.

Že máš společnost, vždycky někoho po ruce?

Va: Není prázdno, přijdeš domů a vždycky tam někdo je.

A někdy je to nevýhoda, když chceš být sám?

Va: Sdílet pokoj s mladším bratrem, předtím to bylo lepší, ale teď, jak jsem na střední, mám víc úkolů, potřebuju větší ticho, ale Štěpán si většinou hraje, povídá si s kamarády přes mobil a chodí později spát než já, takže mě to ruší.

Š: Když dostanu lego, tak mi brácha pomůže ho stavět.

Va: když něco chceme, tak to stačí dostat jednou a mám to doma. Můžeme si to půjčovat, máme víc věcí, než kdybychom byli sami.

A vládne mezi vámi víc spolupráce nebo rivalita?

E: Hádky.

Va: Záleží, o co se jedná. Když je to o tom vyndat myčku, tak samozřejmě se nikomu nechce, ale udělat se to musí. Většinou to dopadne tak, že to udělám já nebo sestra. Bratr je protivnej. Dohadujeme se kolem toho.

Takže to není tak, že máte rozdělené úkoly?

Va: Není, protože kdyby bylo, vždycky by se někdo našel, on toho dělá víc, ten zase míň a hádá se.
Využíváte pomoci prarodičů?
M: Pomáhali nám se stavbou domu, když byla Elinka malá, tak tam byla třikrát na prázdninách, babička z Brna.
Va: To jsme spíš pomáhali dědovi na zahradě.
Jak je pro vás důležitý volný čas? Co do něj pro vás spadá? Když se řekne volný čas, co si pod tím představíte?
Va: Vše kromě školy, ten, co člověk netráví učením se. Já školu neberu jako volný čas, i když tam teď chodím rád, máme dobrý kolektiv. Jakmile jsem doma, kroužky beru jako volný čas. Když jsem doma, jdu si něco zahrát na počítači, něco si postavit, zavolám si s kamarády. Domácí práce jsou pro mě taky volný čas.
E: Když jsem s kamarádkama, kroužky, koukám na seriál, nebo nakupuju, co mě baví.
Š: Povídání s kamarády, kroužky, nejvíc výtvarka. Pro mě je lepší jít si zahrát na nástroj než nauka.
Va: Já rozlišuju volný čas a zábava. Věci, co se mají udělat, naučit se, udělat myčku. Co mě baví, jsou kroužky a jít ven s kamarádem.
Jak si vybíráte kroužky? Máte v tom úplnou svobodu, nebo do toho vstupují rodiče? Nebo, jestli je to o tom, že tam chodí kamarádi? Nebo je to čistě o vašich zájmech?
Va: Já mám stálé kroužky. Ke gymnastice mě přivedli prarodiče. Do ostatních rodiče, ale teď to mám volný, když řeknu, že tam chodit nechci, tak tam chodit nebudu. Občas jsem to bral, že nějaký kroužek je nutnost, že tam musím jít, dřív, něco jako škola. Vybral jsem si kroužky, který mě baví, dělám je x let. Chci tam sám chodit. Máme tam společné kamarády.
E: Já jsem si vybrala kroužky podle kamarádek, kromě hudebky, výtvarky, tam jsem měla chodit, ale teď už mě to spíš baví. Skaut mě baví, mám tam hodně kamarádů. Z aerobiku jsem odešla, protože jsem se pohádala s kamarádkou. S jinou kamarádkou jsem začala chodit do atletiky, ale tam bych chodila, i kdybych se kamarádit přestala.
Š: Já to mám spíš na rodičích. Chodím, kam brácha se ségrou. Chtěl bych chodit do juda. Baví mě bojové věci, ten program na sebe navazuje, mám tam kamaráda.
Od kolika let navštěvujete kroužky?
Va: Od čtyř let.
E: Od dvou let, minigymnastika, ostatní od první třídy.
Š: Do gymnastiky jsem chodil s taťkou od tří let.
A myslíte si, že nabídka je dostačující v místě bydliště. Ty Vašíku chodíš do školy do Brna už, ale kroužky máš v místě bydliště?

Va: Já jsem jezdil chvilku do gymnastiky do Brna, to byly rozšiřující tréninky, zbytek mám tady. Je tady docela dost věcí, ale mám ustálené kroužky, nic měnit nechci.
A myslíte si, že máte po splnění povinností dost volného času pro sebe? Kolik vám denně zbývá, jestli se tedy dá zprůměrovat.
Va: V pondělí připravuju schůzky pro malé děti, věci do školy. Většinu času trávím u noťasu, různé chystání na akce, víkendy, na tábor. Občas něco uklidím, to je vše. Úterý, čtvrtek mám různě sudé a liché týdny, tak záleží. Normálně to mám tak, že přijedu ze školy pozdě. Trénink mám do sedmi. Středa mám volno, pak je skaut. V pátek vedu družinku. Tak ty tři čtyři dny v týdnu na sebe čas nemám.
E: Já jak kdy, po škole minimálně půl hodiny mám na sebe čas, jinak mi končí kroužky v sedm. Chodím spát pozdě, tak před spaním. A v pátek mám volno, to jdu ven s kamarádkama. Když mám čas pro sebe, koukám se na seriály, poslouchám písničky.
Š: V pondělí mám po škole dlouho čas, mám jen klarinet. V úterý mám výtvarku, a v létě k tomu atletiku. Ve středu mám atletiku v pět. Ve čtvrtek mám nauku a atletiku. V pátek mám skaut. Když mám čas, jsem na WhatsApp s kamarády, hraju hry, dělám úkoly, nebo plánuji, co podniknu s kamarádem, chodím s ním do skautu a do školy. V osmé nebo v deváté pojedeme do Brna s kamarádem. Budeme moct sami cestovat. V sedmé pojedu na lyžák.
Každý den trávíte na elektronice? Eliška se dívá na seriály, Štěpánek hraje hry a je na WhatsApp a Vašík?
Va: Na messengeru odpovídám spolužákům, nebo s vedoucími se domlouváme, koordinujeme, mám to jako komunikační prostředek.
Za jakou dobu po návratu ze školy se vrací rodiče?
Va: Taťka je jeden až dva dny doma na home office, tak hodinu až dvě na to. Vždycky přijdeme dřív než rodiče.
A co byste s rodinou nejraději dělali ve volném čase? Říkali jste, že volný čas jsou ve znamení výletů.
Va: Dovolená.
E: Filmy, v kině mě to moc nebaví. Na Netflixu. Brácha má jiný vkus na filmy, neshodneme se. S mamkou se díváme na podobné filmy. Kluci se neradi koukají na romantický filmy.
V: No věkové rozdíly v tom hrají roli.
Va: Shodnout se na jednom filmu je umění.
E: Ty tady věčně nejsi.
Š: Já to chci trávit spolu, je to jedno jak.
Myslíte si, že to jak trávíte svůj volný čas nějak ovlivňuje váš pocit životní pohody? Třeba když to srovnáte s tím, že jste během Covidu byli spolu, neměli kroužky. Jestli vás to nějak ovlivnilo?

Va: Během Covidu jsem byl na základce, byl jsem radši doma. Nechtěl jsem v té třídě být, byla pro mě úleva být doma, užíval jsem si to. Kroužky jsme měli on-line. Chyběli mě kroužky, s kamarádem jsme si volali, vídali jsme se, i když se nemělo. Nevadilo mně to, jen to, jak byla přísná karanténa, že se nemohlo cestovat mimo obec, to bylo šílený.
E: Mně chyběl pobyt venku, a že jsme se nemohly vídat s kamarádkama, my jsme si volaly. Spíš jsem byla línější, nesportovala jsem, ležela jsem v posteli, koukala na videa.
Š: Já jsem radši, když chodím do školy. Musel jsem pětkrát na PCR test, všechny byly negativní. Musel jsem dělat hodně věcí do školy doma. Nemohli jsme se nikde setkat v kroužku. Radši bych chtěl chodit na kroužky, potkávám se tam s kamarády.
Máte nějaký systém, který vám pomáhá koordinovat rozvrh rodiny? Sdílený kalendář a podobně.
E: My jsme ho párkrát měli, ale neujalo se to.
Va: Většinou je to tak, že den nebo dva předem oznámíme, že někam jdeme. Víceméně mamka to koordinuje. Taťkovi řeknu den dopředu, kdy mám být ve škole, a podle toho se domluvíme, jestli mě poveze. Pamatujeme si to.
V: Visí nám rozvrhy na ledničce, kroužky si pamatujeme.
Pomáhají vám v zabezpečení volného času známí, nebo sourozenci si vypomáhají, nebo je na rodičích, či jste soběstační a zvládáte sami?
E: Dřív to tak bylo.
Š: Každý jsme na jiné škole, dřív vodili starší po škole Štěpána z družiny.
Jen se vás na závěr zeptám, jestli vás něco nenapadá, co byste chtěli doplnit?
E: Asi ne.
V tom případě vám moc poděkuji.

Přepis – Rodina paní Báry (B) a pana Daniela (D)
Děti: Klára (K), Dalibor (D), Pavel (P), Jakub (J), Tomáš (T), Ema (nevyjadřuje se)

Výzkumník: *kurzíva*
Respondent: běžné písmo

Děkuji, že jste se mého projektu chtěli účastnit a mohli a začali bychom otázkami na představení rodiny, abych vzešlá data mohla dát do kontextu. Kolik je let jednotlivým členům domácnosti? Jste sezdaní? Kolik let jste manželé?

B: 48, já budu mít 44, Klárka bude mít 17, Dalibor 15, Pavlík 13, Jakub 10, Tomáš 4 a Ema 2 a letos budeme mít výročí 20 let.

Teď budu po vás chtít citlivý údaj. Mohli byste vyčíslit měsíční příjem rodiny na desetitisíce, nebo mi stačí slovní popis, kam byste se zařadili v kategoriích nižší/střední/vyšší příjmová třída.

D: Jako dosáhneme na přídavky na děti, takže spíš jsme takový střed, řekl bych. Když se přepočte na počet osob v domácnosti, tak nejsme magnáti.

B: Tak já jsem na rodičovské. Spíš nižší bych řekla.

A Daniel je normálně zaměstnaný?

D: Jsem zaměstnaný a zároveň jsem společník firmy, spolumajitel.

Dosažené vzdělání všech členů rodiny?

B: VŠ, VŠ, Klárka studuje na gymnáziu, Dalibor je na střední, Pavlík s Jakubem základní škola, Tomík je v mateřské škole a Ema je se mnou doma.

V jak velké obci bydlíte?

B: Tak 600 obyvatel má.

Pokročili bychom k otázce na konkrétnější podobu rodiny. Jak byste ji definovali vy sami, je spíše tradiční, nebo se v kontextu české rodiny nějak vymyká?

B: Já si myslím, že máme tradiční kořeny a že jsme se k těm kořenům vrátili, tím že jsme se přestěhovali z města na venkov a máme tolik dětí, takže spíš následujeme naše předky, že jsme se vrátili ob generaci. Spíš se ztotožňuju stylem s rodinou mého dědečka.

Dá se říct, že to bylo dříve tradiční, v dnešní době se vymyká.

B: Myslím, že v dnešní době se vymykáme. Spíš hledám inspiraci ob ty dvě generace. Můj děda byl ze šesti dětí.

Tam se kořeny vracíš?

B: Asi jo, je to úplně totožný, nějak se to opakuje. On měl i počet dětí i rozdělení a pořadí pohlaví v rodině stejné.

A co ovlivnilo vaše rozhodování pro větší rodinu. Měli jste to od prvopočátku dopředu nadefinované?

B: Tak to vůbec ne.

D: Spíš podvědomě dodatečně jsme si řekli, že vysněným cílem byly 4 děti. A to, že je jich šest, to tak přišlo.

B: My jsme si to koncepčně stanovili tak, že děti jsou hodnota větší než práce. Tím pádem jsme tomu byli otevření asi. V tom shledáváme větší společenský smysl.
D: Ten základ je křesťanský a ten pohled na dar života je velký.
A takhle to tedy bylo už od prvopočátku toho vztahu? Jak jste se potkali, tak jste věděli, že to máte podobně?
B: Jo to určitě.
Můžeme shrnout, že máte tolik dětí, kolik si přejete?
B: Určitě. Já už bych víc fyzicky nezvládla. Ale udělali jsme to do toho našeho stropu. Co šlo, tak to máme. A už se zastavíme. Víme, že víc ne, že je to naše max.
A ovlivnila vás v rozhodování o počtu dětí nějak sociální a rodinná politika? Zmínili jste, že přídavky pobíráte, takže toho nějakým způsobem využíváte, těch možností. Ale že by to byl impuls, typu podíváme se, jaká je letos výše přídavků?
B: To ne, my jsme u těch tří prvních dětí o to všechno přišli. Takže vůbec. O mateřskou jsem částečně přicházela. Nekalkulovali jsme. Jsou rodiny, které si počkají na to, až dítěti budou tři roky a pak udeří.
D: Na peníze jsme nehleděli.
A pobíráte teda přídavky na děti a ty máš rodičovskou?
B: Jo.
Zeptám se. Zažili jste někdy takový ten prchavý okamžik, že jste zapochybovali, že rozhodnutí pro velkou rodinu bylo správné?
B: No uvědomuju si, že když by bylo míň dětí, že by se jim snáze žilo.
D: Měli by větší péči.
B: Člověk si řekne, uspokojuji jim dostatečně jejich potřeby natolik, aby neměli pocit méněcennosti, abych naplnila jejich potřeby, jak mám, jako rodič? Někdy o to volají.
D: Moc nezažívají individuální péči. Rozdíl jsme pocítili po čtvrtém dítěti, když přišlo páté, šesté. To byl velký zlom v čase. Myšlenkově si říkám, že s těma čtyřma by to bylo jiné.
B: Pro nás by bylo daleko komfortnější. Starší děcka kalkulují. To bych měl, mohl bych to a to, jiní spolužáci si dopřávají to a to, my nemůžeme. Jednak, že rozpočet, jednak malé děti.
D: Časově nezvládáme kolem nich skákat. Je to vede k vyšší samostatnosti, což je do života dobře. Musí někdy zaskakovat za nás rodiče v něčem. Jsme si vědomi, že do života budou třeba líp připraveni, ale teď to dětství mají trochu těžší než jejich vrstevníci. Když potřebují někam zavézt, tak to mají u nás těžší prosadit než v jiných rodinách.
B: Klárka to srovnává, že mají její spolužačky naprostý servis. Mají všechno. Děcka mají oblečení, mají vybavení, jezdí si na zájezdy. Odvozy,

dovozy je full servis. Jenže ono to taky není dobrý. Děcka se hodně otrkávají, třou o sebe sourozenci. Třeba jim to bude k něčemu dobrý, umí se prosadit.
Co Klárce řekneš, když s tím přijde?
B: Ona už je velká, řeknu jí to na rovinu. Teď ne, nemám na tebe kapacitu, musím se věnovat malým. Ve vícečetných rodinách to funguje, že se o sebe postarají sami nebo o sebe navzájem, že jdou k těm rodičům jako poslední možnost. My se staráme až moc, spíš vyčerpáváme sebe. Než padneme.
D: Hlavně někteří (a podívá se na svou ženu).
B: My jedeme. Oni to moc nepociťují, možná jen na tom odvozu, dovozu. To je způsobeno tím, že bydlíme mimo dopravní uzel. Tahle vesnice nemá spojení. Respektive autem je dobré, ale oni nemůžou jet autem, takže jsou závislí na nás.
D: Chodí do školy v Ivančicích a vymýšlí akce v Brně. To už je kombinace do trojúhelníku a to už někdy není možné.
B: Když Klárka má akce, tak to prožíváme s ní. My ji vezeme.
D: Často jezdí autobusem. Třeba ji vezeme do Modřic na smyčku, což je deset minut, to se dá.
B: Minimálně je samostatná, že by jela tam i zpět, třeba o víkendu nebo v noci.
Tak teoreticky za rok bude mít řidičák?
B: Teoreticky jo. Do auta ji samotnou nepustíme, my se o ni bojíme.
Jak byste popsali vztahy v rodině? Kdybychom začali vaším partnerstvím?
B: To je takový ošemetný se na to vyptávat v rodinách, že?(smích)
D: My spolu máme velice dobrý vztah, v tom nevidíme problém. Teda já to nepociťuji. Samozřejmě, když je to vypětí takové, že nám nervičky utíkají, hlavně kvůli dětem a že nestíháme, co bychom chtěli třeba. Ale takhle, že bychom se spolu nedokázali domluvit, to ne.
A máte nějak doma rozdělené úkoly, co má kdo na starosti?
B: Tak to je ten starý stereotyp. Ženská role, ženský klasický práce. Daniel má technický věci a finanční gramotnost. Prostě, jak to bylo dřív. Já už jsem hrozně vytížená ženskýma věcma.
D: Nejvíc vařením.
B: No a děti, jak rostou. Oni strašně moc jí. Ty role jsou striktně rozdělený, protože nikdo nezvládne jakoby jít do té druhé role, kterou by se učil. Já bych se to učila a na to není čas.
D: Když jsem já doma, tak se snažíme, abych já skákal kolem malých a Baruška mohla v klidu vařit. S nima toho moc nejde víc stíhat. Pokud není nějaká práce na zahradě, co je zrovna nutná udělat.
B: Jo ještě zahrada, to máme společný.
A ty se Dani, vracíš zhruba v kolik z práce?

D: Teď je to kolem páté. Jezdím na osmou, beru Dalibora do školy.
B: Jak je teď Dalibor od září v Brně, o hodinu si posunul.
D: Na druhou stranu musí Bára vozit do školky ráno a vyzvedává ho po obědě. Pendluje o to víc, dřív jsem vozíval já ráno nějaké dítě do školky, o to později přijel do práce. Je to vykoupené takto.
Přešla bych k tématu volného času. Co pro vás znamená volný čas?
B: Já jsem právě myslela, že řekneš nějakou definici.
Oni jsou definice, ale mě přijde zajímavý na tom, že každý to vnímá úplně jinak.
D: Pro mě v posledních letech znamená volný čas, že můžu jít udělat nějaké stavební práce, nebo posíct trávu a podobně. To je maximum, co si dokážu představit. Možná jednou za rok jedu ve volném čase, dostanu propustku a jedu za kamarádama z výšky na víkend. Je to čas, kdy se nemusím starat o děti a věnovat se něčemu jinému.
A vidíš tam jen sebe, nebo si tam představíš Báru?
D: Tak bylo by to nejlepší, ale je to takový idealistický příklad. To se nám poštěstí málokdy, abychom mohli vypadnout spolu někam. Už bylo zažitý, že jsme jednou týdně jim tu nechali malé, nebo je uspali a šli se projít. Teď v tom zimním období je to těžší.
B: V tom bahnu to tady nejde. Po tom čtvrtém dítěti jsme je nechali doma a šli jsme někam.
D: To už je tak dávno, že ani nevím.
B: Byli doby, kdy jsme nechali děcka doma a šli jsme si na rande.
D: Když je uspíme, můžeme zmizet v noci. Ale devět hodin a my jsme unavení. Je to takové těžší.
A že byste si večer pustili nějaký film?
B: Jenže oni jsou tady všichni vzhůru. My chodíme o půl dvanácté, ve dvanáct a nejstarší tady řeší svoje problémy, ještě tu lítají.
Takže, když to přeženu, teď žádný volný čas nemáte?
B: Ne (smích).
Ten čas s dětma za volný už nepovažujete?
D: My když jedeme někam na dovolenou celá rodina tak, když člověk řekne slovo dovolená, tak mně přijde, že je to docela vyčerpávající. Ten odpočinek tam není. Je to čas, kdy můžeme být všichni spolu, což je dobrý.
B: Ale musíš se o ně starat, nejsou samostatní. Zábavičku, jsou náročni na zábavičku, atrakce.
D: Už jenom to sladit, aby byli všichni spokojení. Když máš věkový rozptyl, je to těžší.
B: Ale zase, když se povede a sejdeme se při nějaké hře. To je hrozně málo teda. Mají tolik aktivit, že se sladit. Musíme se domlouvat, abychom byli

všichni doma, když chceme něco společně zažít, nebo jet k babičce, kalendář v ruce. Když se to povede třeba na vánoce, tak je to hrozně hezký. Klárka nám třeba nachystá společenskou hru. Ona vybere nějakou vtipnou a nasmějeme se, ale je to málo a musí ti malí spát. Oni berou figurky, lehnou si do té hry.
Tak to je otázka dvou let a bude to všechno jinak.
B: Tak já mám volný čas, když jdu běhat. Teď je teda škaredě, ale zjistila jsem, že 20 minut nikomu neublíží a mně to pomůže. Jdu na vzduch, sama, přepnu. Musím mít přetržku a pak se do toho můžu vrátit.
D: Tady vyjdeš na kopec, je tam vyhlídka, připadá ti, že máš takový nadhled nad tím životem víc, než když jseš jen v tom baráku a pohybuješ se po těch místnostech, tak se v tom víc topíš.
Takže příroda vás nejvíc nabije? Z toho volného času, kdybyste měli vybrat, co vám nejvíc dodává tu energii tak ty vycházky?
D: Vycházky nebo projet se na kole.
Kultura není asi ještě možná?
B: Pravda je, že jsme teď byli v kině s Daliborem a to se povedlo. Nechali jsme tu děcka a utekli jsme.
D: Dála nám chtěl zdrhnout do kina, tak jsme mu řekli, že jedině, když půjdeme s tebou.
B: Tak to bylo dobré, že z toho nakonec byla akce, že se přidali i rodiče té jeho kamarádky. To byla sranda. Měli jsme 4D brýlky, bylo to moc hezký.
D: My jsme dřív nechávali hlídat rodičům, menší počty. Ale těch šest dětí nám nikdo nepohlídá. Rodiče stárnou. Už tam hrozí nějaké nebezpečí. Tak, abychom si pak nevyčítali.
B: Babička spadla, že honila Emičku. Natrhla si sval.
Spíš než by rodiče řekli, že by nechtěli. Tak vy berete ohledy na ně.
Přijde mi zajímavá otázka. Kopírujete nějak model trávení volného času ze svého dětství a myslíte si, že se to nějak změnilo?
D: U nás obou je taková tendence nepodléhat těm novodobým aktivitám dětí, být in. Nejradši bychom, aby děcka byli trošku zpátečnický a rádi nám doma pomáhali a tak. Je to jinak ve společnosti. Mají v ruce mobily. Musí s tím umět pracovat i do školy, udržují sociální vztahy na sítích, bez těch nemůžou být. My tomu pořádně nerozumíme. Držíme si od toho odstup, v tom je to těžký.
Trochu se vzdalujete v tom od toho jejich světa?
B: Jo určitě, nerozumíme jim v tom. Musíme to udržovat v rozumné mezi, v tom je rozpor mezi nima a náma. To nás odděluje ten mobil.
D: My jsme vyrůstali v době, kdy já jsem doma neměl počítač. Já jsem se s počítačem setkal až na vysoké škole, kdy jsem si ho pořídil na diplomku. Oni to mají automaticky. Mobily už jsou přenosný počítače. Je to mnohem

jednodušší si lehnout a projíždět kde co, než přemýšlet, jak se jinak zabavit.
B: My asi kopírujeme svoje dětství, že jsme v těch zálibách zůstali. Sport, příroda. Nepřizpůsobili jsme se dnešní volnočasové nabídce tolik.
D: Děcka jsou šikovné na sport, to rozhodně jo. Do přírody chodí rádi, ale mobily je trochu kazí.
No je to takový nešvar dnešní doby.
B: No problém je, že oni na něm komunikují. Kdyby tam hráli hry, tak jim to okamžitě vezmu. Jim to připadá trapný. Spíš tam sledují oblíbence.
D: Dála, když jede se mnou ráno do práce, tak si tam něco pouští. Já jsem to viděl (smích).
B: Ale to je jenom v autě. Jo on říkal, že hraje nějakou blbinu tupou. Ale jinak oni i lítají venku, to jo. Fakt na sítích jim to furt pípá, vyrušuje je to žít svůj život. Pořád to musí brát do ruky, že to zapípá a musí odpovědět. Ti co píšou, tak jsou netrpělivý, tak napíšeš později. Ne oni čekají.
D: Oni nemají zapnutý ani ten zvuk, maximálně vibrace. Ale uč se přitom, když máš vedle sebe mobil. Když tam přijdu a vrní mu to, tak mu to vezmu a řeknu mu, ať si odpočne.
Tak to je největší zdroj napětí mezi vámi a dětmi?
D: Něco, co nás nejvíc dráždí, nebo mě určitě, když otevřu dveře do pokoje a teď tam leží dva nebo tři a každý má v ruce „destičku“ a tupě tam něco sledují.
B: Místo, aby šli pomoct, že (smích)? My tady lítáme. Jakoby nám to brání ve výchově, já bych to nejradši spláchla.
D: Je tam klid nahoře, člověk si myslí, že se učí a přijde a je to takhle. Oni na počítači musí dělat do školy, tak to nemáš jak poznat.
B: Oni to dělají průběžně. Mají učebnice. Mezi tím se odreagují. Já vždycky přijdu, on to sundá a říká, že se učí a má tam učebnici. Kdybychom měli jednu místnost pro všechny, jak to bylo dřív, tak nám neuniknou.
Jedna z otázek, které jsem si nastavila jako základní k zodpovězení v rámci své práce je, jestli cítíte nějaká omezení v rámci trávení volného času? Nechám na vás, jak to pojmete.
B: A myslíš celé rodiny?
Ano celé rodiny, jestli jste na něco narazili. Třeba jste jmenovali, že když je míň dětí tak mají míň péče na osobu, to už se tak může brát.
D: Nemají tu individuální péči. Co se týká našich zálib a volného času tak nás to omezuje, že bychom si rádi vyjeli, třeba naházeli kola do auta a jeli s autem někam a udělali si výlet a to v počtu osmi lidí těžko jde. Dva malý potřebují vozíček na kolo. Je problém šest kol do velkého auta dát. Bylo by pěkný jet s velkýma na výlet, ale nemůžeme všichni. Vozíček v terénu ne všude projede, máme pro dva široký, hledání kompromisu, abychom se někam dostali a přitom, aby nás to nezlikvidovalo (smích).

A technické zázemí a bytové podmínky, nevím, jestli vnímáte? Přemýšlím, že když se tak rozhodneš a jsi s tím vnitřně v pohodě, tak to jako omezení vnímat nemusíš.
B: Vždycky se to dá, sice se skřípěním zubů, ale vždy uděláme, co chceme. I tu dovolenou, že pojedeme karavanem, abychom se vlezli všichni, někdo spí venku ve stanu, abychom se vlezli všichni. Nějak to nacpeme prostě.
D: Nějak to vždy vymyslíme.
B: Je to komplikovanější na představivost, na proveditelnost. Teď budeme v apartmánu, teda ve dvou (smích). Ve dvou patrech.
D: My jsme jakoby dvě rodiny.
B: Ti starší jsou sami a my s těma malýma. Oni jsou v tomhle věku rádi, že nejsou tak natěsno s námi.
D: Ještě jsme takhle nikde nebyli, abychom měli dva pokoje. Oni se třeba spřáhnou ještě s někým jiným, když jedou.
Takže jezdíváte i víc rodin?
B: Určitě i nějak hromadně. Tam se to pak seskládá. Jezdíme rádi i hromadně. Děcka si najdou vrstevníky.
Vyhledáváte rodiny s více dětmi?
B: Přirozeně, není to podmínka, s těmi, co se s námi chtějí družit. Přirozeně se pohybujeme mezi tři a víc.
D: No nemusíš se omlouvat, nic vysvětlovat, rodiny s víc dětma to chápou.
Když se zeptám, jestli jste spokojeni s množstvím času, kterým dětem věnujete? Tak nějak to na mě působí, že vlastně nic jiného neděláte.
B: Já bych řekla, že jo. I když oni možná jednotlivě řeknou, že ne.
Chtěli byste trávit více času s partnerem?
D: To jo, to určitě.
Napadají vás nějaké výhody vícero dětí při trávení volného času?
B: Je sranda, víc se zabaví. Tupá procházka, vždy se něco stane, nějak se to okoření (smích). Někdo něco vymyslí.
D: No kdyby nás snímala non-stop kamera, promítalo se to tak by to mohl být oblíbený seriál (smích).
Reality show, říkáš.
B: Když si představím, že jedináček jde na procházku s rodiči na Vánoce, tak je to takový suchý. Ale když jde ta banda a někdo něco prohodí a začnou se žduchat, ti malí tak kolem pobíhají a hrozně se baví.
D: Jako je úžasný vidět ty malé, oni se učí všechno sami a ta Emička to je taková matka pluku. Ta jednou dokáže veliké věci, rozhodně vidíme, že v ní je hrozný potenciál. Prostředí je pro ty malé úžasný. To nás utěšuje, že jsme neudělali nic špatnýho.
B: Jo, že prospívají, že jsme je neošidili.

Teď k zájmovým aktivitám dětí. Podílíte se na rozhodování o výběru na dětech nebo se na výběru podílíte? Co je pro vás důležité, pokud se na výběru podílíte?
B: Tak určitě se podílíme.
D: Děláme filtr. Dalibor měl v loňském roce tři zlomeniny a to vše v loňském roce, je hr. Byl na to dobrý, měli o něj zájem i v jiných klubech, ale ty úrazy a ježdění po nemocnicích a co si o fotbale myslíme. To jsme se mu snažili vysvětlit a vypadá to, že to pochopil. Spíš se dá na jiný sport, teď posiluje.
Tak to by mu mohlo pomoci i se zlomeninami, že bude zpevněný.
D: No to určitě, ale že by musel jezdit na zápasy s chlapama, nechal se likvidovat a jezdil po tmě do Kounic na trénink, že chce jít na zápasy. To jsme mu rozmluvili. Včera psal trenérovi, že to zabalí. A on to nějak pochopil.
B: Ta osmá, devátá třída bylo nebezpečné. On to dělá na sto procent a to tam spousta chlapů nedělá. On na ten míč skákal, dělal vše pro to, aby vyhráli. Je to kontaktní sport. On měl deset měsíců z dvanácti sádru.
D: Klíční kost si zlomil na BMX.
B: On říkal, že potřebuje adrenalin, že to vždycky bude dělat, že to potřebuje k životu. My mu limitujeme, aby se nezabil. To je můj cíl. Doufám, že už něco pochopil. Je dobrý, že to zažil dřív a na malém.
D: To bychom mohli vysvětlovat stokrát, ale je dobré, že prošel tím rokem, kdy měl tři zlomeniny, taky by ho nebavilo pořád chodit se sádrou. Nemoct dělat nic. Mě nebavilo jezdit po doktorech, já jsem mimo rodinu. Báře vadí, že nepomáhám doma, je to utrpení.
B: Aktivity konzultujeme a doporučujeme, hledáme spolu. Iniciativně hledám a směřuju a na tvrdo říkám, ty jsi dobrý na toto a toto a bylo by dobré to rozvíjet.
Tak máš přehled, jaké jsou možnosti v okolí?
B: Ano, musíme to skloubit s tím dovážením. Někdy jim řeknu, jseš dobrý na toto, ale to tu není.
D: Já bych ideálně viděl, že bych se jim mohl věnovat, a mohli bychom společně trénovat triatlon, běhat, jezdit na kole a plavat, ale to s těma malýma nejde.
B: Byla tady možnost, že z ministerstva dávali pro rodiče s dětma na triatlon příspěvky. Děti byli malý, nedali jsme tehdy dohromady čtyřčlennou skupinu.
D: A to je výhoda vícečlenné rodiny, že bychom poskládali triatlonové družstvo z vlastních dětí (smích).
B: Stačil rok nebo dva a dali bychom se do toho, ale když to bylo možný, už ten dotační program nebyl.

Máte pocit, že ta nabídka volnočasových aktivit v místě bydliště je dostatečná?
B: To vůbec, to bychom si představili jinak. Jediná možnost byl sokol, on se rozpadl. Chlapecká skupina v Bránicích už nefunguje. Tady přímo nic není.
Takže vycházíš z možností, z dítěte, ale abys lpěla, aby to jeho zaměření bylo do důsledku všestranné?
B: To asi ne, ten čas je limitovaný, chráníme sebe.
D: Klárka má ráda hudbu, chodí do dvou ZUŠek, do pěveckého sboru, je v křesťanském kroužku v kapele. Ona to potřebuje, ona nedokáže nic nedělat.
B: Jo to je její volný čas. Oni si řeknou sami, co by chtěli. Já je třeba někam poslala do klavíru nebo do sokola, ale oni už pak řekli, že chtějí jiný nástroj, někdo se k němu vrátil. Oni se vyfiltrují, buď se ohradí, nebo řeknou, to je trefa. Já jsem věděla, že Dála má rád bubny. V osmé dozrál, že ví, co chce a nechce.
A jak jim moc umožňujete měnit kroužky?
D: Tak měnili, chodili do hasičáku tři nejstarší, jezdili na soutěže, nepodařilo se jim poskládat tým, nezlepšovali se jako tým, a děckám to vadilo. Začali jsme jezdit do sokola a pak ten fotbal.
B: Do fotbalu je hodně chtěli, nabídli se s odvozem a dovozem. Jenže pak tréninky nabývaly, bylo víckrát týdně a zápasy. Past pro nás.
D: Jako bylo to lepší, než sedět s mobilem.
B: Ale úrazy jsou tam četný.
Teď bych se posunula k oblasti finanční zátěže. Zvládáte hradit výdaje na jednorázové, pravidelné, kulturní akce. Pokud bychom mohli rozlišit tyto tři kategorie. Kde hledáte úspory jako první, kde se pro vás nabízí.
B: Teď jedou na lyžáky, Dalibor dokonce do Alp, povinně od školy. Ty hradíme vždy, ty se snažíme podporovat.
D: Finanční stránka jde přeze mě. Já pocházím ze spořivé rodiny, máme rezervy docela velké, splácíme hypotéku, ale máme nastřádáno, abychom se s ní mohli vypořádat teď letos v době fixace. Třeba jsme nechali rodičovské příspěvky bokem, abychom na ně nesahali. Umíme žít z mála a snažíme se tak vychovávat děti. Nemusíme omezovat výdaje na dětský školní věci.
B: Ale když přijdou s dobrovolným poznávacím fakultativním výletem do Anglie na týden, tak řekneme ne.
D: Protože jsi byl na lyžáku, nebo na Erasmu v Německu. Ne, že bychom na to neměli.
B: Ale když Dála jede na lyžák, my jedeme na zimní dovolenou a na jarní dovolenou a na letní dovolenou. Nebo dva jedou na lyžáky. To je za dva měsíce sto tisíc.

D: Já nechci kritizovat, jak to v našem státě je. Já naopak vnímám, jak se máme dobře. Na to, kolik máme dětí. Stát je benevolentní. Na to kolik dáváme na daně a že ještě dostáváme přídavky. Daňové bonusy, oproti čisté mzdě, naskočí daňové bonusy 10 000,-.
B: Že dostává víc než normální smrtelník (smích).
D: Neplatím daně prakticky a vkládáme to do dětí.
B: Ale kdybych šla pracovat já, mně stát vezme všechno.
A u pravidelných aktivit?
D: Spíš řešíme čas než peníze. Klárka má sklony si toho tolik nabrat.
B: Ona měla tři ZUŠky do prváku.
D: Spíš z časového hlediska, aby se nepřetěžovala.
B: Dála měl taky dva hudební nástroje, což bylo pět ZUŠek, když jsi sedl k počítači to zaplatit. Dva lidi pět ZUŠek.
D: Teď Klárka měla taneční, to jsem se musel držet u vybírání šatů. Svatební šaty na prodlouženou a musíme jezdit po Brně a hledat šaty ve svatebních salónech. To jsem paní řekl, že jsem rozhodnutý, že dám maximálně tolik a víc ne. Dala jí šaty, které chtěla, ale za peníze, co jsem chtěl já. Tak kdyby to chtěla na svatbu, ale na prodlouženou.
B: Klárka to měla na sobě co nejdéle.
D: Když děcka chtějí nový mobil koupit, tak jim řekneme, jakou částku jim dáme, a zbytek si doplatí. To jsou jejich touhy. Líp se k tomu chovají, když si část zaplatí.
B: Školné žádné neplatíme, vybíráme školu bez placení školného.
A kulturní akce typu, že byste šli všichni do divadla?
B: To už všichni nedáme.
D: My těch peněz máme dost, ale nejsme ochotni toho tolik utratit. Stejně bychom si všichni to divadlo neužili, ten zájmový rozptyl dětí je velký. Už jen se vypravit do Brna do divadla.
B: Spíš se to tak vyprofiluje, že si vychutnám dámskou jízdu sama s Klárkou. Pavlík jde s kamarádama do kina, potřebuje odvoz, tak se přidá Dalibor. Dělíme se. Příležitosti nejsou, a když jsou, tak se nalepí na někoho určitá grupa.
D: Jsou koncerty synovců, na které vyjede jeden rodič se staršíma.
B: Bereme to, že si někdo užije s někým. Dohromady jezdíme jen na rodinné dovolené, nebo na nějaké návštěvy.
Oni si vzájemně hlídají, aby výdaje za každého byly zhruba stejné?
B: Jo, určitě. I my říkáme, teďka si moc vyskakuješ. Teď jsme dali na narozky tomu tolik, aby věděl, že takhle ne. I my to korigujeme, ne na koruny, ale hlídáme to.
Kolik procentuálně připadá na výlohy na volný čas v rámci celkového rozpočtu. Na volný čas celé rodiny, se započítáním dovolené?
D: Já bych to odhadoval na 10 procent, že to vezme.

B: Největší položka je teď jídlo.
D: I to bydlení, náklady na bydlení to šlo na dvojnásobek. Pronajímáme byt v Kohoutovicích, to je další příjem, který máme, ale náklady na byt šly na dvojnásobek. Pořád něco dodělváme. Žijeme tu 12 let a pořád tady vidíš věci, které jsi chtěla změnit dávno.
B: To je pokladnička.
D: Finance by na dům byly, ale není čas. Spíš dům ztrácí hodnotu, už to mělo být dávno, ale není čas.
B: Ale když se vrátím k tomu volnému času, není náš styl jít do Bonga a být zavřeni v hluku, jdeme do přírody.
Takže ty výlohy tak přirozeně nejsou tak vysoké, nemusíte se cítit omezováni.
D: Často to je, že všichni nemůžou ve stejný termín někam jít.
B: Hodně využíváme narozenin. Jednotlivec chce dle svých zálib na nějakou akci, tak se tomu přizpůsobí ostatní. Třeba dostane Jump Park.
Které období v roce je nejvíc zátěžové z pohledu výdajů na volný čas a který věk vám přijde nejvíce finančně náročný?
B: Věk určitě od toho druhého stupně po 18 let. Druhý stupeň a střední škola. Nemáme teda zkušenost se staršíma dětma, ale já jim vyhrožuju, že od 18 jsou plnoletí.
D: Prostřední jsou zatím dobří, Jakoubek se v tom trošku vznáší, ale my ho dokážeme stopnout. Má nápady. On jak jsou novostavby v obcích, tam jsou náplavy a jsou na tom dobře a je konfrontovaný. Má kamaráda, který dostal motorku za 140 tisíc a on má deset let.
A to období v roce?
B: Září. A na volný čas ještě prázdniny, za jedno léto jsme dali 60 000,-. Musí něco prožít, nemůžou být doma.
A hodnotíte nějak nastavení rodinných vstupných?
B: Tak oni to mají nastavený dva dospělí a jedno dítě. My se tam nevlezeme. U rodinného vstupného musíme doplácet. Bývá do tří let zdarma. Myslím, že to tak nebývalo, až poslední dobou mi přijde, že se uznává jedno dítě. Dva plus dva byl univerzál.
D: Dneska jsem se díval na ceny sjezdovek. Rodinné jízdné bylo jeden dospělý plus jedno dítě. Jeden dospělý plus dvě děti, různé kategorie, končilo to dva plus tři.
B: Někde se dají najít tři děti u vstupného, ale víc už ne.
A ještě se vrátím k těm kroužkům. Napadla mě otázka, jestli mají děti nějaký finančně náročnější kroužek na provoz?
D: Kluci byli na nějakých atletických zájezdech, co pořádal kraj, ale nakonec to nedopadlo. Jinak ne.
Zasahují ty kroužky do víkendu?

D: Dála jezdil trénovat do jiného okresu, ale tam ho většinou vozili rodiče od kamaráda.
B: Jen Klárka má koncerty na podzim, jaro. Ta chodí do ZUŠky v Oslavanech.
D: Tam musíme asistovat na koncerty, sama by se tam nedostala.
Takže plánujete víkend s ohledem na kroužky?
B: Kapela trénuje sobota večer, v neděli ráno má sbor. Někdo nám většinou vypomáhá. Z Medlova jezdí kytarista, tak jí jen vezmeme do Medlova a on jí vezme. A když jede na ZUŠku do Oslavan, paní učitelka je z Kounic, tak jí vezme. Na klavír chodí k tvé kamarádce Verči.
Vidíš, svět je malý. A když se zeptám na roli státu v oblasti podpory rodin? Domníváte se, že zajištění potřeb rodiny má být více záležitostí rodiny, nebo jestli by stát měl víc nebo jinak rodiny podporovat? A jak by mohl stát nízkopříjmovým rodinám pomoci. Ty jsi říkal, že jsi rád za to, jak je to nastavené?
D: Já u naší rodiny bych si nedovolil říct, že potřebujeme víc, nebo, že stát dělá málo, ale věřím, že jsou na tom rodiny podstatně hůř a že dětem nemůžou dopřát všechno. My všechno taky nemůžeme dopřát, ale třeba, když dětí nemají tolik, tak tu podporu nemají takovou. My jsme taková ta skupina romských spoluobčanů, kteří od státu dostanou hodně.
B: My ten standard máme skromný. My jsme tak v tom zaběhlí. Spíš mě překvapuje, jak si rodiny hezky žijou, luxusně, nadstandardně. Až si říkám, jestli to pro děti není devastující, takové snobárenství, že se v ČR rozmohlo. Tím, že mají míň dětí, mají nadbytek a my máme normál, bych řekla. Nepociťujeme nedostatek.
D: Jsme vychovaní v tom, že nebudeme zbytečně utrácet peníze. Málokdy si zajdeme do restaurace na jídlo.
B: To kdybychom šli celá rodina do restaurace, to by ty peníze mizely jinak. Je pravda, že občas jdeme na pizzu. Když jsme v Brně na akci a jsme hladem, tak jdeme. Koupíme čtyři pizzy, ale jiné rodiny si koupí jednu. A oni u čtyř pizz řeknou, jsem měl jenom dva kousky (smích).
A s ohledem na ten volný čas, jestli by vás napadlo, jak by stát mohl pomoci, nějaké tipy?
B: Mně třeba vadí, že nedotují tábory. Proč pojišťovny nedotují tábory? Vojenská pojišťovna hradí sportovní tábor. Normální ne, prostě to nesplňujeme. Jedna rodina říkala, že berou dotace na tábor, ale nevím odkud.
D: Ale dá se zaměstnanecký fond uplatnit. To využíváme.
B: Možná bych zmínila toho zaměstnavatele, aby byl více tlak na zaměstnavatele ze shora, aby rodiny podporovali na ten odpočinek. Nám to v zaměstnání krouhali, bylo to město Brno, neměli jsme na dovolené příspěvky. Ošatný nám zrušili, že je to levný. Bylo období, že na mateřské

nabízeli fondy na dovolené. Když jsem se zeptala, tak mi řekli, že to zrušili. Zaměstnavatel nenabízí zkrácený úvazek. Pomohlo by, kdyby stát víc umožnil zkrácené úvazky.
D: Aby to bylo výhodné pro ty zaměstnavatele zaměstnávat částečné úvazky.
B: Mně přijde, jak jsem odcházela pryč s Tomíkem před čtyřmi roky, tam bylo maximum poloviční ve státní správě. To je ze zákona, míň ne. Když jsem byla na polovičním, tak mi dávali úkoly na celý úvazek.
A pokud jde o sladění profesního a rodinného života máte možnost využívat home office?
D: Covid nás naučil pracovat i jinak. Můžu pracovat z domu, ale doma toho tolik neudělám. Dělal bych to mnohem dýl, a bylo by to trápení. Když je potřeba, třeba když Bára potřebuje k doktorovi a v době Covidu jsem si vzal domů počítač a celou dobu jsem pracoval z domova. Byl jsem i na OČR.
B: Co vím, tak v hodně rodinách se navyklo, že zaměstnavatelé tak fungují.
D: Co se předtím trávil čas na jednáních a cestou na jednání, je to úplně jinak. Minimum času, dá se přes Teams jednání uspořádat.
A tobě zabere cesta do práce kolik?
D: Tak půl hodina jedna cesta. Stojí mi to i tak za to. Jsem vedoucí pracovník, je potřeba s lidma něco probrat, řešit. Jezdím s přístroji na měření hluku, musíme si předat ty přístroje. S jedním dítětem doma by to šlo zavřít se do místnosti a pracovat. V době, kdy tu byl celý dům plný lidí, to nešlo.
Na závěr trošku neuchopitelná otázka, zda se cítíte nějak oceněni společností?
B: Já se setkávám jen s kladnou reakcí. Hrozně moc nám fandí. Vidí v tom smysl. Mně dokonce, když jsem byla na povinné závodní prohlídce v zaměstnání. Doktor se mě zeptal, kolik mám dětí. Když jsem řekla, že čtyři, tak on že to je super a řekl, co tady děláte, kolik vám je, ještě dvě dáte (smích). A já jestli to myslí vážně a pak jsem o tom začala v práci přemýšlet, vracelo se mi to. On říkal, že je to smysluplný a že on sám by to udělal.
D: Většinou je to obdiv od lidí. Pravdou je, že se pohybujeme v prostředí křesťanském, kde se to podporuje a vnímá se, že je to dar mít děti a vychovávat.
B: Pravdou je, že když jsme říkali dětem, že budeme mít šestý…U pátého jásali, že skvělý a u šestého už byli velcí ti dva starší a první reakce bylo, jak to řeknou spolužákům. Že budou vyčnívat. Se čtyřma dětma tam ještě zapadala, ve třídě bylo několik katolíků, s šesti neřekla. Pátý už neřekla ve třídě a u šesté omdlívala (smích) a ještě řešila, jak to bude vypadat, že

ty přijdeš mamko s tím malým miminkem a já už vycházím s gymplu a bude to moje sestra.
Tak moc děkuji, a jestli mohu poprosit o přivolání dětí?
Vítám děti, rozhovor bude na téma volného času a začnu otázkou, jestli se shodnete jako rodina na způsobu trávení volného času. Jestli uděláte rodinnou radu, anebo někdo má silnější poradní hlas?
K: Já myslím, že kluci se shodnou na sportu, ale není to něco, co bychom dělali všichni. Občas rodiče řeknou, že pojedeme na výlet a někdy se nám nechce, ne, že by to bylo úplně dobrovolně vždycky.
Výlet se tedy hodí všem?
K: Asi jo.
Kdo rozhoduje o tom, kam pojedete na dovolenou?
J: Táta nebo máma.
P: No oni se většinou domluví spolu a pak se nás zeptají, jestli tam chceme jet.
K: Ne, že by se úplně ptali, kam chceme, ale třeba nám dají na výběr.
Jak vypadá váš víkend?
K: Zkoušky s kapelou, akce s křesťanskou mládeží, moc toho volného času není o víkendech.
D: Když se spí do jedenácti.
K: My máme vždycky deficit, co nenaspíme přes týden. Ale teď jsme to tři týdny ani dospat nemohli, záleží na programu.
Jak nejčastěji trávíte společný volný čas?
J: Jsme doma.
Tak asi je jiný v zimě a v létě?
P: Většinou jdeme na výlet.
D: No někam do lesa jedeme.
P: Občas sedíme v obýváku a nějak si povídáme nebo zpíváme.
Takže, když umíte hrát na nástroje, tak hrajete i doma?
K: Tak většinou ne spolu. Každý si hraje sám.
Vnímáte nějaké výhody početné rodiny?
D: Dají se hrát i hry, které se v menším počtu sourozenců nedají hrát. I fotbal nebo baseball by se dal.
Můžeš hrát kolektivní sporty a nemusíš nikomu říkat?
D: Jo.
K: Já bych řekla, že budeme líp připraveni na život do budoucna. Zároveň je to hodně omezující. Spolužáci nepochopí, že rodiče potřebují pomoct doma. Jejich rodiče pomoct nepotřebují.
P: Když něco nevyjde s jedním sourozencem, můžu jít za druhým.
Třeba streamovat hru můžete?
D: To neděláme, to je ztráta času.
Tak to by taťka rád slyšel, to je hezký.

D: Tak on tomu moc nerozumí, většinou se streamují počítačový hry, my žádný moc nehrajeme. Hráli jsme minecraft, nějaký auta, jen občas teda, dvakrát za měsíc.
A na nějaké technice jsi každý den?
D: Kde?
No mobil, počítač, X-box nevím, co máte, nemáte.
D: Na počítači jsem jenom na školu, na mobilu tam musíš být. Na videa ani nekoukám, spíš si píšu s lidma.
J: Na mobilu se dívám na videa, a když mě nebaví videa, tak si zahraju hru.
Jakou máš nejradši hru?
J: Asi Shadow five.
To je nějaká bojovka?
J: Hmm
K: Dívám se na Netflix.
A který seriál se ti nejvíc líbil?
K: Emily in Paris.
P: Mám jen mobil, tam školu (smích ostatních), poslouchám hudbu.
D: Jo to já taky. Asi nejvíc.
P: No ono se to nějak vyplňuje, občas hra.
A ty, Tomi, na co se díváš, hraješ hry? Nebo se díváš na pohádky?
T: Ano.
K: On se dívá na počítači.
J: On se dívá na dinosaury.
D: A na auta.
Vládne mezi vámi spíš rivalita nebo spolupráce? Po pravdě.
K: Jako rivalita, že bychom se předháněli?
No třeba konkurenčně?
P: To zase ne.
K: Někdy před rodičema. Ne, že bychom se předháněli, kdo je lepší, ale vy jste odvezli Dalibora do bicích a mě neodvezete na brigádu.
Takže si hlídáte výhody?
K: Hmm. Ale jinak spíš mezi klukama rivalita.
D: To už ani ne, možná dřív.
Čím jste starší, tím jste víc pro sebe?
D: To je takový zbytečný.
Využíváte pomoci prarodičů? Pochopila jsem, že už spíš ne, že jsou starší?
K: Oni sem jezdili docela často.
P: Teď k nám na víkend přijedou babička s dědou.
K: Oni sem jezdili, ale spíš za prací, nám pomoct. Teď strejda staví dům, takže tam jezdili celé léto a jezdili tam od září všechny víkendy. Taťka jim už o pomoct neříkal.

Když sem jeli, tak teda pomáhali se stavbou?
K: Ne, buď hlídali děti, nebo na zahradě něco dělali. I když nás jedou jen navštívit, ne za prací, tak si něco najdou. Babička začne umývat okna, nebo uklízet celou kuchyň.
Pomáhají mamce?
K: Ano.
Teď už bych přešla k tomu volnému času, co si pod ním představíte, co pod něj podle vás spadá?
D: Koníčky a relaxace.
Příprava do školy?
D: To taky. Musíme ji tam zařadit.
K: Dali, jestli je pro tebe volný čas, když se učíš?
D: Jo takhle, tak to ne.
J: Pro něj je volný čas posilování.
Když máš úplně nejvolnější čas tak posiluješ?
D: Hmm. Když není pilno, tak Netflix.
P: Tak obecně teď fotbal, teď jsem měl dva měsíce pauzu, angína a teď kotník. Tak teď jsem měl moc volného času, nevěděl jsem, čím ho vyplnit. Školu tam nepočítám. Doma jsem občas s něčím pomáhal, nebo si hrál s malýma, relaxace.
A co je první věc, co jdeš dělat?
P: Tak ono se to střídá, podle toho jakou mám náladu.
Jo to jsi vlastně říkal tu hudbu, a jakou hudbu máš rád?
P: To se taky střídá, rock, český klasiky.
J: Já chodím na fotbal, od půl šesté do sedmi ping-pong, ke kamarádovi, ležím v posteli a jsem na mobilu.
A když si hraješ s mladšíma sourozenci?
J: Tak to nemám co dělat, to mám hodně volný čas.
K: Kroužky neberu jako volný čas, ani školu.
Tomíka vzala maminka spát.
A sebepéči? Že bys sledovala nějaká videa s krášlením, zajímala se o to?
K: To nedělám, tak ten Netflix za volný čas považuju, ale je to spíš prokrastinace, tak si to neužívám.
J: A ty si hodně maluješ.
K: Občas si maluju, já si udělám povinnost skoro ze všeho, i když by se to dalo považovat za volný čas, hraju na hudební nástroje.
Tak pokud to děláš v tom nejvolnějším čase, tak asi to potřebuješ k životu.
K: Je to, co mě baví, ale mám to v hlavě jako povinnost.
Protože tam musíš pravidelně docházet, že? Ale kdybys to neměla, tak by ti to chybělo?
K: Jo.

Což mě navádí na otázku, když to srovnáte s tím Covidem, to jste kroužky neměli, ne?
D: Víc jsme je měli on-line. Fotbal jsme chodili hrát ven s klukama na hřiště, každý den. Teda, když se mohlo.
A když máte to srovnání, jak to bylo jednu dobu omezenější. Jestli to pro váš pocit štěstí, vnitřní spokojenosti je důležitý, ten volný čas? Pokud to dokážete vyhodnotit?
K: Hodně no.
Máte to spojené s kamarády?
P: Jo.
K: Mně ta karanténa vyhovovala hodně.
Jo takhle, ty jsi to měla naopak?
K: Hmm.
A můžu se zeptat proč?
K: Byl to takový odpočinek, nemusela jsem nikam dojíždět, netrvalo všechno tak dlouho. Teďka musím jet ze školy někam do hudebky, z té jedu třeba dvě hodiny, protože mi nenavazují autobusy, takže to trvá strašně dlouho a jsem tam v té hodině jen 45 minut, nebo míň. Někdy mám pocit, že je to úplně zbytečný, tam jít. Takhle jsem si jen zapnula mobil a měla jsem tu hodinu, vypnula jsem to a mohla dělat něco jiného.
Takže ty to vnímáš, že je pro tebe ztráta času ten transport?
K: Hmm.
A vy kluci?
P: Karanténa měla svý výhody, nevýhody. Jestli mám zhodnotit, co bylo lepší. Tak určitě to, že máme volný pohyb bez respirátorů a roušek. Dojíždění moc nemám, ale do Ivančic a zpátky to taky trvá nějakou dobu.
Ale, že bys to nějak vnímal, že jsi víc nebo míň spokojený? Šťastnější, míň šťastný?
P: Cítím se líp, když mám volnost, můžu za kamarádama, nemáme sociální zábrany a kroužky by mi taky chyběly.
A ty, Jakoubku?
J: Když byla karanténa, měli jsme míň hodin ve škole (smích), dvě hodiny ze čtyř.
K: Oni ze začátku měli jen pracovní listy, pro které mamka přišla, a oni si museli vyplnit.
J: Byli jsme zavření doma, nemohli nikam chodit, teďka mi to přijde, že chodím na ty kroužky, a když byla karanténa, měl jsem hodně času a docela jsem se nudil.
Takže jsi byl rád, když se vrátilo do starých kolejí?
J: Hmm.

D: Byl to odpočinkový, ocenil jsem to. Pak jsme měli týden doma, týden ve škole, to stálo za prd. Týden doma jsme nic nedělali a pak jen psali testy.
Všechno jste se museli naučit sami?
D: Jo, a kdybych to měl srovnat, co je lepší nebo horší. Spíš bych řekl, že bez té karantény, že se dá chodit kamkoliv. Chybělo mi, že je vše zavřený.
Tak i s ohledem na možnosti, nevím, jak moc jste zvyklý chodit do kina, nebo za kulturou?
D: Moc ne, no.
V tomhle ohledu vám to nemuselo až tak vadit?
K: To vůbec no. Jediný, co mě vadilo, že jsem si volala s kamarádkou a bylo to někdy až moc dlouho, třeba čtyři, pět hodin, to pak mamce vadilo. Vidět jsme se ale nemohly. Mně to vyhovovalo, že jsme si volaly. Nemusela jsem nikam jezdit. Ten fyzický kontakt není pro mě ani tak důležitý v kamarádství teda.
Tak to je výhoda moderních technologií, že to zprostředkují.
K: Když už jsme měli střídavou školu, tak jsme se bála, že chytnu ten Covid a nakazím doma rodinu, to bylo nepříjemný. Vyhovovala mi karanténa, ale ne ten Covid.
Jak si vybíráte kroužky? Je to na rodičích? Jak moc do toho můžete vstoupit?
P: Mamka s taťkou ví, co nám jde a co ne. Většinou si řekneme, co by nás tak bavilo a oni už něco najdou.
Takže před začátkem školního roku se na tom domluvíte na tom?
P: Hmm.
Takhle to máte všichni? Klári, u tebe jsem pochopila, že už máš stálejší kroužky?
K: Prostor na nové kroužky není. Od malička mě mamka dala do kroužku, u kterého odhadla, že mi půjdou a tam jsem zůstala. S výtvarkou jsem přestala po karanténě. Ta flétna zůstala, klavír jsem přidala potom, protože chci na učitelku a tam se to bude hodit. Chodím do pěveckého sboru.
Jseš tedy spíš umělecky zaměřená?
K: Asi.
A ty Dalibore?
D: Posilování a kulturistika teď. A s tím fotbalem, jim by to asi nevadilo, kdybych neměl zlomeniny. Zakázali mi chodit na zápasy, tak mi přišlo zbytečný chodit na tréninky, opustil jsem to. Trenér na mě tlačí, ať si to ještě rozmyslím. Sedm let jsem chodil na klavír, naučil jsem se noty. Nenaučil mě, abych si mohl hrát sám a hudbu, kterou mám rád. Vybral mi klasický skladby. Kdyby mě navedl na cestu, kterou chci sám a která se mi líbí, udělat doprovod třeba, tak by mě to bavilo mnohem víc, pak už jsem se s tím štval a rodiče jsem musel hodně přemlouvat, aby mě odhlásili.

A na ty bicí?
D: No já jsem to měl zaráz a pak jsem si vybral bicí. Na bicí hraju v Ivančicích. To mě bavilo mnohem víc, neměl jsem nervy, na to mám dobrého učitele, vždycky jsem měl. Vystřídali se mi tři nebo čtyři, všichni byli skvělí. Ti mě vedou k tomu dobře a určitě je to hodně o tom učiteli.
A ty, Pavlíku?
P: Já mám druhý nebo třetí rok fotbal, teď jsem měl dva měsíce pauzu. Míval jsem sokol, protože mamka ví, že jsem ohebnější a mrštnej, tak mě přihlásila. To se zrušilo, protože tam chodilo málo lidí.
D: Možná to ještě funguje.
P: Ne já jsem se ptal, a ono se to zrušilo. Teď s mamkou hledáme nejbližší sokol, do kterého bych chtěl chodit. Poblíž nejsou, musel bych dojíždět. Počkám, až budu chodit na střední, nejspíš do Brna. Koníčky se to nějak změní nebo to bude stejný, jestli mě začne bavit nějaký nástroj.
A ty, Jakoubku?
J: Já jsem teď začal hrát na ukulele.
Jako samouk? Nebo máš učitele?
J: Klárka to umí, ona mě učí, teď to hraju třetí den. Jinak hraju čtvrtý rok fotbal. Začal jsem od září chodit do ping-pongu. V první třídě jsem hrál na klavír. To mě nebavilo.
K: No my jsme všichni chodili ke stejnému učiteli.
J: No on byl takovej divnej.
Vybíráte si kroužky taky podle kamarádů, nebo jen podle zájmů? Pokud je odchod kamaráda z kroužku důvod pro to, abyste taky odešli?
P: Ti kamarádi nás k fotbalu přivedli vlastně, kdyby odešli, tak tam spíš zůstaneme. Záleží, jak moc nás to chytne, jak moc nás to baví anebo tam jsme jen kvůli kamarádovi, abychom tam byli s ním.
A stalo se to někdy, že by si odešel?
P: Ne, spíš vybírám podle toho, co mi jde, ale když mě tam kamarádi přivedou, tak si to zkusím, jestli mě to baví nebo ne. Kdyby mě to nebavilo, tak bych tam nechodil, bylo by to trápení.
Tak to máte podobně všichni?
D: Hlavní je ten vztah k tomu sportu, když ti to jde a máš ten sport rád a jsem v tom užitej, tak kamarádi nepotřebuješ.
K: Já kdybych zvažovala nastoupit do nového kroužku, tak kdyby to bylo individuální, tak by to byl nějaký nástroj další, tak bych šla sama určitě. Nějaký sport, tak lepší, kdyby tam někdo šel. Do pěveckého sboru jsem chtěla, ale sama na to nemám kuráž, takže jsem musela přemluvit někoho, nakonec se to povedlo.
A jestli považujete nabídku volnočasových aktivit, která je tady v blízkosti bydliště za dostačující. Ty jsi říkal, Pavlíku, že se těšíš do Brna, až budeš mít víc možností.

P: V něčem je to výhoda být na venkově, je tu víc prostoru, čistší ovzduší. Že by to bylo na kroužky nějak dostupné. Některé tu jsou, některé ne. V Brně je jich hodně. Uvidíme, jestli něco ještě najdu, ale spíš v tom Brně.
A vy, kluci, vám stačí, co je v blízkosti?
D: Ne.
Co by sis ještě představoval, co ti tu chybí?
D: Třeba víc hřišť, jsou tu, ale nestojí za nic. Basketbalový klub je nejbližší v Brně. Basket mě baví. Chtěl bych to zkusit. Mám spolužáka, který chodí, ale má čtyřikrát týdně zápas. Snažil jsem se najít klub, který by nebyl na takové úrovni.
Za jakou dobu po návratu se školy se vrací rodiče?
P: Mamka tady už je.
Zajímají se rodiče, jak trávíte volný čas?
P: Kontrolují to přiměřeně, ne že by nám lezli do soukromí každých pár minut.
K: Vidí, že jsem na mobilu, ale že by se zajímali, co na tom dělám. Ať už dělám do školy, nebo si píšu s kamarádkou, prostě mám v ruce mobil a už je to špatně.
Jak většinou trávíte volný čas s rodinou? To jsme řekli, že víkendy máte už organizované těmi aktivitami a jinak procházky.
Co byste nejradši dělali s rodinou? Co je pro vás top aktivita rodinná?
J: Já bych jel na dovolenou.
Kam bys chtěl jet?
J: Na safari do Afriky. Můj kamarád tam teď pojede v únoru do Keni na safari. Bude tam spát u lvů.
A vy, kluci, co nejradši děláte s rodinou?
D: Když to není extra věc, jako dovolená, tak nějaké společenské hry. Deskové třeba.
A kdyby sis mohl říct cokoliv?
D: S těma malýma se to moc nedá. Na těch výletech jsme omezeni, musíme se přizpůsobit.
A kolikrát za rok jedete na dovolenou? Jedete v zimě?
P: Jo, minulý rok jsme nebyli, ale většinou jo.
A kam jezdíte, v Čechách nebo do zahraničí?
P: Většinou jedeme v Čechách, maximálně na dva dny do Alp, ale to za nic nestálo.
D: Kdyby ti dva byli větší, to bychom jeli někam do zahraničí. Taťka by určitě do Česka nejel.
K: On má rád lyžování, my taky, kdyby byli starší, tak bychom jeli dál na hory.
D: To platí i v létě. Teď pojedeme do Itálie, jen k severu.

J: Pak možná pojedeme k moři, když budeme v Alpách tak pojedeme na výlet k moři. No to jsme chtěli, když byla ta karanténa, tak se nám to zrušilo.
K: Já myslím, že všechny ty aktivity, co děláme s rodinou tak jsou fajn. Všechno je tak trochu pod stresem. Ti malí u ničeho nevydrží, když chceme hrát nějakou hru, tak do toho začnu křičet, mami já chci tohle a tati já chci tohle. Když jsme na té procházce, což by mohlo být taky hodně hezký, tak vždycky spadnou do bláta, nebo se něco stane. Takže tak. To lyžování by mohlo být hodně fajn, ale když tam nejsou oni, tak to zase není rodinná aktivita, jako celé rodiny. Je to těžké.
Tak oni třeba vyrostou, třeba s nimi budeš chtít trávit ten čas, i když vyrostou.
K: Jo to určitě.
Máte nějaký systém, který vám umožní nějak lépe koordinovat volný čas. Čím víc členů rodina má, tím hůř se to kloubí. Má to mamka vše v hlavě? Sdílený kalendář? Jak plánujete?
K: O těch víkendech, jsou to nevyhnutelné akce, hraní s kapelou, jedu na soustředění s pěveckým sborem, mám tam brigádu, to řeknu mamce. Ta řekne, takže toho budeš mít nad hlavu (smích). Napíšu to do kalendáře, opatrně se to snažím říct taťkovi, nebo to nechám na mamce, protože ten to snáší ještě hůř.
Nechci ti nic podsouvat, ale nevysiluje tě někdy ta míra kroužků? Že bys z toho byla víc vyčerpaná než by ti dávalo? Vypadá to, že jich máš nejvíc z dětí.
K: Vysiluje mě to, ale zároveň, když to zvládnu, tak z toho mám dobrý pocit. Vidím ten kalendář před sebou a řeknu si, tak tenhle měsíc bude zajímavej, anebo se na něj podívám zpětně a řeknu si, dobrý to bylo.
Prostě to potřebuješ k životu ten ruch?
K: Asi jo.
Takže systém?
P: Většinu má mamka v hlavě, na něco zapomene, ale už je to v kalendáři. Pro taťku, co není v kalendáři, to neexistuje. Když mu to řeknu, tak na to reaguje, pak mu to řeknu znovu a on na to mezitím zapomene, takže je naštvanej.
Pomáhají vám nějak známí? Prarodiče jsme řekli, že ne. V zabezpečení kroužků, jakože by se víc rodin domluvilo a děti by se zavezly, nebo jste soběstační? Vypomáháte si v rámci komunity?
K: Jo kluk nás vozí do kapely. Teď jsem měla taneční, tam autobusy nejezdili. Střídali jsme se s kamarádkama z Kounic, Bránic, Pravlova. Jakoubka vozí na ping-pong.
P: On tam chodí s kamarádem do ping-pongu, ten kamarád je taky z Pravlova. Jeden táta veze tam, druhý zpátky. A na fotbal.

J: Trenér ho odveze. Trenér je od mýho kamaráda táta, tak my se vždy domluvíme s kámošem, v tu dobu mě trenér odveze.
A vy si nějak vypomáháte, nebo jak máte ty kroužky, tak už to nestíháte? Vlastně jak byste to dělali, tady jsou vzdálenosti na dojezd, to moc nejde?
K: Já bych musela mít už auto. To až příští rok.
D: Skútr.
K: A ještě mi to musí někdo zaplatit. Mamka mi řekla, že tohle léto, taťka ať na to zapomenu.
J: Já bych chtěl motorku, kamarád má motorku.
Tak vám moc poděkuji.